Syftet med denna rapport är att ge förbunden i Facken inom industrin ett underlag som beskriver de ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2023.

Ekonomiska bedömningar

Inför avtalsrörelsen 2023

28 oktober 2022

FACKEN inom industrin

Facken inom industrin (FI) är ett samarbetsorgan mellan de fackförbund inom industrin som omfattas av det så kallade industriavtalet. De fem förbunden är Sveriges Ingenjörer, Unionen, IF Metall, Svenska Livsmedelsarbetareförbundet samt GS (Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch).

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas på e-postadress: fi.kansli@fikansli.se. Rapporten finns även att hämta på www.fackeninomindustrin.se

Förord

Syftet med rapporten ”Ekonomiska bedömningar – inför avtalsrörelsen 2023” är att ge de förtroendevalda i förbunden i Facken inom industrin ett underlag som beskriver de ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2023.

När parterna inom industrin agerar måste de beakta att de har en lönenormerande roll på hela den svenska arbetsmarknaden. Det innebär att förbunden måste anlägga ett långsiktigt perspektiv och beakta de samhällsekonomiska förutsättningar som råder.

Upplägget av rapporten och de bedömningar som arbetsgruppen gör följer de resonemang och principiella förhållningssätt som redovisas i Facken inom industrins skrift ”Bästa möjliga – om lönebildning och samhällsekonomi”.

Rapporten inleds med arbetsgruppens sammanfattande bedömningar. Därefter följer sex kapitel som i tur och ordning behandlar ”Omvärlden”, ”Sveriges ekonomi”, ”Industrins konkurrenskraft”, ”Inflation”, ”Sysselsättning och arbetsmarknad” och ”Löner”.

Rapporten innehåller en omfattande mängd fakta. Som underlag har arbetsgruppen använt många olika källor, bland annat Konjunkturinstitutets ”Konjunkturläget september 2022”. Vi har också använt en hel del internationella källor, framför allt data och rapporter från OECD, Eurostat, ECB och IMF.

De bedömningar som arbetsgruppen gör i rapporten står rapportförfattarna själva för.

I arbetsgruppen som arbetat fram denna rapport har ingått Tobias Brännemo och Tobias Lundquist, Unionen, Anilla Larsson och Jonathan Herlitz, IF Metall, Staffan Bjurulf, Sveriges Ingenjörer, Karin Ewelönn, GS-facket, Anna Krantz och Erica Sjölander, Facken inom industrin.

Erica Sjölander
Kanslichef
Facken inom industrin
28 oktober 2022

Innehåll

Rapportens viktigaste slutsatser 4
1. Sammanfattande bedömningar 5
1.1 Ekonomiska förutsättningar inför Avtal 2023 5
1.2 Principiella utgångspunkter och förhållningssätt 7
1.3 Bästa möjliga löneökningstakt 10
2. Omvärlden 13
2.1 Hög inflation och vikande global konjunktur 13
2.2 Utvecklingen i olika länder 17
2.3 Framtiden är oviss 19
2.4 Sammanfattning 20
3. Sveriges ekonomi 21
3.1 Höga tillväxttal i återhämtningen efter pandemin 21
3.2 Dipp i tillväxten väntas det kommande året 23
3.3 Näringslivets produktion och produktivitet 28
3.4 Sammanfattning 30
4. Industrins konkurrenskraft 31
4.1 Industriproduktionen har utvecklats positivt 31
4.2 Arbetskraftskostnaderna långsam utveckling på senare år 34
4.3 Stora svängningar i växelkursen 35
4.4 Arbetskraftskostnader mätt i gemensam valuta 36
4.5 Produktivitetsutveckling i linje med Tyskland 37
4.6 Kapacitetsutnyttjandet åter högt 38
4.7 Hög investeringskvot 39
4.8 Forskning och utveckling 39
4.9 God lönsamhet i svensk industri 41
4.10 Sverige tar marknadsandelar 43
4.11 Bytesförhållandet oförändrat 45
4.12 Bytesbalansen 45
4.13 Sammanfattning 46
Fördjupning - Storföretagsindex första halvåret 2022 48
5. Inflation 51
5.1 Inflationen på historiskt höga nivåer 51
5.2 Faktorer bakom den höga inflationen 51
5.3 Penningpolitik, räntor och internationell inflation 55
5.4 Prisutveckling ur företagens perspektiv 57
5.5 Prognoser för inflationen 59
5.6 Sammanfattning 60
6. Sysselsättning och arbetslöshet 62
6.1 Arbetslösheten 62
6.2 Sysselsättning 65
6.3 Sysselsättningsökningen avtar och arbetslösheten väntas öka 66
6.4 Sammanfattning 67
7. Löner 69
7.1 Industrins löneutveckling 69
7.2 Fallande reallöneökningar 69
7.3 Industrin normerar 71
7.4 Sverige och Europa 71
7.5 Löneavtal utanför Sverige 74
7.6 Sammanfattning 75
Facit – 25 år med Industriavtalet 77

Rapportens viktigaste slutsatser

Nedan sammanfattas rapportens viktigaste slutsatser i åtta punkter.

- Reallöneökning till medlemmarna är ett av Facken inom industrins viktigaste mål. Vår sammantagna bedömning är att den höga inflationen gör att det målet inte nås på kort sikt men att det finns goda förutsättningar att det gör det framöver.

- Hög sysselsättning är Facken inom industrins andra viktiga mål. Utvecklingen på arbetsmarknaden med en stark återhämtning som pågår sedan sommaren 2020 medför ett nuläge med hög sysselsättningsgrad och många lediga jobb.

- Konsumentpriserna i Sverige ökade under 2020 med en halv procent. Hösten 2021 började inflationen öka och i år har uppgången fortsatt och inflationen är i närtid långt över målet. Penningpolitiken är dock tydligt fokuserad på att åter nå inflationsmålet. Det innebär att Facken inom industrin bör fortsätta att utgå från Riksbankens inflationsmål.

- Den ekonomiska tillväxten i de länder som är viktigast för svensk export har haft en god återhämtning sedan pandemin slog till. Under hösten och nästa år dämpas tillväxten. Det innebär en långsammare tillväxt i närtid men det finns möjligheter till en återhämtning framöver. Dessa förutsättningar påverkar den svenska ekonomins utveckling.

- Företagens långsiktiga förmåga att betala högre löner till sin anställda påverkas framför allt av annat än det aktuella konjunkturläget. Det handlar om hur produktiviteten och kostnaderna utvecklas jämfört med andra länder och hur Sverige och svensk industri står sig i den internationella konkurrensen.

- En genomgång av ett antal konkurrenskraftsindikatorer visar att svensk industri idag hävdar sig väl jämfört med våra viktigaste konkurrentländer. Konkurrenskraften har tydligt stärkts under de senaste fyra åren.

- Den nominella arbetskraftskostnaden i nationell valuta har under åren före pandemin ökat mer i Sverige än i Västeuropa men samtidigt har produktiviteten ökat något snabbare i Sverige. Sedan 2020 har kostnaderna istället ökat långsammare i Sverige. Svensk industris arbetskraftskostnadsnivå i gemensam valuta ligger nu strax under ett genomsnitt i Västeuropa och har sjunkit med 10 procent jämfört med 2014. Förändringen av kostnadsläget beror till en del på en försvagning av kronans växelkurs.

- De senaste tio åren har löneökningstakten varit klart lägre jämfört med perioden innan finanskrisen. Lägre tillväxt, lägre löneutveckling i Europa, långsammare produktivitetsutveckling och ett efter finanskrisen ansträngt konkurrenskraftsläge för svensk industri motiverade en sådan nedväxling. Det finns sammantaget nu goda skäl att lämna perioden med nedväxlade löneökningar. Det motiveras av såväl den positiva utvecklingen av konkurrenskraften, den goda lönsamheten i svenska företag, den höga sysselsättningen i Sverige samt av löneutvecklingen i Europa. Samtidigt måste vi ha en löneökningstakt som inte driver upp inflationen ytterligare, för att åter kunna nå reallöneökningar.

1. Sammanfattande bedömningar

I avsnitt 1.1 görs en sammanfattning av de ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2023. Dessa förutsättningar beskrivs mer utförligt i kapitel 2-7. Avsnitt 1.2 innehåller en kortversion av de utgångspunkter och förhållningssätt, rörande lönebildning, som Facken inom industrin är överens om. I avsnitt 1.3 appliceras de principiella utgångspunkterna och förhållningssätten på de rådande ekonomiska förutsättningarna.

1.1 Ekonomiska förutsättningar inför Avtal 2023

Efter kraftiga fall av BNP i samband med att pandemin bröt ut våren 2020 skedde en hastig återhämtning av världsekonomin. Återhämtningen stöttades av en massiv finanspolitisk stimulans som var särskilt framträdande i USA. Den ekonomiska tillväxten i de länder som är viktigast för svensk export var god under 2021 och början av 2022. Förväntningarna på 2023 är att tillväxten avmattas men att den börjar öka igen 2024.

Den ryska invasionen av Ukraina och det pågående kriget påverkar tillväxtförutsättningarna. Det medför ökad osäkerhet och risk för negativa ekonomiska konsekvenser. Även osäkerheterna kring energiförsörjningen i Europa medför nedåtrisker för tillväxten kommande år. Dessutom har det funnits en viss kvardröjande osäkerhet kring pandemin och Kinas nolltolerans mot covid-19-utbrott men tidigare utbudsproblem med brist på komponenter och leveransstörningar för industrin avtar.

Den lägre globala tillväxten är också en följd av den snabbt stigande inflationen som medför att efterfrågan bromsar in. Inflationen började stiga som effekt av den snabba efterfrågan som kom efter raset i världsekonomin i samband med pandemin. En expansiv finanspolitik bidrog och priserna började stiga till följd av flaskhalsar, komponentbrist och stigande energipriser. Den ryska invasionen av Ukraina har förstärkt effekterna på inflationen och centralbanker världen över tar nu krafttag för att bryta prisökningarna och få ned inflationen.

Förutsättningarna i omvärlden påverkar också den svenska ekonomins utveckling. På marginalen kan svensk ekonomi utvecklas sämre eller bättre än omvärlden. Tillväxten i den svenska ekonomin har under de senaste åren varit snabbare än den genomsnittliga tillväxten i Sveriges viktigaste export- och konkurrentländer. Till en del hänger den starka svenska tillväxten ihop med att den svenska mixen av produkter har varit internationellt efterfrågade. De stora industribolagen ligger i den tekniska frontlinjen globalt och deras framgångar har gett positiva effekter som spridit sig i svensk ekonomi.

BNP-tillväxten i Sverige har varit stark sedan sommaren 2020 och fram till mitten av 2022. Svensk industri har upprätthållit en god utveckling jämfört med viktiga konkurrentländer under de senaste åren. Prognoser och konjunkturindikatorer pekar mot en inbromsning av tillväxten i höst och en svensk BNP-tillväxt på omkring noll procent 2023.

Förbättrad konkurrenskraft

Konkurrenskraften för svensk industri är god och har stärkts de senaste åren. Mellan 2013 och 2018 utvecklades svensk ekonomi och industri i takt med Europa. Efter 2018 har svensk industri haft en bättre utveckling än Europa. Det gäller både innan, under och efter pandemin.

Industriproduktionen har ökat och lönsamheten i svensk industri har förbättrats och bedöms nu av industriföretagen själva vara på höga nivåer. Industrins investeringar har också ökat.

De nominella arbetskraftskostnaderna i nationell valuta har åren före pandemin utvecklats i samma takt om man jämför Sverige och Tyskland medan de utvecklats snabbare i Sverige jämfört med Västeuropa. Åren 2020 och 2021 har de svenska arbetskraftskostnaderna ökat mer långsamt än Västeuropa. Arbetskraftskostnaderna i gemensam valuta har sedan 2018 varit lägre i svensk industri jämfört med genomsnittet för Västeuropa. Den är nu på ungefär samma nivå vid en jämförelse med de viktigaste konkurrentländerna i Västeuropa. Svensk industris produktivitetsökning har samtidigt varit något snabbare. Till det kommer en väsentligt lägre kronkurs.

Lönsamheten i svensk industri är god. Även under pandemiåret 2020 kunde lönsamhetsnivåerna hållas uppe och under 2021 ökade de markant. Första halvåret 2022 rapporterar företagen en fortsatt stark utveckling. Industrins bruttovinstandel har också ökat de senaste åren.

Hög inflation - långsiktiga inflationsförväntningar nära målet

2017-2019 låg inflationen nära målet på två procent. Under 2020 var inflationen ovanligt låg 0,5 procent. Hösten 2021 började inflationen öka och i år har uppgången fortsatt och inflationen är nu långt över målet. Inflationen kommer vara hög även kommande halvår. Till en början berodde inflationsuppgången mest på direkta effekter av stigande energipriser, men det ger nu även genomslag i andra priser. Kriget spär på ökningen, både av energipriserna och genomslaget i övriga priser.

Penningpolitiken är fokuserad på att åter nå inflationsmålet. Inflationsförväntningarna på fem års sikt ligger nära två procent men på kortare sikt är de höga vilket kan hänföras till den aktuella inflationstakten. Prognoser visar att inflationen faller tillbaka från och med våren 2023 och närmar sig målet på hösten.

Företagens förädlingsvärdepriser i näringslivet har sedan 2013 ökat med i genomsnitt knappt två procent per år. I industrin har förädlingsvärdepriserna ökat med närmare tre procent i genomsnitt under samma period. I och med den höga inflationen stiger också förädlingsvärdepriserna i år.

Sysselsättningen har ökat

Arbetsmarknaden har återhämtats starkt efter pandemin. Sysselsättningen i Sverige har ökat med ungefär 250 000 personer sedan sommaren 2020, samtidigt som sysselsättningsgraden också stigit snabbt. Antalet personer som är direkt sysselsatta inom industrin har ökat med 20 000 personer sedan sommaren 2020.

Arbetslösheten har minskat sedan sommaren 2020. Samtidigt är antalet lediga jobb många, företagen har behov att anställa men har svårt att hitta personal. Det finns fortfarande ett stort antal lediga jobb som inte kan tillsättas.

Långtidsarbetslösheten har fallit tillbaka igen efter ökningen under pandemin. Men det är fortfarande en stor grupp människor som har varit arbetslösa i minst två år och de utgör en allt större andel av de arbetslösa.

I takt med att konjunkturen mattas av är dock en försämring även på arbetsmarknaden att vänta. Företagens anställningsplaner har börjat sjunka och antalet varsel kommer sannolikt snart att öka. Arbetslösheten förväntas öka under 2023.

Fallande reallöner 2022

De industrianställdas löner har ökat med ungefär 2,5 procent per år under de senaste åren (undantaget år 2020 då lönerna ökade med en procent) och löneökningstakten väntas bli cirka 2,7 procent under 2022. Löneökningarna på övriga delar av svensk arbetsmarknad följer i stort de inom industrin.

Reallönerna fortsatte att öka 2020-2021. Under 2022 kommer reallönerna minska, hur mycket beror på utvecklingen av inflationen under året.

Åren 2017-2019 ökade lönerna i Sverige snabbare än i Västeuropa i genomsnitt. Sedan 2020 har de svenska lönerna ökat långsammare jämfört med Västeuropa. I år har löneökningstakten i Västeuropa stigit och nya avtal och prognoser pekar mot en väsentligt högre löneökningstakt i en del länder.

1.2 Principiella utgångspunkter och förhållningssätt

Facken inom industrin har enats om ett antal principiella utgångspunkter och förhållningssätt till stöd för att bedöma hur stort löneutrymmet är[1]. I avsnitt 1.2 görs en genomgång av dessa utgångspunkter och förhållningssätt.

Industrins lönenormerande roll

De speciella förhållanden som råder för verksamheter som tillhör den internationellt konkurrensutsatta sektorn motiverar att parterna inom denna sektor har en särställning i lönebildningen i Sverige. Avtalsområdena inom industrin utgör kärnan i den internationellt konkurrensutsatta sektorn. Därför bör parterna inom industrin vara först med att teckna nya avtal. Det är en bra ordning för industrins anställda, industrin och hela samhällsekonomin.

Efter att det första Industriavtalet träffades 1997 har parterna inom industrin haft en lönenormerande roll på svensk arbetsmarknad. Erfarenheterna av den ordningen är goda. När parterna inom industrin tar gemensamt ansvar för normeringen vinner den kraft och legitimitet på svensk arbetsmarknad.

För att industrins parter ska kunna normera löneökningar på hela arbetsmarknaden krävs att de centrala avtalen innehåller löneökningar som signalerar till övriga parter på arbetsmarknaden vad löneökningstakten bör vara.

Industrins parter har att bedöma de ekonomiska förhållandena inom den konkurrensutsatta sektorn men de måste också ta hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna i hela den svenska ekonomin.

[1] I skriften ”Bästa möjliga – om lönebildning och samhällsekonomi” görs en utförligare genomgång av dessa utgångspunkter och förhållningssätt. Finns på www.fackeninomindustrin.se.

Inflationsmålet

Riksdagen har beslutat att målet för den svenska penningpolitiken är att upprätthålla ett fast penningvärde. Riksbanken har preciserat ett operativt mål som innebär att den årliga ökningen av konsumentprisindex med fast ränta (KPIF) ska vara två procent. Tvåprocentsmålet är ett ankare för pris- och lönebildningen i svensk ekonomi. Parterna bör agera som om Riksbanken når sitt inflationsmål och inte försöka följa inflationens tillfälliga svängningar upp och ner.

Konkurrenskraften

Innan Facken inom industrin fastställer sina lönekrav måste en bedömning göras av den svenska ekonomins internationella konkurrenskraft. Utveckling av produktivitet och företagens priser har stor betydelse för den svenska industrins konkurrenskraft.

En bedömning av den internationella konkurrenskraften måste också beakta produktionsvolymernas utveckling. Produktiviteten kan öka genom att lågproduktiva verksamheter slås ut. För att detta ska vara långsiktigt hållbart måste andra verksamheter med högre produktivitet växa till.

En situation där svensk ekonomi växer, men där tillväxten enbart beror på att hemmamarknaden växer samtidigt som den internationellt konkurrensutsatta sektorn trängs tillbaka, är inte långsiktigt hållbar. Men en analys av tillståndet för den internationellt konkurrensutsatta sektorn som enbart bygger på industrins utveckling kan bli missvisande. Det beror på att den internationellt konkurrensutsatta sektorn är större än enbart industrin och vad som i statistiken klassificeras som industri.

Förändras nivån på det internationella kapitalavkastningskravet eller befinner sig svensk konkurrensutsatt sektor i obalans gentemot omvärlden kan lönekraven behöva modifieras. Bytesförhållandet som anger prisutvecklingen på svenska exportprodukter jämfört med prisutvecklingen på svensk import är en annan faktor som påverkar utrymmet för löneökningar.

Facken inom industrins perspektiv är att ett land med en hög konkurrenskraft befinner sig på en hög produktivitetsnivå och därmed kan bära höga arbetskraftskostnader. Höga arbetskraftskostnader är därmed en indikator på stark konkurrenskraft dvs. något positivt. Stärkt konkurrenskraft innebär att arbetskraftskostnaderna kan öka.

Ur ett företags perspektiv kan en sänkning av arbetskraftskostnaderna uppfattas som något som stärker företagets konkurrenskraft. Ur de anställdas och samhällets perspektiv är däremot en stärkt konkurrenskraft något som är eftersträvansvärt utifrån att det ger möjligheter till högre löner och högre arbetskraftskostnader.

Sysselsättningen

Utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet påverkas av en mängd faktorer. Misslyckad ekonomisk politik kan få förödande effekter på sysselsättningen. Exempelvis var den kraftiga ökningen av arbetslösheten under 2009 en direkt effekt av finanskrisen. Bristerna i de finansiella marknadernas sätt att fungera, överdriven kreditexpansion och handel med finansiella instrument som få förstod sig på m.m., var orsaken till att miljontals löntagare miste sina jobb och att arbetslösheten steg kraftigt i många länder.

Även lönebildningen kan påverka utvecklingen av arbetslöshet och sysselsättning. Såväl för höga som för låga löneökningar kan leda till lägre sysselsättning och högre arbetslöshet. Löneökningar som utgår från inflationsmålet och har sin grund i ökad produktivitet har positiva effekter på sysselsättningen.

Kortsiktiga variationer i växelkursen

Utvecklingen av värdet på den svenska kronan har stor betydelse för företag med stor export och import och för hela den svenska ekonomin. Lönebildningen kan också påverka växelkursen direkt och indirekt via lönebildningens effekter på penningpolitiken. Det talar för att parterna borde fästa stort avseende vid rådande växelkurs och försöka prognostisera den framtida utvecklingen när de förhandlar om nya löner.

Problemet är att växelkursen påverkas av många olika faktorer och att växelkursens utveckling är svårprognostiserad. Ibland kan växelkursen variera kraftigt på kort tid. Om parterna skulle försöka ta hänsyn till växelkursens utveckling när de förhandlar om nya löner är faran stor för att effekten skulle bli densamma som om parterna skulle försöka ta hänsyn till tillfälliga variationer i inflationstakten. Lönebildningen skulle bli mer instabil och risken ökar för att lönebildningen skulle förstärka obalanser i den samhällsekonomiska utvecklingen. Facken inom industrin har därför gjort bedömningen att parterna, i sina förhandlingar om nya löner, varken kan eller bör ta hänsyn till växelkursens framtida svängningar när de uppskattar löneutrymmet.

Långsiktigt perspektiv

Den ekonomiska utvecklingen följer ett konjunkturellt mönster. Ibland är det högkonjunktur, ibland lågkonjunktur och ibland befinner sig ekonomin någonstans däremellan. De ekonomiska förutsättningarna kan svänga snabbt. Ofta är det förändringar i vår omvärld som driver på. I praktiken är det tillfälligheter som avgör i vilket konjunkturläge förhandlingarna sker.

Om konjunkturläget ges stor betydelse blir det viktigt att försöka ”ta ut så mycket som möjligt” för facken i högkonjunktur och ”pressa ner löneökningstakten så mycket som möjligt” för arbetsgivarna när förhandlingarna sker i lågkonjunktur. Ett sådant beteende riskerar att leda till mer konfliktfyllda avtalsrörelser och att lönebildningen ökar på obalanser i ekonomin och bidra till ökade svängningar i konjunkturcyklerna.

Facken inom industrin menar att förhandlingar om nya löner inte bör följa de konjunkturella svängningarna utan utgå från ett mer långsiktigt perspektiv. På så sätt kan lönebildningen bidra till ökad förutsägbarhet och stabilitet.

Ekonomisk politik

Regering och riksdag har ansvaret för att utforma en finanspolitik som hanterar de konjunkturella svängningarna. Riksbanken har, givet inflationsmålet, ett ansvar för att föra en penningpolitik som bidrar till att stabilisera utvecklingen av produktion och sysselsättning. Om resursutnyttjandet är lågt och arbetslösheten hög, bör Riksbanken föra en expansiv penningpolitik. Det gäller även om inflationen är nära målet. Det är inte parternas uppgift att via lönebildningen bedriva ”stabiliseringspolitik”.

1.3 Bästa möjliga löneökningstakt

I detta avsnitt appliceras de i avsnitt 1.2 beskrivna principiella utgångspunkterna och förhållningssätten på de rådande ekonomiska förutsättningarna. Ett antal avvägningar och bedömningar kommenteras i fyra delavsnitt.

”I takt med Europa” eller ”pris + produktivitet”

I Facken inom industrins skrift ”Bästa möjliga” anges två olika ansatser för att ringa in löneutrymmet. Det två ansatserna benämns ”I takt med Europa” respektive ”pris + produktivitet”. Innan någon av ansatserna omvandlas till ett siffersatt lönekrav måste en avstämning göras av lönekravets effekt på sysselsättning, konkurrenskraft och inflationsmålet.

Om man inte räknar med 2020 som var speciellt utifrån pandemin och prolongeringen av avtalen har löneökningstakten i svensk industri de senaste åren varit drygt 2,5 procent. I den tyska tillverkningsindustrin har lönerna ökat nästan lika snabbt. I Västeuropa har löneökningstakten varit i genomsnitt drygt två procent. Preliminär statistik över löneutvecklingen i år och nyligen slutna avtal inom industrin i viktiga konkurrentländer pekar mot att löneökningstakten kommer stiga i Europa framöver.

Näringslivets förädlingsvärdepris har haft en ökningstakt på två procent i genomsnitt sedan 2015 och det förväntas öka med 6 procent i år för att sedan öka med knappt tre procent nästa år. När inflationen är två procent väntas förädlingsvärdepriset öka med cirka 1,8 procent[2]. Näringslivets produktivitetsutveckling har varierat mellan noll och närmare tre procent de senaste åren och förväntas falla med cirka en procent nästa år. Prognoser för åren därefter pekar mot en produktivitetstillväxt på 1,5-2 procent per år.

Tumregeln ”I takt med Europa” är tänkt att automatiskt beakta den svenska lönebildningens restriktioner i form av inflationsmålet och kravet på internationell konkurrenskraft. Tumregeln ”I takt med Europa” utgår från att priser och produktivitet ökar ungefär på samma sätt i Europa och i Sverige. Europeiska Centralbankens (ECB) inflationsmål och den svenska Riksbankens inflationsmål är inte exakt lika men ganska lika[3]. Egentligen är ECBs inflationsmål något lägre. Inflationen har under flera år varit runt en halv procent lägre i euroområdet. Samtidigt har produktiviteten i svensk industri utvecklas något starkare än i Västeuropa och det är också en skillnad att beakta då man analyserar tumregeln ”I takt med Europa”.

Även ansatsen ”pris + produktivitet” har sina svagheter. För att ansatsen ska indikera rätt löneökningsutrymme krävs att uppskattningarna av den framtida utvecklingen av det svenska näringslivets förädlingsvärdepriser och produktivitet är korrekta. Uppskattningar som till stor del bygger på hur det har varit. Hur det blir framöver är högst osäkert. Ansatsen utgår också från att kravet på internationell konkurrenskraft är uppfyllt.

Bedömning av Sveriges internationella konkurrenskraft

Vår analys visar att Sveriges arbetskraftskostnadsnivå mätt i gemensam valuta 2021 ligger strax under Västeuropas och är ungefär 10 procent lägre jämfört med 2014. Vår bedömning är samtidigt att förändringen av Sveriges arbetskraftskostnader i gemensam valuta åren 2014-2018 skedde

[2] Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar.
[3] ECBs penningpolitik syftar till att upprätthålla prisstabilitet, vilket definieras som en inflationstakt nära men inte över två procent, dvs. strax under två procent på årsbasis.

utifrån ett för svensk industri ansträngt läge, dvs. det var rimligt att de svenska arbetskraftskostnaderna minskade relativt Västeuropas genomsnitt. Nivån på arbetskraftskostnaderna har fortsatt ligga under Västeuropas genomsnitt sedan 2018, delvis till följd av en svagare kronkurs.

Ett flertal konkurrenskraftsindikatorer visar att svensk industri idag hävdar sig väl jämfört med våra viktigaste konkurrentländer. Nominell arbetskraftskostnad i nationell valuta har de senaste åren utvecklats i samma takt då man jämför Sverige och Tyskland. Det gäller både åren närmast före men också under pandemin. Detsamma gäller utvecklingen av produktiviteten. Utvecklingen av svensk industris produktion jämfört med viktiga konkurrentländer har varit stark vilket ger en tydlig bild av en stärkt konkurrenskraft. Att Sverige ökat sina exportmarknadsandelar under de senaste fem åren är en annan viktig indikator. Dessutom har industriföretagen mycket god lönsamhet enligt deras egna bedömningar vilket också syns tydligt i en ökad bruttovinstandel och i de stora industriföretagens bokslutsrapporter.

På lång sikt avgörs svensk industris konkurrenskraft av om nya jobb skapas i företag som växer och levererar konkurrenskraftiga produkter och ett högt förädlingsvärde. Industrins parter bör arbeta ännu mer intensivt med åtgärder som syftar till att skapa bra miljöer för forskning och utveckling i Sverige och med att öka svensk industris innovationskraft. Fler kraftfulla verktyg behövs för att öka de anställdas och företagens förnyelse- och omställningsförmåga. Det nya omställningsstudiestödet är ett viktigt steg. Facken inom industrin är övertygade om att satsningar på kompetensutveckling betalar sig. Investeringsnivån bör kunna höjas ytterligare och det behövs ett långsiktigt industriellt perspektiv.

Viktigt att hålla fast vid inflationsmålet

I de senaste avtalsrörelserna har frågan om inflationsmålets betydelse för lönebildningen i Sverige haft stor betydelse i diskussionen med arbetsgivarna. Bakgrunden var den låga inflationen och Riksbankens penningpolitik under 2010-talets inledning som skapade oklarhet kring vad som styrde penningpolitiken.

Efter omfattande kritik och under trycket av fallande inflationsförväntningar lade Riksbanken om sin penningpolitik 2014. Penningpolitikens fokus blev att nå inflationsmålet. I de penningpolitiska rapporterna och i tal från Riksbankens direktionsledamöter utvecklade Riksbanken sin syn på samspelet mellan penningpolitik och lönebildning. Beskrivningar som stämde väl med Facken inom industrins uppfattningar. Vikten av ett bra samspel mellan lönebildning och penningpolitik underströks.

Industrins arbetsgivare och andra arbetsgivare fortsatte dock att kritisera Riksbanken också efter omläggningen av politiken. Någon samsyn mellan parterna om inflationsmålets betydelse för lönebildningen kunde därför inte nås i avtalsförhandlingarna inför 2016, 2017 och 2020 års avtal.

Inför avtalsrörelsen 2023 är diskussionen en helt annan. Den höga inflationen under 2022 har gjort att arbetsgivarna säger att om man överhuvudtaget ska bry sig om inflationen är det bra om facken håller fast vid inflationsmålet som utgångspunkt. Samtidigt höjs det en del andra röster kring att löneökningarna kommande period måste kompensera för den höga inflationen i nuläget. Försämrad köpkraft under 2022 är motivet för detta.

Facken inom industrin menar dock att en sådan strategi skulle vara mycket riskfylld. Skulle vi fullt ut kompensera oss med lika höga löneökningar som inflationen skulle det bara innebära ännu högre inflation och ännu mer räntehöjningar. Att sedan kompensera oss för det igen ger en spiral som kommer att sluta med urholkade löner och risk för ökad arbetslöshet.

Därför menar vi att dagens situation med en mycket hög inflation understryker vikten av att de fackliga lönekraven och bedömningar av en avtalsuppgörelse utgår från Riksbankens inflationsmål.

Reallöneökning viktigt mål

Reallöneökning till medlemmarna är ett av Facken inom industrins viktiga mål. Med utgångspunkt i de ekonomiska förutsättningar som nu råder bedömer vi att det inte kan uppnås på kort sikt. Fortsatta reallöneökningar är dock rimliga att nå igen när inflationen faller tillbaka och inflationsmålet uppfylls.

De senaste tio åren har löneökningstakten varit klart lägre jämfört med perioden innan finanskrisen. Lägre tillväxt, lägre löneutveckling i Europa, långsammare produktivitetsutveckling och ett efter finanskrisen ansträngt konkurrenskraftsläge för svensk industri motiverade en sådan nedväxling. Det finns sammantaget nu goda skäl att lämna perioden med nedväxlade löneökningar. Det motiveras av såväl den positiva utvecklingen av konkurrenskraften, den goda lönsamheten i svenska företag, den höga sysselsättningen i Sverige samt av löneutvecklingen i Europa. Förutsättningarna för löneökningar påverkas dock av den i nuläget höga inflationen. Löneökningstakten ska inte bidra till att driva upp inflationen ytterligare, så att reallöneökningar kan nås igen.

2. Omvärlden

I det här kapitlet görs en övergripande genomgång av den globala ekonomiska utvecklingen under de senaste åren och hur världsekonomin har påverkats av pandemin och kriget i Ukraina. Fokus ligger främst på att beskriva utvecklingen av BNP-tillväxten i olika länder och delar av världen. För den framåtblickande analysen används prognoser från IMF, OECD och Konjunkturinstitutet.

2.1 Hög inflation och vikande global konjunktur

Diagram 2.1 BNP, kvartalssiffror, fasta priser, 2019 Kv4=100

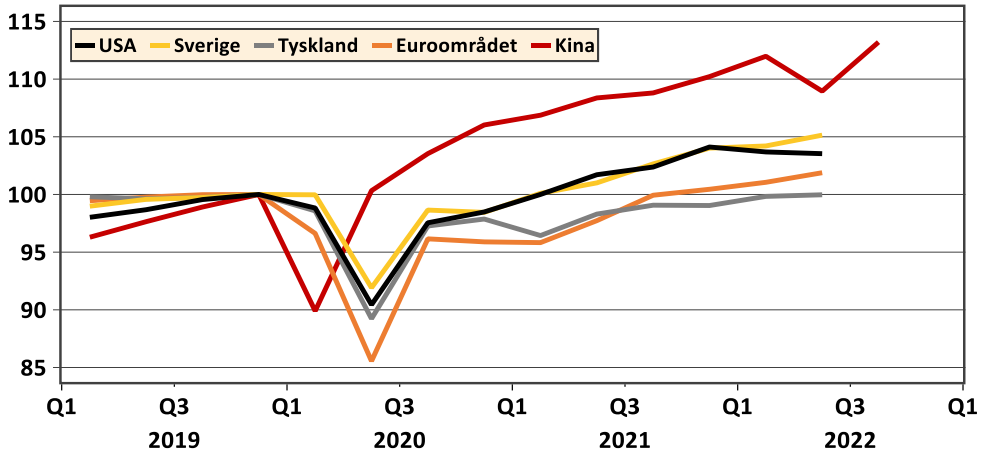

Källa: Eurostat, nationella källor och Macrobond

Återhämtningen efter nedgången under pandemin gick fort och 2021 kan sammanfattas som ett år med historisk stark global BNP-tillväxt på 6 procent. Många länders ekonomier gick på högvarv med stöd av omfattande finanspolitiska stimulanser. Tillväxten under det andra kvartalet 2022 har saktat in och mycket talar för att tillväxten kommer fortsätta mattas av under nästa år. BNP-prognoser har successivt reviderats nedåt. Tillväxten förväntas att sakta in både 2022 och 2023 för de flesta länder men återhämta sig under 2024, se tabell 2.1.

Tabell 2.1. BNP i valda länder och regioner

	2020	2021	2022*	2023*	2024*
Världen	-3,1	6,1	2,8	2,4	3,1
KIX-vägd	-4,1	5,2	2,7	1,0	2,3
USA	-3,4	5,7	1,7	0,8	1,8
Euroområdet	-6,2	5,2	3,1	0,1	1,8
Japan	-4,6	1,7	1,5	1,2	1,1
Storbritannien	-9,3	7,4	3,4	-0,2	1,5
Sverige	-2,4	4,9	2,7	0,1	2,0
Norge	-1,3	4,0	2,2	1,4	1,9
Danmark	-2,0	4,9	2,5	0,0	1,8
Kina	1,8	8,6	3,1	5,0	5,3

Källa: Konjunkturinstitutet (septemberprognos)
**Siffrorna för 2022-2024 är prognoser.*

Den ekonomiska tillväxten i de länder som är viktigast för svensk export har legat runt 2,1 procent per år under perioden 1998-2021. Diagram 2.2 visar att KIX-vägd BNP mattas av till 1 procent under 2023, en bra bit under det historiska snittet. Efter en relativt kortvarig nedgång återhämtar sig BNP under 2024 och väntas stiga igen till en mer normal takt på 2,3 procent. Det skakiga omvärldsläget gör att alla prognoser för tillfället är osäkrare än normalt.

Diagram 2.2 BNP-utveckling i omvärlden enligt utrikeshandelsvägt index (KIX), procent

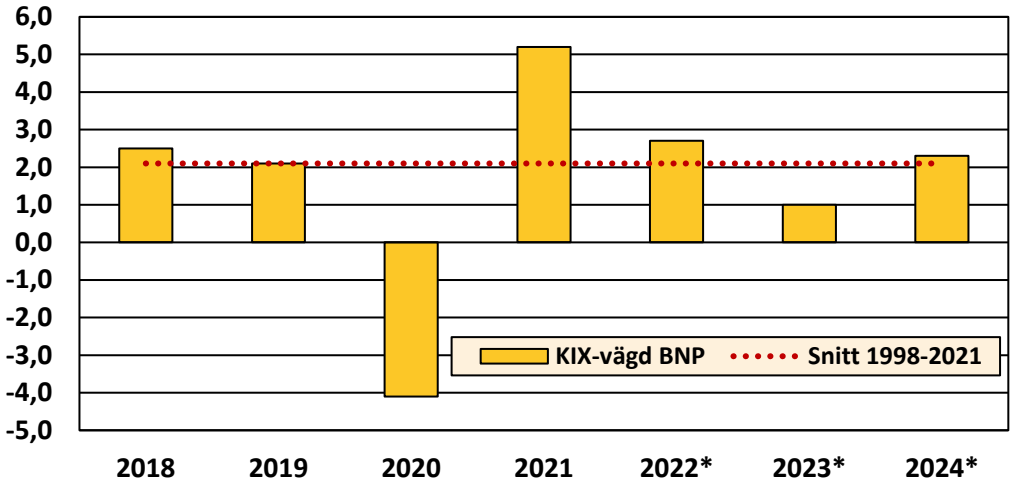

Källa: Konjunkturinstitutet
**2022, 2023 & 2024 är prognoser.*

Den globala konjunkturen har försämrats under de senaste kvartalen och påverkats negativt av hög inflation, räntehöjningar, fortsatta störningar i globala leveranskedjor och Rysslands invasion av Ukraina. Det globala inflationstrycket är brett och arbetsmarknaden är het i princip överallt med rekordlåg arbetslöshet i flera länder, se diagram 2.3. Jobbtillväxten i USA och Europa har dock saktat ned och arbetslösheten verkar ha bottnat eller till och med vänt uppåt i vissa länder.

Diagram 2.3 Arbetslöshet i Storbritannien, euroområdet och USA. Jan 2018 – sep 2022

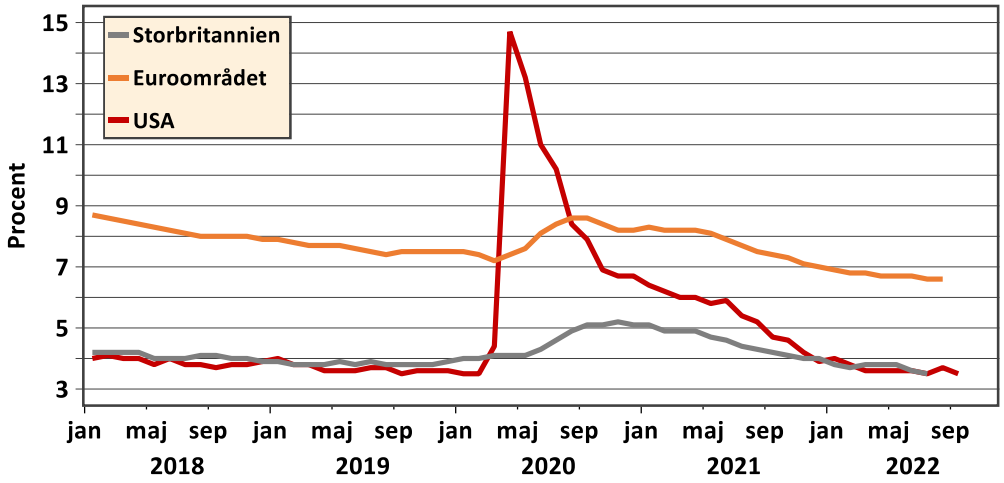

Källa: SCB, Eurostat, BLS och Macrobond.

Faktorer kopplade till pandemin och nu även kriget har lett till utbudschocker som drivit upp priser för leveranser, insatsvaror och energi. Prisökningarna har sedan letat sig vidare till konsumenterna och lett till en bredare och högre inflation än vad många bedömare väntade sig. Världsekonomin är på väg in i en tillfällig lågkonjunktur under 2023. År 2024 väntas tillväxten att stiga till en mer normal takt när inflationen bedöms falla tillbaka.

Inflationen var på uppgång i många länder redan innan Rysslands invasion av Ukraina. Uppgången drevs av stigande energipriser i ekonomier som öppnade upp igen efter pandemin, flaskhalsar i leveranskedjor, stigande fraktkostnader och ökad konsumtion. Kriget har drivit upp energi- och matpriser kraftigt vilket har förstärkt pristrycket. Den globala inflationen förblir hög men väntas röra sig nedåt under 2023 enligt IMF, OECD och KI.

En huvudfaktor till att den globala tillväxten mattas av är att centralbanker tvingas strama åt penningpolitiken för att få ner inflationen mot målen, vilket sker på bekostnad av lägre tillväxt. Minskade reala disponibla inkomster för hushållen och högre energipriser dämpar privat konsumtion och företagens investeringar. Samspelet mellan finans- och penningpolitiken är för tillfället extra komplicerad. Regeringar inför stödåtgärder till företag och hushåll för att lindra de stigande kostnaderna samtidigt som penningpolitiken stramar åt. Finanspolitiken riskerar att motverka penningpolitiken, vilket riskerar att spä på inflationen ytterligare. Då tvingas centralbanker höja räntan ännu mer.

Konjunkturinstitutet räknar med en global tillväxt på 2,8 procent under 2022 som minskar till 2,4 procent under 2023 (se Tabell 2.1). Det är lågt i ett historiskt perspektiv och kan jämföras med en global BNP-tillväxt på 3,5 procent i snitt sedan 1970-talet fram till idag (eller ca 3,6 procent per år under 2010-talet). 2024 spås tillväxten stiga till 3,1 procent. Enligt OECDs septemberprognos kommer den globala tillväxten att sjunka från 3 procent 2022 till 2,2 procent 2023. Enligt IMFs prognos från oktober blir den globala tillväxten 3,2 procent 2022 och 2,7 procent 2023.

Diagram 2.4 Världshandel och global industriproduktion

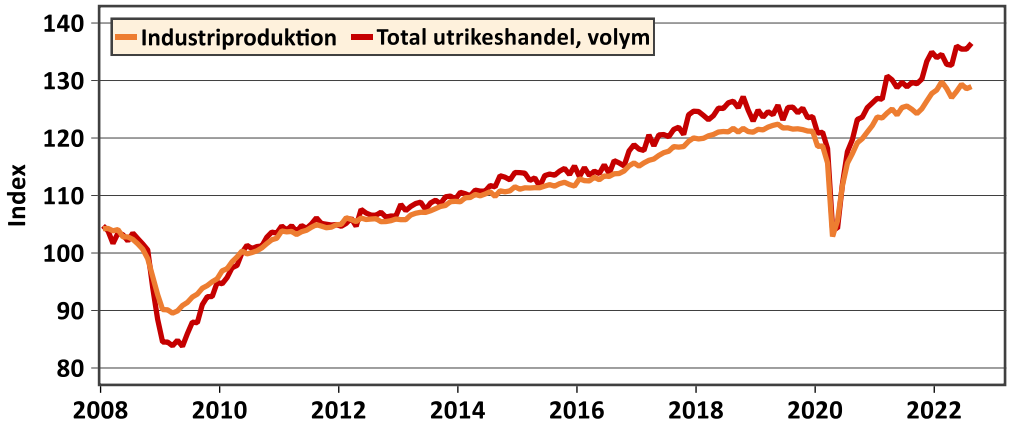

Källa: CBP World Trade Monitor och Macrobond

Bortsett från en minskning under mars och april i år, i samband med Rysslands invasion av Ukraina, har den globala industriproduktionen och utrikeshandeln fortsatt att gå starkt och ligger på betydligt högre nivåer än innan pandemin. Jämfört med finanskrisen var pandemiraset mer tvärt samtidigt som återhämtningen också var snabbare. Den snabba återhämtningen beror på att

lågkonjunkturen inte orsakats av underliggande ekonomiska obalanser samt de ekonomiska och politiska stödåtgärder som satts in i många länder.

Diagram 2.5 Stress av globala värdekedjor (global supply chain pressure index[4])

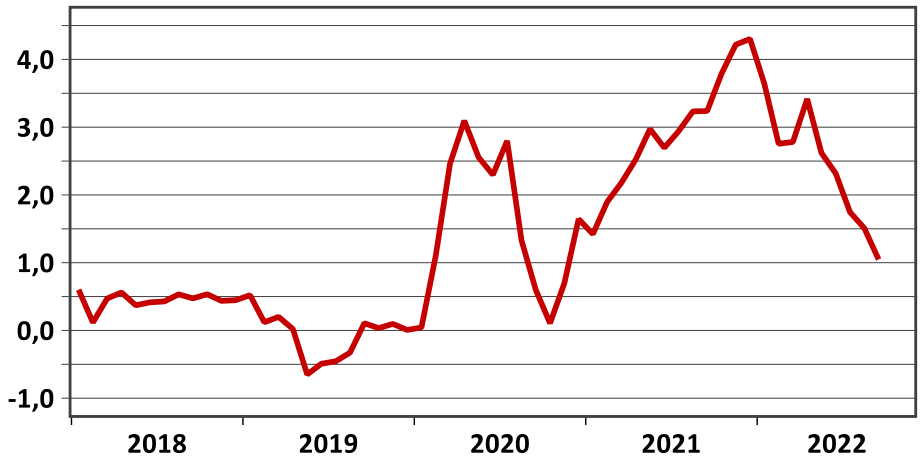

Källa: Federal Reserve Bank of New York och Macrobond

Positivt för världshandeln är att covidrestriktioner till stor del har dragits tillbaka över hela världen och att transportkostnader har börjat sjunka. Dessutom syns tecken på att pressen på de globala värdekedjorna har lättat under den senaste tiden, även om problemen är värre än normalt, se diagram 2.5. Vi närmar oss prepandemiska nivåer vilket är ett gott tecken eftersom det minskar kostnadstrycket och därmed inflationen framöver.

Diagram 2.6 Inköpschefsindex tillverkningsindustrin

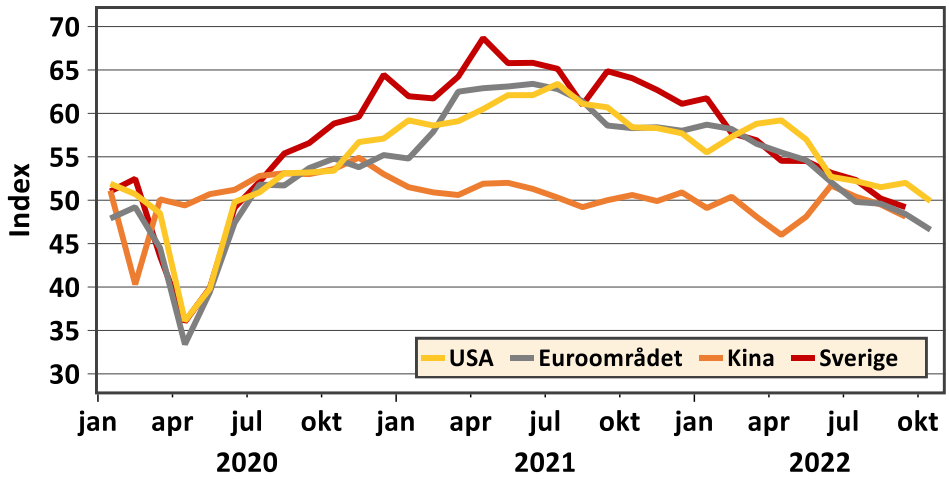

Källa: Markit och Macrobond

Stämningsläget bland inköpscheferna i tillverkningsindustrin i Sverige, USA och euroområdet har gått från att ha varit positivt under större delen av förra året till att bli mer neutralt i år med indextal nära eller en bit under 50-strecket. Ett indextal över 50 indikerar tillväxt medan ett index

[4] Indexet (Global Supply Chain Pressure Index) bygger på transportkostnader och indikatorer för tillverkningsindustrin i euroområdet, Kina, Japan, Storbritannien, Sydkorea, Taiwan och USA. Indexet visar standardavvikelser från medelvärdet.

under 50 innebär kontraktion. I Kina har optimismen bland inköpscheferna inte varit lika stor, men har förbättrats något till följd av borttagna restriktioner i vissa regioner som tidigare varit nedstängda på grund av smittspridningen av covid19.

2.2 Utvecklingen i olika länder

USA

USA har haft ett starkt 2021 som följts av en negativ BNP-tillväxt under de första två kvartalen 2022. Trots det har utvecklingen på arbetsmarknaden varit mycket god med sysselsättningsnivåer högre än innan pandemin och arbetslöshet på historiskt låga nivåer. Den starka arbetsmarknaden har bidragit till att den nominella löneutvecklingen har börjat ta ordentlig fart. Inflationen är på höga nivåer och centralbanken Federal Reserve har höjt intervallet för styrräntan till 3,00– 3,25 procent och kommunicerat att det är sannolikt med fortsatta höjningar i år. Fed siktar på en mjuklandning av ekonomin men det finns risker att åtstramningen av penningpolitiken leder till en större nedkylning av ekonomin än befarat, med stigande arbetslöshet som följd.

Den amerikanska dollarn har stärkts kraftigt och i år redan apprecierat med runt 10 procent mot Kinas renminbi, 15 procent mot euron, 20 procent mot pundet och 25 procent mot Japans valuta yen. Det kan medföra negativa effekter för världshandeln, länders skuldsättning och konkurrenskraft på sikt.

Euroområdet

Återhämtningen i euroområdet under 2021 var stark och BNP steg med över 5 procent. Kriget slår hårt mot Europa, framför allt genom stigande el- och gaspriser som pressar hushåll och företag. Tillverkningsindustrin påverkas negativt av de höga kostnaderna för energi, minskade gasleveranser och flaskhalsar i leveranskedjor. Stämningsläget bland hushållen är mycket dystert. Trots detta visar ekonomin motståndskraft och BNP i euroområdet överraskade på uppsidan under andra kvartalet i år med en tillväxt på 0,8 procent. Här var återhämtningen i tjänstesektorn i södra Europa en viktig drivkraft, mycket tack vare stark utveckling av turismen. Arbetsmarknaden är än så länge robust och arbetslösheten är på historiskt låga nivåer, även om utvecklingen skiljer sig mellan länderna. Utsikterna för andra halvan av 2022 och under nästa år väntas bli tuffare och Konjunkturinstitutet förutspår att tillväxten bromsar in från 3,1 procent 2022 till 0,1 procent 2023. 2024 väntas BNP stiga igen till 1,8 procent.

EU har under hösten enats om ett stödpaket för att hantera energikrisen i vinter. Paketet innehåller åtgärder för att minska efterfrågan på el under topplasttimmar för att få ner elpriset, åtgärder för att samla in överskottsintäkter från elproduktion och ett solidaritetsbidrag från fossilbränslesektorernas överskottsvinster, som ska användas för att mildra konsekvenserna för hushåll och företag som drabbas av de höga elpriserna. De höga elpriserna påverkar konjunkturen och förhoppningsvis kommer dessa åtgärder kunna mildra de negativa effekterna på produktionen och arbetsmarknaden framöver.

Tyskland är ett av de länder som har drabbats hårdast av energikrisen. Tyskarna har till stor del förlitat sig på rysk naturgas för sin energiförsörjning till både hushållen och industrin. När Ryssland stängde kranarna blev läget snabbt ansträngt. Inflationen i september är nu uppe på 10 procent, vilket är den högsta nivån sedan 1951. Hög inflation i kombination med osäkerhet kring energiförsörjningen har bidragit till ett dystert stämningsläge i tysk ekonomi. Nyligen införde

regeringen ett stödpaket på 200 miljarder euro som bland annat innehåller pristak på el och gas för hushållen och företagen. Tyskarna har lyckats fylla på gaslagren inför vintern men osäkerheten är fortsatt stor. BNP steg med bara 0,1 procent under andra kvartalet i år och flertalet prognosmakare spår negativ tillväxt under 2023. Arbetsmarknaden visar motståndskraft trots de försämrade ekonomiska utsikterna och är stabil. Sysselsättningen är på högre nivå än innan krisen men arbetslösheten har stigit något under de senaste månaderna till 5,5 procent i september från årslägstanoteringen på 5 procent i maj. Ökningen är huvudsakligen en effekt av att ukrainska flyktingar nu räknats in i arbetsmarknadsstatistiken. Tysk industri och export väntas påverkas negativt framöver till följd av de stigande energipriserna, en vikande global efterfrågan och inbromsningen i Kina, som är Tysklands viktigaste exportmarknad.

Kina

Kina har inte drabbats av den höga inflationen på samma sätt som Europa och USA. I augusti uppmättes inflationen till 2,5 procent. Istället har Kina stora strukturella problem på hemmamarknaden och BNP sjönk under andra kvartalet i år. Nedgången beror bland annat på Kinas nolltolerans mot smittspridning av covid19 där man stängt ned mångmiljonstäder vilket i sin tur har hämmat tillväxten. Kina har också stora problem i fastighetssektorn där flera företag brottas med likviditetsproblem, minskad försäljning och fallande bostadsinvesteringar. Fastighetssektorn är enorm och utgör runt 1/5 av den kinesiska ekonomin. Problemen medför finansiella risker. Kina genomför omfattande finanspolitiska stimulanser för att hålla uppe tillväxten. Trots det väntas tillväxten i år bli blygsamma 3,1 procent. Det innebär att man inte når tillväxtmålet på 5,5 procent, som trots allt var det lägsta målet på tre decennier. Under 2023 och 2024 väntas tillväxten bli drygt 5 procent per år, vilket är historiskt låga tillväxttal. Utvecklingen i Kina får konsekvenser globalt eftersom avmattningen där påverkar globala handelskedjor.

Storbritannien

De senaste åren i Storbritannien har varit turbulenta med bland annat Brexit, pandemi och förtroendekriser. BNP-upphämtningen efter pandemin har varit utdragen och är på strax under förkrisnivå. BNP ökade med 0,8 procent första kvartalet i år men sjönk med 0,1 procent under andra kvartalet. Enligt Konjunkturinstitutet väntas BNP för helåret 2022 öka med 3,4 procent, men sjunka med 0,2 procent 2023. 2024 väntas återhämtningen blir svag med en BNP-tillväxt på 1,5 procent.

Arbetsmarknaden är het och i juli var arbetslösheten 3,6 procent, den lägsta nivån sedan 1974. Sysselsättningen är dock inte tillbaka på förkrisnivån. Den tajta arbetsmarknaden har lett till kraftigt stigande löner, vilket bidrar till att hålla uppe inflationen. Inflationen i augusti är på runt 10 procent och väntas fortsätta stiga under vintern.

Samtidigt som Bank of England (BoE) stramar åt penningpolitiken för att få ned inflationen aviserade regeringen ett nytt skattepaket under hösten. Paketet innehöll bland annat stora ofinansierade skattesänkningar, vilket skapade oro på finansmarknaderna. BoE tvingades ingripa med stora stödköp av statsobligationer och deklarationer om att räntan kan höjas så mycket som krävs. Regeringen har sedan backat från delar av sitt budgetförslag. Premiärministern har bytts ut. Tidigare har regeringen även presenterat ett stort stödpaket med pristak på el för hushåll och företag.

Norden

I ett internationellt perspektiv kom Finland, Norge och Danmark lindrigt undan pandemin. BNP-fallen var måttliga och återhämtningen snabb. I Norge föll BNP med endast 0,7 procent under 2020 och steg med 3,9 procent under 2021. I Danmark och Finland sjönk BNP med runt 2 procent under 2020. Under 2021 steg BNP med 3,5 procent i Finland och 4,7 procent i Danmark. 2022 ser ut att bli ett tuffare år med vikande konjunktur och hög inflation. Inflationen i september ligger på mellan 7-10 procent för de tre länderna.

Finland hade en stark ekonomisk utveckling under det första halvåret i år, men tillväxtutsikterna har försämrats under sommaren. Energikrisen och den accelererande inflationen ökar risken för recession. Arbetsmarknaden och sysselsättningsutvecklingen har varit stark men den vikande konjunkturen gör att medvinden avtar. Under sommaren har sysselsättningen börjat sjunka och arbetslösheten börjat stiga något. Finlands Bank tror på en tillväxt på 2,2 procent för 2022, 0,3 procent under 2023 och 1,1 procent under 2024.

I Norge och Danmark är aktiviteten i ekonomierna hög och arbetsmarknaden stark, men nu syns tecken på avmattning. Båda länderna hade negativ BNP-tillväxt under första kvartalet i år, men positiv tillväxt under andra kvartalet. Norges Bank tror på 2,8 procent BNP-tillväxt i år följt av en svagare utveckling på 0,8 procent under både 2023 och 2024. Danmarks centralbank Nationalbanken spår en tillväxt på 2,0 procent i år, följt av ett svagt 2023 på -0,1 procent och 1,2 procent 2024.

2.3 Framtiden är oviss

Prognoser över den globala ekonomiska utvecklingen präglas av stora osäkerheter. Några faktorer som bedöms ha ett extra stort avtryck framöver är utvecklingen av kriget i Ukraina, hur lång tid det tar för penningpolitiken att bekämpa inflationen och sannolikheten för fortsatta pandemirelaterade utbudschocker.

Geopolitisk oro och en potentiell rysk eskalering av kriget i Ukraina kan fortsätta att destabilisera världsekonomin. En ökad energibrist skulle fortsatt slå hårt mot industri och hushåll, framförallt i Europa. Det är svårt att säga hur inflationen utvecklas på sikt eftersom priset på energi påverkas så kraftigt av händelseutvecklingen i kriget, hastigheten med vilken Europa lyckas hitta alternativ till rysk gas och på vädret. I oktober 2022 var den genomsnittliga fyllnadsnivån för gaslagring bland medlemsländerna över 92 procent vilket är positivt. En kall vinter skulle dock leda till ökad efterfrågan på gas och upptrissade elpriser.

Centralbanker världen över höjer räntor i snabb takt och tampas med avvägningar kring hur penningpolitiken ska justeras för att få ned inflationen utan att göra för stor skada på den ekonomiska aktiviteten. Om inflationsbekämpningen blir mer kostsam än förväntat, kan penningpolitiska åtstramningar tvinga länder i recession. Om penningpolitiken istället går för mjukt fram riskerar man att inflationen biter sig fast på höga nivåer.

Det är positivt att leveransproblem och brist på insatsvaror har börjat lätta. Samtidigt kan nya utbrott av covid19 i världen förvärra läget med nedstängningar och lägre ekonomisk aktivitet, som vi sett i Kina.

2.4 Sammanfattning

Den globala konjunkturen har försämrats under de senaste kvartalen och påverkas negativt av hög inflation, räntehöjningar, fortsatta störningar i globala leveranskedjor och Rysslands krig i Ukraina.

BNP-tillväxten förväntas att sakta in både 2022 och 2023 för de flesta länder men återhämta sig under 2024. Konjunkturinstitutet spår en global tillväxt på 2,8 procent i år som sjunker till 2,4 procent 2023. Under 2024 bedöms ekonomin stiga mot en mer normal tillväxttakt på 3,1 procent.

Det globala inflationstrycket är brett och arbetsmarknaden är het i princip överallt med rekordlåg arbetslöshet i flera länder. En huvudfaktor till den globala avmattningen framöver är att centralbanker tvingas strama åt penningpolitiken för att få ner inflationen mot målen, vilket sker på bekostnad av lägre tillväxt.

Den globala industriproduktionen och utrikeshandeln har fortsatt att gå starkt och ligger på rejält högre nivåer än innan pandemin. Pressen på globala värdekedjor har börjat lätta och minskar inflationstrycket. Den globala inflationen förblir hög men väntas röra sig nedåt under 2023.

Stämningsläget bland inköpscheferna i tillverkningsindustrin i Sverige, USA och euroområdet har gått från att ha varit positivt under större delen av 2021 till att bli mer neutralt under 2022.

Prognoser över den globala ekonomiska utvecklingen präglas av stora osäkerheter. Några faktorer som bedöms ha ett extra stort avtryck framöver är utvecklingen av kriget i Ukraina, hur lång tid det tar för penningpolitiken att bekämpa inflationen och sannolikheten för fortsatta pandemirelaterade utbudschocker.

3. Sveriges ekonomi

I det här kapitlet görs en genomgång av den svenska ekonomins utveckling under de senaste åren, både gällande BNP och dess ingående komponenter och av näringslivets produktion och produktivitet. För den framåtblickande analysen används olika indikatorer samt Konjunkturinstitutets senaste prognos.

3.1 Höga tillväxttal i återhämtningen efter pandemin

Efter det snabba fallet i början av pandemin har den svenska tillväxten utvecklats starkt. 2021 steg BNP med över 5 procent och under det första halvåret 2022 var tillväxttakten i årstakt nästan 4 procent. Såväl hushållens konsumtion, näringslivets investeringar och exporten bidrog till en god utveckling.

Diagram 3.1 BNP-tillväxt per kvartal 2013-2022 Q2, kalenderkorrigerat, årstakt, procent

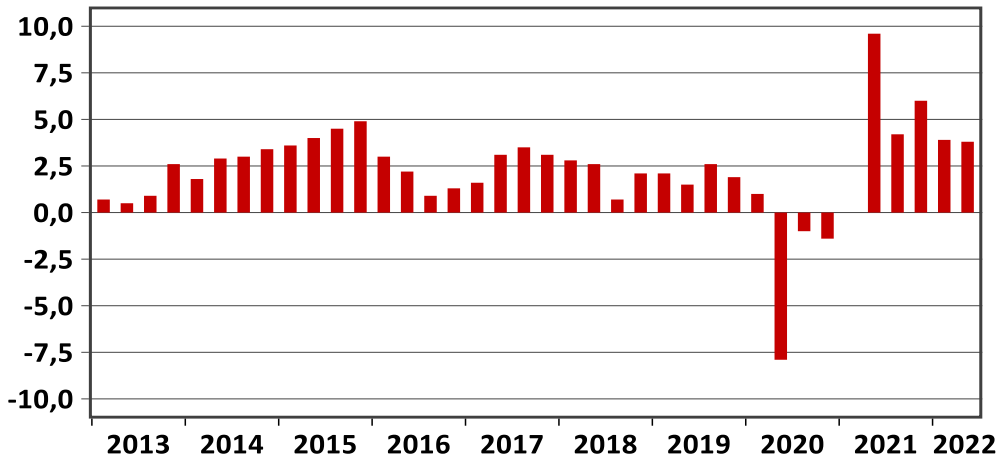

Källa: Macrobond och SCB

Den starka utvecklingen under det senaste ett och ett halvt åren har kunnat ske trots att delar av näringslivet under den här perioden varit påverkade av kvarvarande restriktioner kopplade till pandemin och andra delar påverkade av utbudsbegränsningar i form av brister på många viktiga insatsvaror samt överbelastning i de globala fraktsystemen.

SCB:s månatliga BNP-indikator visar på en relativ god tillväxt för det tredje kvartalet 2022 jämfört med motsvarande kvartal föregående år. Den årliga förändringen för september månad mättes upp till 2,8 procent (se diagram 3.2).

Diagram 3.2 BNP-indikatorn månad, index respektive årlig förändring, jan 2019-sep 2022, index 2011=100 respektive procent, säsongsrensat

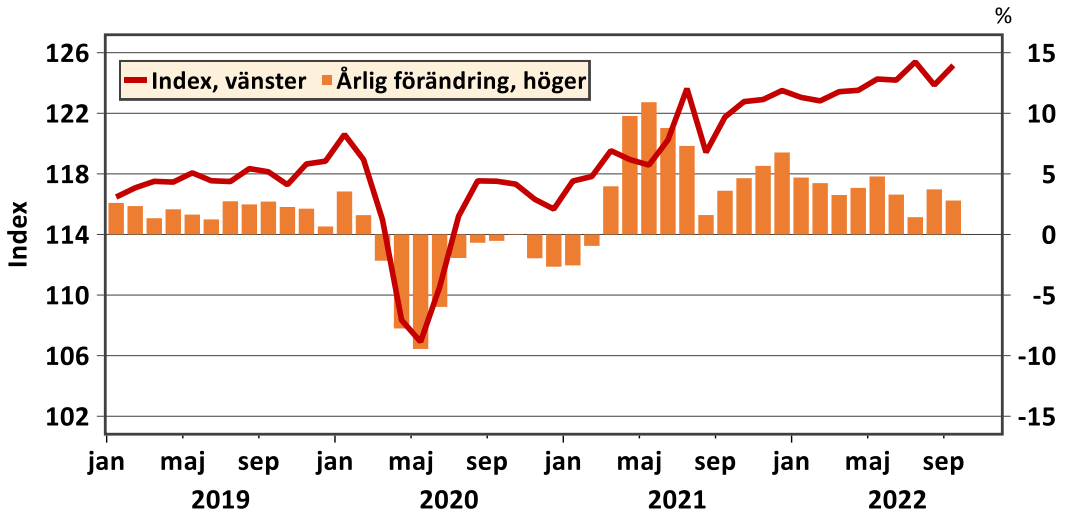

Källa: SCB och Macrobond

BNP-tillväxten väntas framöver växla ner mer ordentligt. Flera framåtblickande indikatorer visar att stämningsläget försämras. Framför allt har det gällt hushållens syn på den ekonomiska utvecklingen som i Konjunkturinstitutets mätningar har fallit i över ett års tid till att nu vara på historiskt låga nivåer. Den höga inflationen gör att hushållen får mindre varor och tjänster för de pengar de spenderar. Riksbanken höjer styrräntan snabbt för att få ner inflationen och det påverkar konsumtionsutrymmet negativt. De förväntat osedvanligt höga elpriserna i vinter gör också att hushållen behöver anpassa sina utgifter redan nu för att förbereda sig på sämre tider.

Fram till halvårsskiftet avspeglades inte hushållens pessimism i en sämre utveckling för företagen men de senaste månaderna har även stämningsläget i näringslivet försämrats. I Konjunkturinstitutets mätning i oktober var det samlade indexvärdet för hela näringslivet en bra bit under 100, vilket ska vara nivån som utgör gränsen för tillväxt.

Diagram 3.3 Konjunkturinstitutet Konjunkturbarometer, jan 2019-sep 2022

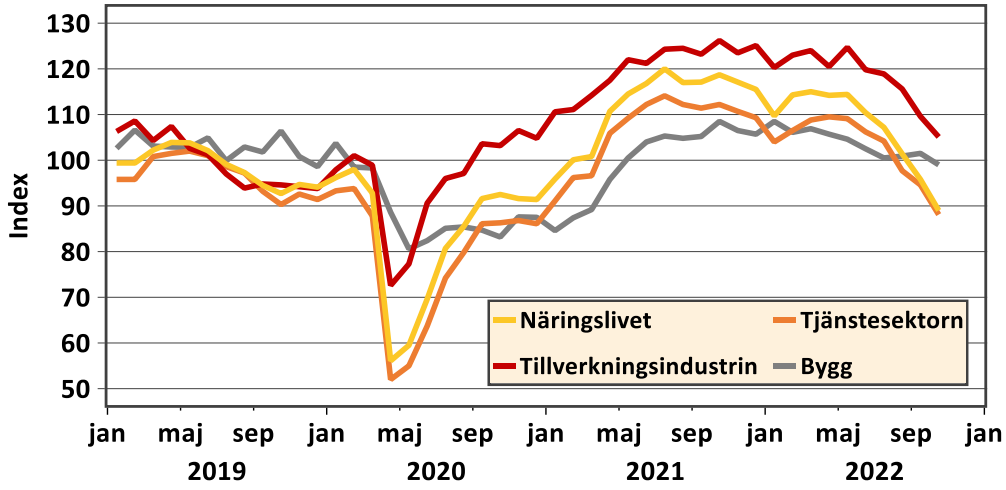

Källa: Macrobond och Konjunkturinstitutet

Olika branscher drabbas dock olika mycket och olika snabbt av den stundande konjunkturnedgången. Tjänstesektorn har påverkats mer än industrin, inte minst inom handeln syns en tydlig avmattning när hushållen håller igen på vissa inköp som kan undvaras eller skjutas på. För industrin har indexet fallit tillbaka från tidigare rekordnivåer men är fortfarande på en nivå som enligt Konjunkturinstitutet indikerar att läget är starkare än normalt.

Även i inköpschefsindex, som är en annan välanvänd konjunkturindikator, har stämningsläget fallit tillbaka den senaste tiden. Till skillnad från i Konjunkturinstitutets barometer är det där i industrin läget bedöms som sämre medan företagen i tjänstesektorn inte är lika pessimistiska.

3.2 Dipp i tillväxten väntas det kommande året

Det försämrade stämningsläget bland hushåll och företag gör att tillväxten mattas av under slutet av 2022 och Sverige går enligt Konjunkturinstitutet in i en lågkonjunktur under 2023 då BNP-tillväxten blir i stort sett noll. Under 2024 väntas BNP åter växa med runt två procent, till en början främst drivet av en ökad efterfrågetillväxt för svensk export men längre fram även av en relativt snabb tillväxttakt i fasta investeringar och i hushållens konsumtion.

Tabell 3.1 Försörjningsbalansen, med prognos från Konjunkturinstitutet, procent

	2021	2022	2023	2024
Hushållens konsumtionsutgifter	6,0	3,0	-0,6	1,3
Offentliga konsumtionsutgifter	2,8	0,1	2,1	1,9
Fasta bruttoinvesteringar	6,3	5,2	-2,2	2,3
Lagerinvesteringar	0,4	0,9	-0,8	-0,1
Export	7,9	5,3	1,4	3,4
Import	9,6	8,1	-0,7	2,8
BNP	5,1	2,7	-0,1	2,0
BNP, kalenderkorrigerad	4,9	2,7	0,1	2,0
BNP per capita	4,4	2,0	-0,7	1,5

Källa: Konjunkturinstitutet (28 sep)

Hushållens konsumtion

Hushållens konsumtion var i många år en stabil och drivande motor för den svenska tillväxten. Låga räntor, sänkta inkomstskatter och god reallöneutveckling låg bakom en under många år gynnsam utveckling. När pandemin slog till förändrades förutsättningarna för den privata konsumtionen drastiskt. Den totala konsumtionen föll kraftigt och dessutom skedde en omfördelning av konsumtion till mer varor och mindre tjänster när pandemirestriktionerna gjorde att hushållen spenderade mer tid hemma och helt omöjliggjorde en stor del av tjänstekonsumtionen. Totalt sett minskade konsumtionen under 2020 och hushållen byggde istället upp en stor buffert. Lättade restriktioner och en återgång till mer normala förhållanden har, tillsammans med en väldigt stark utveckling på arbetsmarknaden, gjort att konsumtionen istället har ökat snabbt under 2021 och hittills under 2022.

Diagram 3.4 Hushållens konsumtion, procentuell förändring jämfört med samma kvartal föregående år

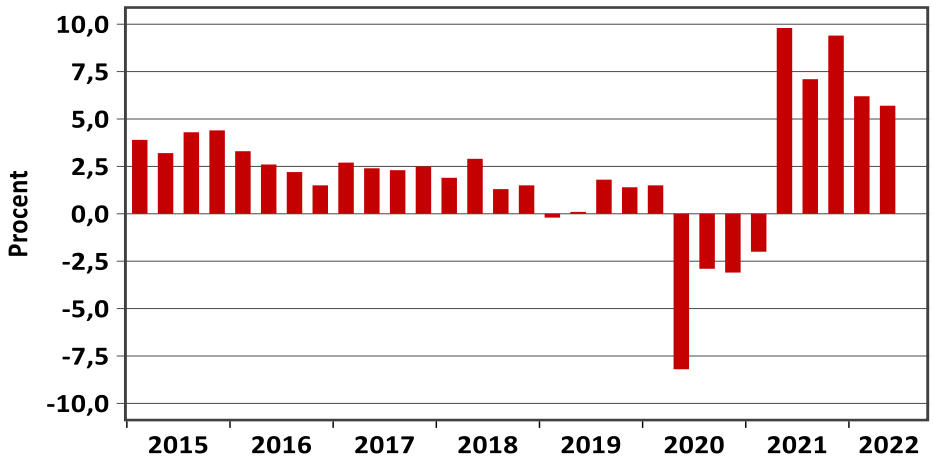

Källa: Macrobond och SCB

Under loppet av 2022 har förutsättningarna för hushållens konsumtion på nytt förändrats kraftigt. Denna gång inte av begränsningar av vilken konsumtion som varit möjlig, utan istället av snabbt stigande priser. Hushållens syn på den egna ekonomin har sjunkit till rekordlåga nivåer. Trots det har konsumtionen hittills hållits uppe relativt väl men de senaste månaderna har en avmattning börjat ske och ytterligare försämring är att vänta. Hushållen fortsätter att spendera pengar men med de högre priserna minskar konsumtionen mätt i fasta priser. Riksbankens räntehöjningar lämnar mindre utrymme för övrig konsumtion och en förväntan om ännu högre räntor och en förberedelse på vad som beskrivits som extrema elpriser i vinter gör att hushållen börjar hålla allt hårdare i plånboken. Hushållen kommer med största sannolikhet till viss del kompenseras för de höga elpriserna men innan de stöden är på plats är osäkerheten stor.

Diagram 3.5 Hushållens konsumtionsindikator och hushållens stämningsläge, index

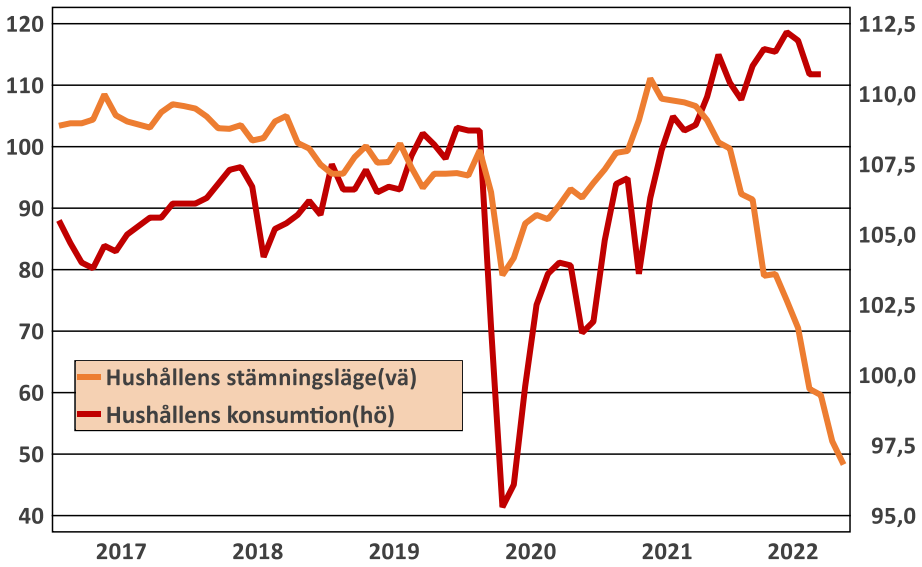

Källa: Macrobond och SCB

Offentlig konsumtion

Den offentliga konsumtionen har de senaste åren påverkats mycket av pandemin, både gällande den omfattande vaccineringen och av vård av patienter med covid-19 och tillhörande uppskjuten annan vård. Stora svängningar i sjukfrånvaron har också påverkat den offentliga konsumtionen. Dessa faktorer påverkar i olika riktning men totalt sett väntas den offentliga konsumtionen vara i stort sett oförändrad under 2022 jämfört med 2021.

Diagram 3.6 Utvecklingen av statlig, kommunal och offentlig konsumtion, procentuell förändring jämfört med samma kvartal föregående år

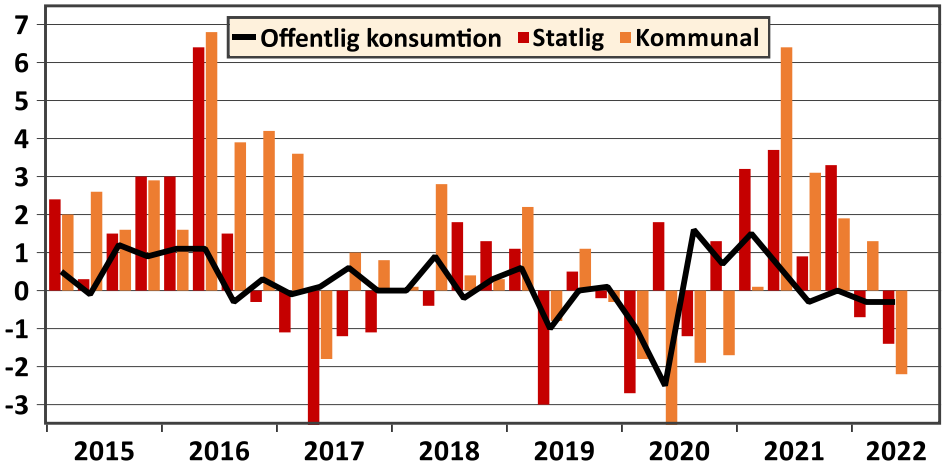

Källa: Macrobond och SCB

Nästa år väntas den offentliga konsumtionen växa igen. Inom kommuner och regioner bidrar ett ökat antal äldre samt fler elever i skolan och i staten bidrar utbyggnaden av försvaret till att den offentliga konsumtionen ökar något mer än vad som följer av den demografiska utvecklingen.

Investeringar

Sverige hade under åren 2013-2018 en väldigt snabb ökning av de fasta bruttoinvesteringarna, både räknat i fasta priser och som andel av BNP (se diagram 3.7). När konjunkturen mattades av avtog också investeringstakten. Efter pandemin har investeringarna återigen ökat i snabb takt, inte minst under det första halvåret 2022. Under andra kvartalet var investeringarnas andel av BNP över 26 procent. Det är klart högre än genomsnittet i Europa och den högsta nivån som uppmätts i Sverige så långt bak som jämförbar statistik finns.

Diagram 3.7 Fasta bruttoinvesteringar, som andel av BNP och säsongsrensat, fasta priser

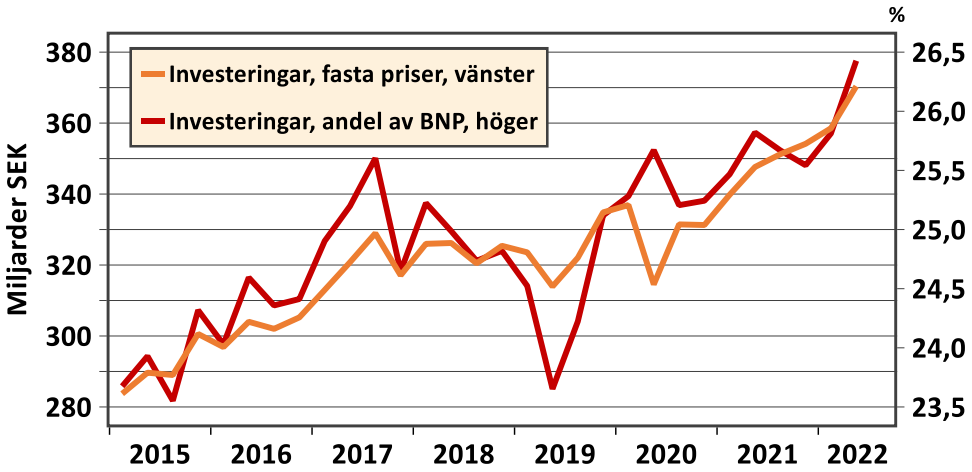

Källa: Macrobond och SCB

Statistiken över de totala investeringarna går att dela upp dels gällande vilken typ av investering det är och dels i vilken bransch de genomförs. Uppdelningen i investeringstyp visar att det efter pandemin varit investeringar i bostäder och i immateriella tillgångar som ökat mest. Investeringar i maskiner och inventarier var det som påverkades mest av pandemins och även investeringarna minskade i inledningen när en stor del av produktionen tillfälligt stoppades. I återhämtningen efter pandemin har även maskininvesteringarna ökat och är nu på högre nivåer än innan pandemin. Ett högt kapacitetsutnyttjande inom industrin har ökat behovet av investeringar i utökad produktionskapacitet.

Investeringarna i immateriella tillgångar, där forskning och utveckling ingår, minskade i stort sett inte alls när pandemin slog till och har sedan dess fortsatt att öka. Stora trender och teknologiskiften har inte tagit paus utan förmodligen snarare snabbats på av krisen och det faktum att investeringarna i immateriella tillgångar ökat indikerar att viktiga utvecklingsprojekt kunnat fortskrida.

Diagram 3.8 Fasta bruttoinvesteringar, fasta priser, olika tillgångsslag, miljarder kr

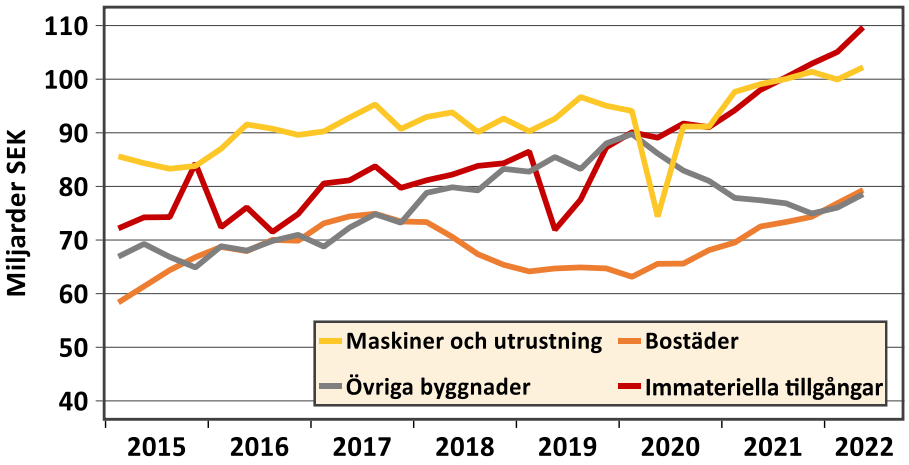

Källa: Macrobond och SCB

En uppdelning av investeringarna per bransch visar att investeringarna efter pandemin har ökat i stora delar av näringslivet medan de har minskat i offentlig sektor. Inte minst inom industrin och byggsektorn har investeringarna ökat kraftigt, men även inom handeln och IT- och kommunikation. Inom industrin var investeringarna under det andra kvartalet 2022 cirka 20-25 procent högre än de var under åren innan pandemin.

Diagram 3.9 Fasta bruttoinvesteringar, fasta priser, olika branscher, miljarder kr

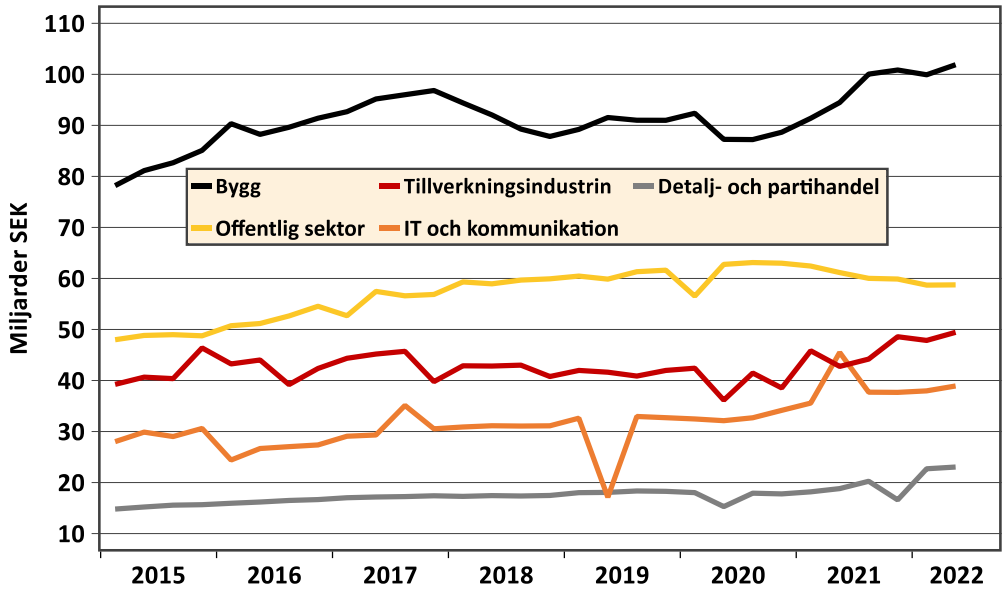

Källa: Macrobond och SCB

När konjunkturen mattas av och räntorna stiger kommer investeringstakten att sjunka framöver. Störst försämring sker för bostadsinvesteringarna som väntas minska med nästan 10 procent nästa år. Ett stort antal lägenheter påbörjades förra året vilket håller uppe investeringstillväxten i år. Stigande räntor och lägre bostadspriser, i kombination med höga priser på råvaror och material, försämrar lönsamheten för nybyggnation och antalet påbörjade lägenheter minskar både i år och nästa år.

Inom industrin väntas investeringarna hållas uppe relativt väl. Det höga kapacitetsutnyttjandet tillsammans med en hittills god efterfrågan på företagens varor medför ett fortsatt underliggande investeringsbehov. Anpassningar hos företagen samt nyetableringar med anledning av klimatomställningen understödjer också investeringarna. Det gör även energikrisen i Europa som väntas leda till ökade investeringar inom energisektorn i Sverige. Dyrare finansiering med anledning av det högre ränteläget tillsammans med höga insatsvarupriser dämpar dock utvecklingen framöver. I och med en i utgångsläget hög investeringsnivå räknar Konjunkturinstitutet sammantaget därför med att investeringarna inom industrin minskar något under nästa år.

De offentliga investeringarna har utvecklats svagt de senaste åren då stora kostnadsökningar har bidragit till att hålla nere investeringarna i bland annat infrastruktur, maskiner och inventarier. Framöver väntas investeringarna öka igen om än långsamt, drivet av ökade investeringar i olika infrastrukturprojekt och satsningar på försvaret samt att det inom kommunerna finns ett stort investeringsbehov i VA-system, sjukhus och vårdcentraler, bland annat eftersom investeringarna har hållits tillbaka under pandemin.

Export

Den svenska exporten har totalt sett haft en bra utveckling under 2021 och första halvåret 2022. Detta trots stora problem inom vissa branscher med brist på insatsvaror och logistikproblem, vilket till viss del hållit tillbaka exportökningen inom industrin. Samtidigt har tjänsteexporten haft en stark utveckling, inte minst förklarat av att utländsk konsumtion i Sverige ökat snabbt när restriktionerna efter pandemin har lättats.

Diagram 3.10 Sveriges export av varor och tjänster, förändring jämfört med samma kvartal föregående år

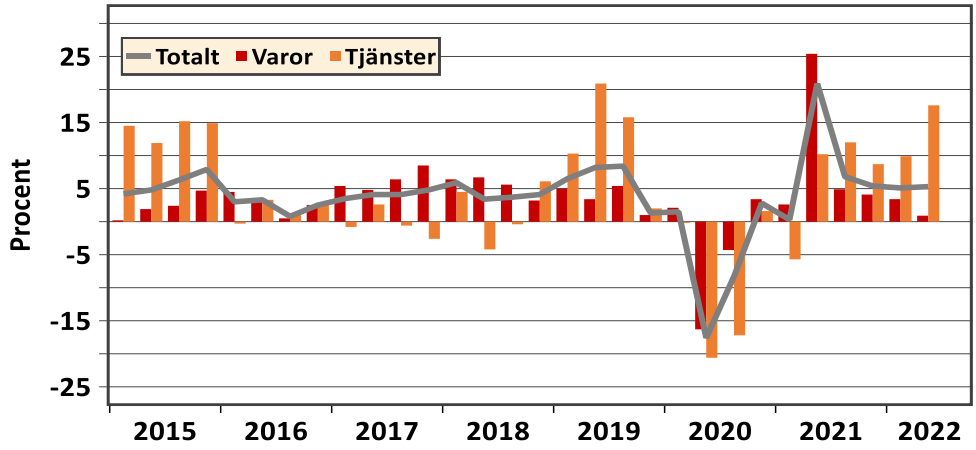

Källa: Macrobond och SCB

Framöver väntas exportefterfrågan dämpas i takt med att den globala konjunkturen försvagas. Exportorderingången har hittills hållits uppe relativt väl men flera indikatorer pekar på att företagen väntar sig en försämring framöver. Konjunkturinstitutet räknar ändå med att svensk exporttillväxt kommer att gynnas av att stora delar av vår omvärld är i behov av ökade försvarssatsningar och infrastrukturinvesteringar för att minska beroendet av rysk energi samt för att klara klimatmålet, områden där svensk industri är väl positionerade och erbjuder konkurrenskraftiga produkter och lösningar. Exporten väntas öka med omkring 1,5 procent nästa år och 3,5 procent 2024.

3.3 Näringslivets produktion och produktivitet

Den samlade produktionen i det svenska näringslivet ökade under åren 2013-2019 med i genomsnitt 2,7 procent per år. Under pandemiåret 2020 var produktionen i näringslivet drygt 2 procent lägre än året innan men under den snabba återhämtningen 2021 vändes det till en ökning på nästan 6 procent.

Industriproduktionen hade en stark utveckling under åren 2015-2018 då produktionen ökade med i genomsnitt tre procent per år. En viktig förklaring var den mycket goda utvecklingen i fordonsindustrin. Under 2019 skedde en tydlig avmattning inom industrin och produktionen var något lägre än året innan. Under 2020 minskade produktionen totalt sett med cirka 6 procent men det var stora skillnader under året med det stora fallet under våren och den snabba återhämtningen under andra halvåret. Under 2021 ökade industriproduktionen med nästan 10 procent jämfört med året innan.

Diagram 3.11 Årlig förändring i produktion per år, fasta priser

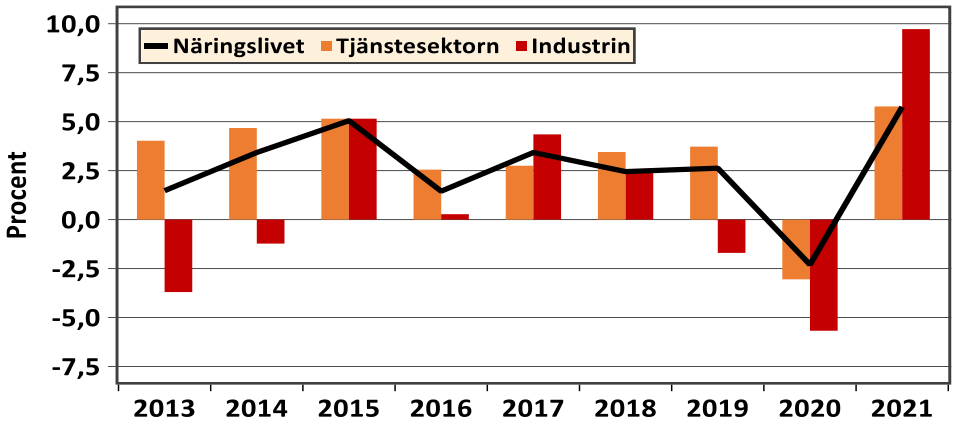

Källa: Macrobond och SCB

Produktivitetsutvecklingen i näringslivet var under perioden 2013–2018 i genomsnitt 1,3 procent per år. Under 2019-2021 har produktivitetstillväxten i näringslivet varit klart högre, omkring 2,5 procent per år. Som visats ovan minskade produktionen i inledningen av pandemin men antalet arbetade timmar minskade ännu mer och produktiviteten ökade därmed. Det har också varit stora skillnader mellan olika branscher. Industrin hade en svagare produktivitetsutveckling än tjänstesektorn under 2019 och 2020 men en starkare under 2021 när industriproduktionen ökade så kraftigt.

Diagram 3.12 Årlig förändring i produktivitet per år, fasta priser

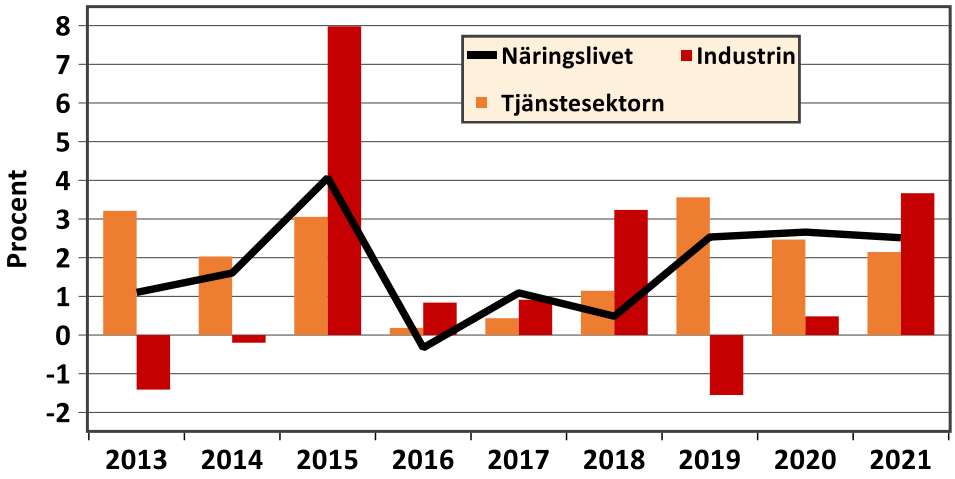

Källa: Macrobond och SCB

Det är vanligt att produktivitetsutvecklingen är ryckig i snabba upp- och nedgångar i konjunkturen, då anpassningen av produktion och arbetade timmar sker i olika takt. Så väntas också ske i den kommande konjunkturnedgången. Konjunkturinstitutet räknar med att näringslivets produktivitet ökar med en knapp procent i år för att sjunka med en dryg procent nästa år. I de scenarioberäkningar Konjunkturinstitutet gör räknar de med att näringslivets produktivitet sedan ökar med i genomsnitt 1,8 procent per år under perioden 2024-2026.

3.4 Sammanfattning

Svensk ekonomi har utvecklats starkt efter fallet i inledningen av pandemin. BNP ökade med drygt 5 procent förra året och väntas öka med nästan 3 procent i år.

Hög inflation, stigande räntor och inte minst en osäkerhet om elpriserna påverkar både hushåll och företag och gör att konjunkturutsikterna nu försämras snabbt. En konjunkturnedgång är att vänta med noll eller till och med negativ tillväxt under 2023. Nedgången väntas dock bli relativt kortvarig och ekonomin växer igen med runt 2 procent 2024.

Industrin har hittills stått emot påfrestningarna bättre än många andra delar av ekonomin och läget bedöms fortfarande som bättre än normalt. Fortsatt stora investeringar, inte minst i forskning och utveckling, pekar också på en god framtidstro.

Produktiviteten i näringslivet ökade oväntat mycket 2019-2021, med i genomsnitt 2,5 procent per år. När konjunkturen nu viker av blir produktivitetstillväxten i stort sett noll i år och nästa år. På längre sikt väntas dock en ökad produktivitetstillväxt på 1,5–2,0 procent per år

4. Industrins konkurrenskraft

I detta kapitel görs en genomgång av ett antal indikatorer som Facken inom industrin använder för att bedöma utvecklingen av svensk industris konkurrenskraft. Jämförelser görs över tid och med några viktiga konkurrentländer.

4.1 Industriproduktionen har utvecklats positivt

Diagram 4.1a visar att den svenska industriproduktionen mätt i löpande priser har utvecklats bättre än Tyskland och Euro 12[5] under den givna perioden. Nedgången under andra kvartalet 2020 till följd av pandemin var gemensam för samtliga men återhämtningen var snabbare i Sverige. Redan under sista kvartalet 2020 steg den svenska industriproduktionen upp på en nivå högre än innan pandemin. För Euro 12 dröjde det fram till tredje kvartalet 2021 innan industriproduktionen hade återhämtat sig till en nivå likvärdig med den innan pandemin och för Tysklands del dröjde motsvarande återhämtning ytterligare ett halvår. Utvecklingen har sedan dess fortsatt uppåt i både Tyskland och Euro 12 men i en blygsam hastighet jämfört med Sveriges. Sedan andra kvartalet 2021 har Sveriges industriproduktion ökat i snabb takt och vid det senaste uppmätta kvartalet var Sveriges utveckling långt över Tyskland och Euro 12.

Diagram 4.1a Produktionsutveckling[6] i tillverkningsindustrin, löpande priser, 2015K1-2022K2, index 2015K1=100

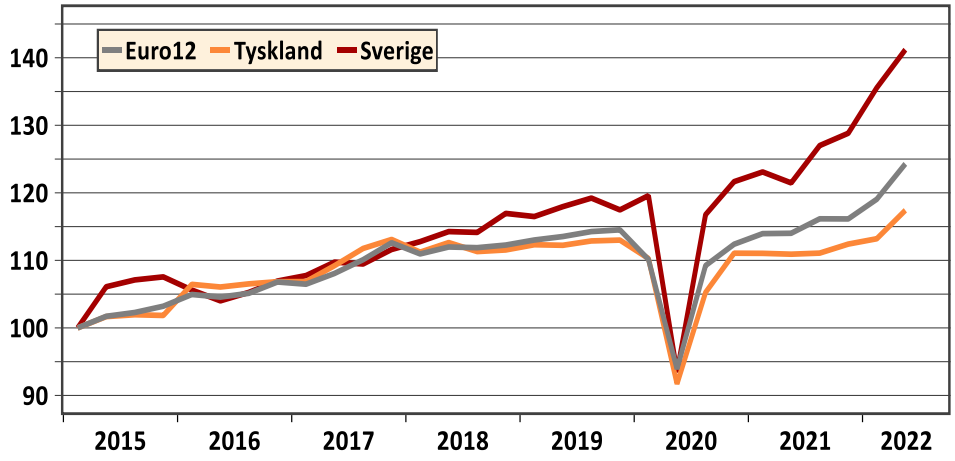

Källa: Macrobond och Eurostat

När produktionen mäts i fasta priser (det vill säga utvecklingen justerad för prisförändringar) ser utvecklingen delvis annorlunda ut (se diagram 4.1b). Ländernas utveckling är mer i linje med varandra men efter pandeminedgången skiljer sig utvecklingen åt något. Även om industriproduktionen i både Sverige och Euro 12 snabbt var tillbaka på likvärdiga nivåer som innan pandemin och har fortsatt att öka därefter, har utvecklingen mätt i fasta priser varit mer dämpad än den för löpande priser. För Tysklands del är detta extra tydligt då industriproduktionen i fasta priser istället utvecklats negativt efter den initiala pandemiåterhämtningen. Till skillnad från Sverige och Euro 12 har den tyska industriproduktionen därför ännu inte nått upp till liknande nivåer som innan pandemin.

[5] I Euro 12 ingår: Österrike, Belgien, Finland, Frankrike, Tyskland, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien och Grekland.
[6] Säsongsrensat och kalenderkorrigerat.

Diagram 4.1b Produktionsutveckling[7] i tillverkningsindustrin, fasta priser, 2015K1-2022K2, index 2015K1=100

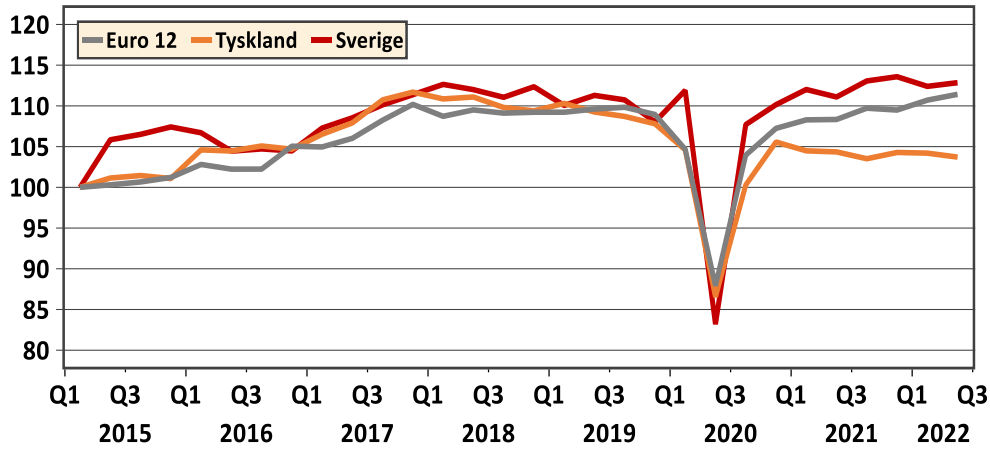

Källa: Macrobond.och Eurostat

Inom industrin i både Sverige, Tyskland och Euro12 har produktionsutvecklingen mätt i löpande priser, sett över hela perioden, varit högre än mätt i fasta priser. Att produktionen ökar snabbare mätt i löpande än i fasta priser förklaras av att priserna (förädlingsvärdepriserna) stiger. För svensk del är skillnaderna mellan måtten särskilt stora för perioden efter pandeminedgången. Ökningen i löpande priser har i synnerhet stegrat sedan inflationen började trappas upp under andra halvan av 2021. Oavsett mått har den svenska industriproduktionen utvecklats mer i takt med Euro 12 och betydligt bättre än Tyskland.

Diagram 4.2 Utveckling av förädlingsvärdepriser[8] i tillverkningsindustrin, 2015K1-2022K1, index 2015K1=100

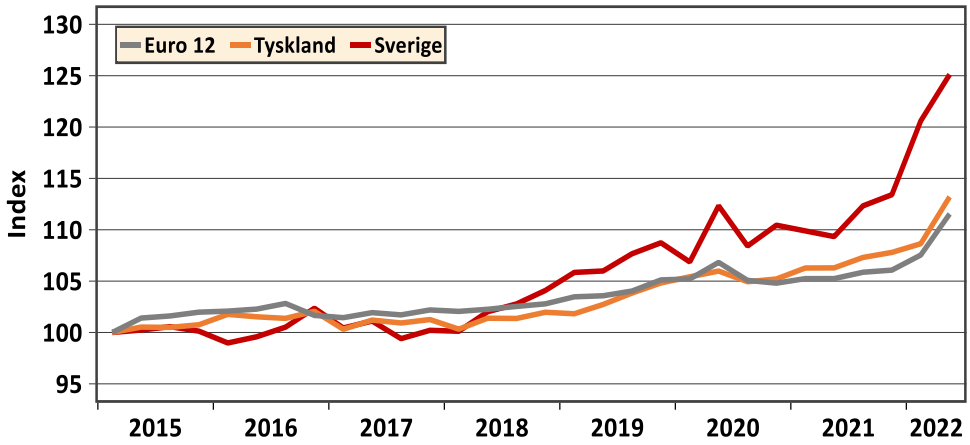

Källa: Macrobond och Eurostat

Diagram 4.2 redovisar förädlingsvärdeprisutvecklingen för tillverkningsindustrin jämfört med första kvartalet 2015. Mellan första kvartalet 2015 och andra kvartalet 2022 har de svenska förädlingsvärdepriserna ökat med 25 procent medan priserna i Tyskland och Euro 12 har ökat

[7] Säsongsrensat och kalenderkorrigerat.
[8] Säsongsrensat och kalenderkorrigerat.

med 13 respektive 11 procent. I Tyskland och Euro 12, vars utveckling har varit likartad under hela perioden, har ökningstakten varit relativt långsam fram tills sista kvartalet 2021. Sedan dess har det skett en påtaglig ökning, särskilt under andra kvartalet 2022. Till en början var utvecklingen hos de alla tre relativt jämn men efter 2018 började förädlingsvärdepriserna i svensk industri öka i snabbare takt. Sedan tredje kvartalet 2021 har förädlingsvärdepriserna i svensk industri uppvisat en kraftig ökning. På grund av denna uppgång har försprånget ökat rejält gentemot förädlingsvärdeprisernas utveckling i Tyskland och Euro 12.

Förädlingsvärdepriset tas fram som kvoten mellan förädlingsvärdet (dvs. produktion minus insatsförbrukning) mätt i löpande priser och förädlingsvärdet mätt i fasta priser. Ett stigande pris på bruttoproduktionen höjer förädlingsvärdepriset, medan ett stigande pris på förbrukningen ger ett lägre förädlingsvärdepris. Förädlingsvärdeprisets utveckling visar därmed hur mycket av prisökningarna som företagen faktiskt kan tillgodogöra sig. Ett stigande förädlingsvärdepris innebär att priset ökar på det som företaget producerat i förhållande till priset på insatsförbrukningen. Det innebär ett ökat utrymme för löner och vinster.

En annan källa för att studera industriproduktionens utveckling är industriproduktionsindex (IPI). IPI är en indikator på industriproduktionens utveckling och baseras på industrins leveranser mätt i fasta priser. Indexet ger en månatlig bild av utvecklingen i industrin och visas för Sverige, Tyskland och Euroområdet i diagram 4.3. Även detta mått visar att den svenska industriproduktionen har utvecklats bättre än Tyskland och Euroområdet.[9] Enligt IPI har Sveriges industriproduktion fortsatt att öka efter pandemin och befinner sig nu på högre nivåer än innan. Utvecklingen i euroområdet är på samma nivå som innan pandemin men återhämtningen i tysk industri har släpat efter. Tyskt industriproduktionsindex uppnådde aldrig samma nivå som innan pandemin vid återhämtningen och har sedan slutet på 2020 uppvisat en negativ trend.

Diagram 4.3 Industriproduktionsindex (IPI), 2015-2022, SNI B-C

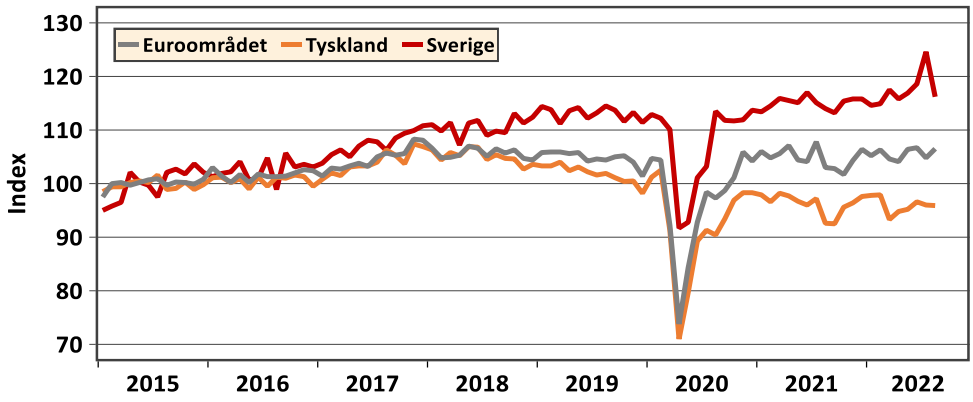

Källa: Macrobond och Eurostat.

Vid jämförelse med andra nordiska länder har de utvecklats mer i linje med Sverige. De svenska, danska och finska industriproduktionsindexen följer en nästintill identisk utveckling under perioden 2015-2022 bortsett från Sveriges något djupare nedgång under pandemins utbrott samt att Danmark haft en ännu starkare utveckling än Sverige under 2022.

[9] Toppen i juli 2022 beror på säsongsrensning. I samband med semestrar tenderar produktionen att tillfälligt sjunka i juli månad varje år men på grund av högt tryck hölls den igång i högre utsträckning under juli 2022. Detta skapar en uppgång av indexet när tidsserien säsongsrensas, trots att produktionen var lägre i juli jämfört med närliggande månader.

4.2 Arbetskraftskostnaderna långsam utveckling på senare år

Diagram 4.4 visar den genomsnittliga årliga ökningen av arbetskraftskostnaden i Sverige, Tyskland och Västeuropa (KIX-vägt[10]) uppdelat på fyra olika perioder mätt i respektive lands nationella valuta. Bortsett från den senaste perioden har Tysklands arbetskraftskostnader ökat i en jämn takt medan de svenska och de västeuropeiska ökningstakterna tydligt har trappats ned efter finanskrisåren. Ökningstakterna har varit högre i Sverige än i Tyskland under samtliga perioder, dock endast marginellt för innevarande period. De svenska arbetskraftskostnaderna har följt ett liknande mönster som de västeuropeiska men befunnit sig på en högre nivå under samtliga delperioder utom den senaste. 2020-2022 har de västeuropeiska arbetskraftskostnaderna ökat med 2,5 procent per år medan de svenska och tyska har ökat med 1,6 respektive 1,5 procent per år. Tyskland är Sveriges viktigaste konkurrentland och väger därmed tyngst vid beräkning av den västeuropeiska ökningstakten men på grund av många andra länders höga ökningstakter under pandemiåren 2020 och 2021 dras snittet upp.

Diagram 4.4 Procentuell årlig ökning av arbetskraftskostnaderna i Sverige, Tyskland och Västeuropa (nationell valuta) 1998-2022*

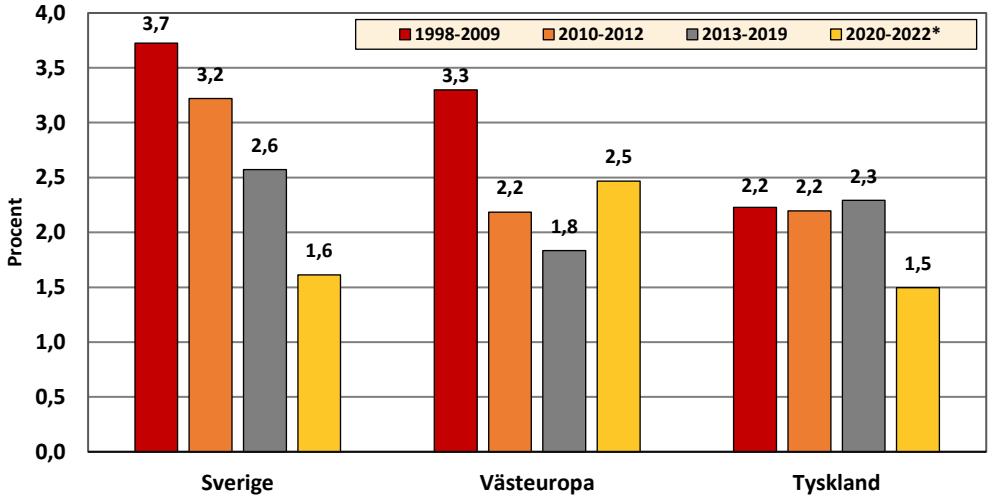

Källa: Eurostat Labour cost index (LCI) och Office for National Statistics

**Förändringen för 2022 är en uppskattning beräknad på årets första två kvartal. Siffran för Storbritannien är beräknad på ett kvartal och representerar förändringen på hela arbetsmarknaden.*

Under åren 2020 och 2021 har ökningstalen varierat stort mellan de västeuropeiska länderna och bör med tanke på omständigheterna tolkas med försiktighet. Anledningen till periodens avvikande resultat är till stor del att de insatser som satts in på arbetsmarknaden runtom i Europa under pandemin, såsom korttidsarbete och permitteringar, fångas upp på olika sätt i statistiken beroende på systemens uppbyggnad i respektive land. Det här har medfört ökade svårigheter att mäta arbetskraftskostnadernas utveckling och göra jämförelser mellan länder. Mer information kring detta finns att läsa i Facken inom industrins rapport ”Globala Arbetskraftskostnader 2021”.

För svensk del har SCB och Medlingsinstitutet[11] vidtagit åtgärder i datainsamlingen som håller korttidsarbetet utanför statistiken 2020 och 2021. Statistiken har med andra ord inrapporterats exklusive de ändringar som korttidsarbete inneburit för vissa anställda. Däremot har det haft stor

[10] Västeuropa avser Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark, Storbritannien och Norge. De redovisade siffrorna är KIX-vägda genomsnitt, där länderna ges olika vikt utifrån deras betydelse som marknad för svensk export och konkurrentland till Sverige.
[11] För mer information, se Medlingsinstitutets årsrapport 2020.

påverkan på löner och arbetskraftskostnader att kollektivavtal försenats, arbetsgivaravgifter sänkts och sjuklöneansvaret minskat under pandemin. Detta syns tydligt i tabell 4.1 då de svenska arbetskraftskostnaderna sjönk under 2020 för att sedan stiga igen 2021, en ökning som var högre än den för lönerna (se diagram 7.8 i kapitel 7). För både Västeuropa och Tyskland var ökningen av arbetskraftskostnaderna högre under 2020 än 2021. Jämförelsevis är samtliga länders ökningar för 2022 mer närliggande. De svenska arbetskraftskostnaderna ökade med 2,5 procent under första halvåret 2022 jämfört med samma period 2021. I Tyskland och Västeuropa var samma siffra 2,2 respektive 3,0 procent.

Tabell 4.1 Procentuell ökning av arbetskraftskostnaderna i Sverige, Tyskland och Västeuropa 2020, 2021 och 2022

	2020	2021	2022*
Sverige	-0,8	2,9	2,5
Västeuropa	2,6	1,5	3,0
Tyskland	1,3	0,6	2,2

Källa: Eurostat LCI, Office for National Statistics, Riksbanken samt egna beräkningar.

** Förändringen för 2022 är en uppskattning beräknad på årets första två kvartal. Siffran för Storbritannien representerar förändringen för hela arbetsmarknaden och är beräknad på första kvartalet.*

4.3 Stora svängningar i växelkursen

Eftersom Sverige har rörlig växelkurs är växelkursen en viktig komponent i bedömningen av konkurrenskraften. Sedan 2015 har den svenska kronans kurs mot euron och dollarn totalt sett försvagats (diagram 4.5), varav mycket av denna försvagning skedde under 2018 och 2019 men mot det har det även skett stora försvagningar under det senaste året. Sedan växelkurserna toppade i samband med att pandemin bröt ut i mars 2020 har kronan stärkts för att sedan försvagas igen mot såväl euron som dollarn. Svängningarna har dock varit större för växelkursen mot dollarn.

Diagram 4.5 Den svenska kronans kurs gentemot euron och dollarn, dagsdata

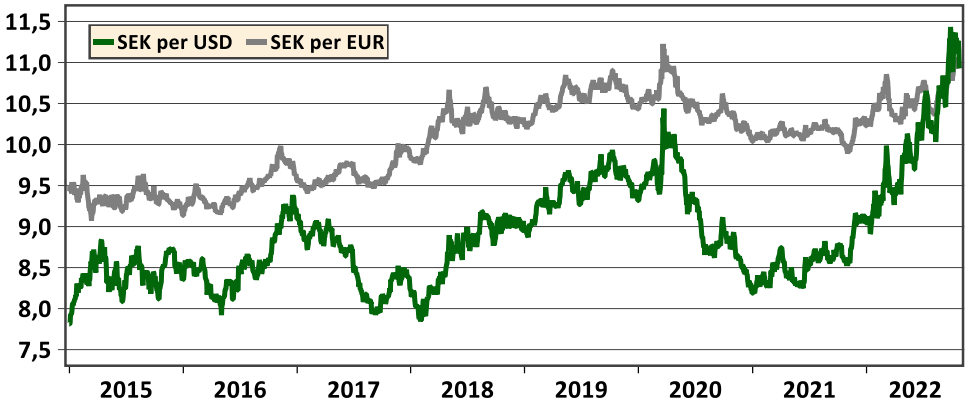

Källa: Macrobond och Riksbanken

Den genomsnittliga växelkursen mot euron 2021 landade på 10,14 och skiljde sig därmed 35 öre från 2020 års växelkurs som låg på 10,49. Den genomsnittliga växelkursen mot dollarn sjönk istället mellan de två åren från 9,20 år 2020 till 8,58 år 2021, en nivå som inte längre är aktuell på grund av senaste årets försvagningar. Under september 2022 steg kronkursen mot dollarn upp över 11 kronor, vilket även kronkursen mot euron gjorde under oktober månad. Hittills i år

(oktober 2022) ligger genomsnittskurserna mot euron och dollarn på 10,55 respektive 10,00 kronor.

Små öppna ekonomier som den svenska får ofta en försvagad valuta när den globala ekonomiska osäkerheten är stor på grund av att investerare anser det säkrare att investera i större valutor som exempelvis dollarn och euron. Marknaden har de senaste åren präglats av börsnedgångar och stor ekonomisk oro, vilket enligt Riksbanken, tillsammans med de snabbare stigande räntorna i utlandet, är en stor del av förklaringen till den senaste tidens kronförsvagning. Anledningen till varför just USD/SEK är så hög beror dock enligt valutaexperter till största delen på att dollarn är så stark. Under 2022 har dollarn lyckats stå emot orolighetera som präglat världens ekonomier samtidigt som amerikanska Fed var först ut med att höja räntan av alla centralbanker vilket också fick många investerare att flytta kapital till USA och dollarn. Sammantaget har detta stärkt dollarn på den globala valutamarknaden. Enligt Riksbankens senaste penningpolitiska rapport (september 2022) kan man dock förvänta sig att kronans växelkurs kommer att stärkas de närmaste åren.

4.4 Arbetskraftskostnader mätt i gemensam valuta

Jämförelser av arbetskraftskostnader mätt i gemensam valuta mellan länder visar att växelkursen har stor inverkan på relativkostnader. I diagram 4.6 visas 2021 års genomsnittliga arbetskraftskostnader per timme i gemensam valuta (SEK). Den lägsta genomsnittliga arbetskraftskostnaden återfinns i Portugal med 120 kronor per timme medan Schweiz hade den högsta på 593 kronor per timme. Den genomsnittliga arbetskraftskostnaden i Sverige var 393 kronor per timme, vilket var 6 kr under det västeuropeiska snittet som hamnade på 399 kronor per timme.

Diagram 4.6 Arbetskraftskostnad per timme, tillverkningsindustrin Västeuropa 2021 (gemensam valuta SEK/h)

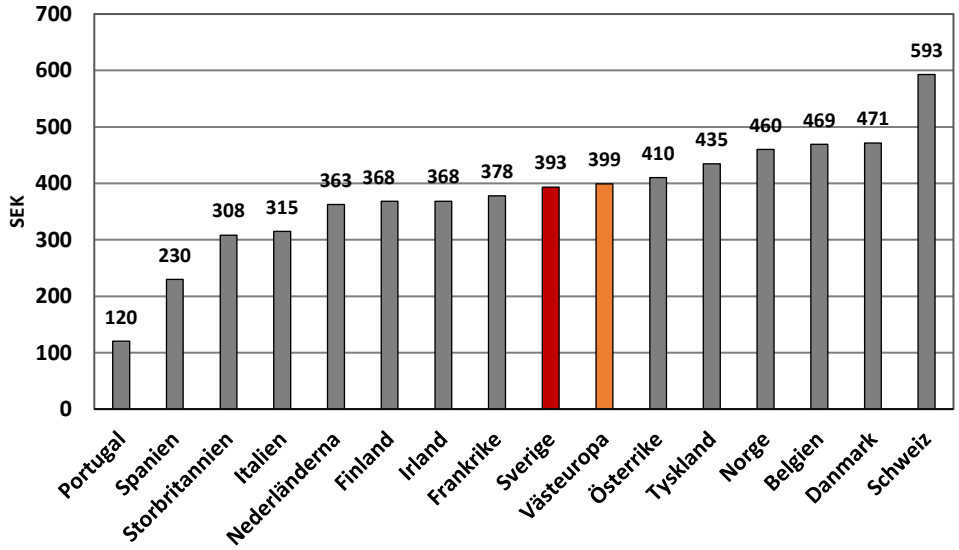

Källa: Conference Board, Eurostat LCI & Office for National Statistics

När hänsyn tas till växelkursen och respektive ökningstakt i diagram 4.4 görs om till gemensam valuta är skillnaderna mellan periodernas ökningstakter stora, vilket tyder på att växelkursen har haft en stor inverkan på de relativa arbetskraftskostnaderna. I diagram 4.7 presenteras utvecklingen av de västeuropeiska ländernas arbetskraftskostnader i förhållande till de svenska.

Enligt diagrammet har Sveriges arbetskraftskostnader i stort utvecklats i takt med Västeuropa bortsett från perioden runt 2013 då de svenska arbetskraftskostnaderna var dyra i förhållande till de västeuropeiska. Åren efter finanskrisen utvecklades arbetskraftskostnaderna mätt i gemensam valuta snabbare i Sverige än i Västeuropa vilket var anledningen till att Sveriges relativa kostnadsläge försämrades. Perioden efter såg däremot annorlunda ut. På grund av den markanta försvagningen av kronan gentemot euron under den här perioden var den genomsnittliga ökningen för 2013-2019 mycket högre i Västeuropa än i Sverige när arbetskraftskostnaderna mäts i gemensam valuta och Sveriges relativa kostnadsläge förbättrades. Sedan 2018 har arbetskraftskostnaderna varit högre i Västeuropa än i Sverige. Under 2020-2021, då kronan förstärktes gentemot euron, ökade arbetskraftskostnaderna mätt i gemensam valuta något snabbare i Sverige än i Västeuropa.

Diagram 4.7 Sveriges relativa arbetskraftskostnad jämfört med Västeuropa 1998-2021, Sverige=100[12]

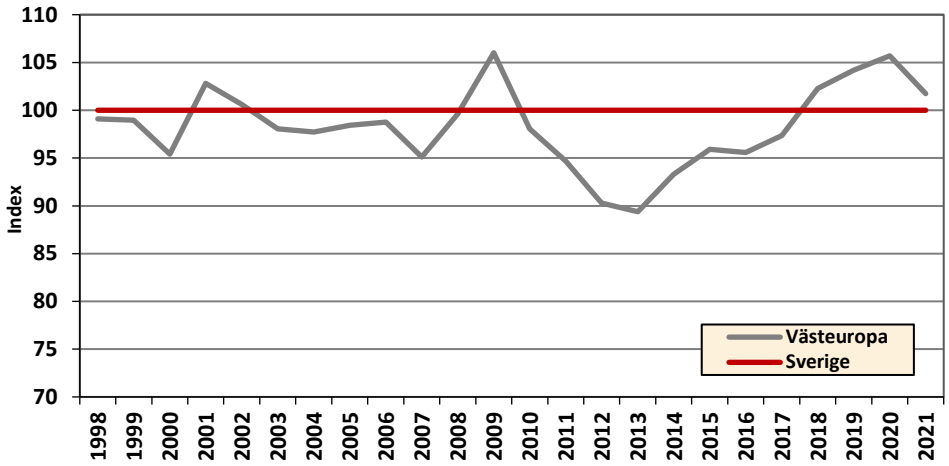

Källa: Conference Board, Riksbanken, Eurostat LCI, Office for National Office och egna beräkningar

4.5 Produktivitetsutveckling i linje med Tyskland

Diagram 4.8 jämför produktivitetsutvecklingen inom svensk tillverkningsindustri med utvecklingen i Tyskland och eurozonen under perioden 2015-2022. Sedan 2015 har produktiviteten ökat för såväl Sverige som Tyskland och eurozonen. Utvecklingen för eurozonen har dock släpat efter under hela perioden. Sveriges och Tysklands produktivitet har legat i linje med varandras under i stort sett hela perioden bortsett från perioden efter pandeminedgången. Återhämtningen var något starkare i Sverige och utvecklingen har sedan dess hållit sig något starkare i Sverige än i Tyskland.

[12] I detta diagram ingår även Schweiz i Västeuropa.

Diagram 4.8 Produktivitetsutveckling inom tillverkningsindustrin, index 2015K1=100, 2015-2021

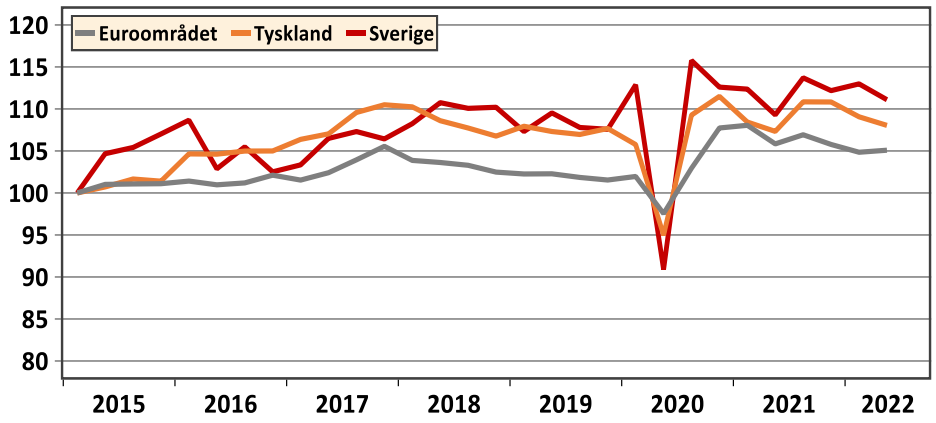

Källa: Eurostat, Macrobond samt egna beräkningar.

4.6 Kapacitetsutnyttjandet åter högt

Om kapacitetsutnyttjandet skulle ligga på hundra procent betyder det att industrin producerar för sin fulla potential för att möta efterfrågan[13]. Efter ett stort fall i pandemins inledning återhämtade sig kapacitetsutnyttjandet snabbt tillbaka till samma nivå som innan pandemin. Problem med flaskhalsar och komponentbrister gjorde sedan att nyttjandegraden föll tillbaka något igen under hösten 2021. I takt med att dessa problem har lättat har industrin på många håll kunnat närma sig full produktion igen. Det syntes inte minst under det andra kvartalet 2022 då kapacitetsutnyttjandet var 91,4. Det var högre än under högkonjunkturen före pandemin och faktiskt det högsta som någonsin uppmätts. Gruvor och mineralutvinningsindustrin hade ett högt kapacitetsutnyttjande på 94,0. Fordonsindustrin hamnade på 90,6, vilket är en lägre nivå än före pandemin men en klar förbättring från pandemins inledande skede då den som lägst låg på 61,9.

Diagram 4.9 Industrins kapacitetsutnyttjande, kvartalsvis i procent 2015K1-2022K2

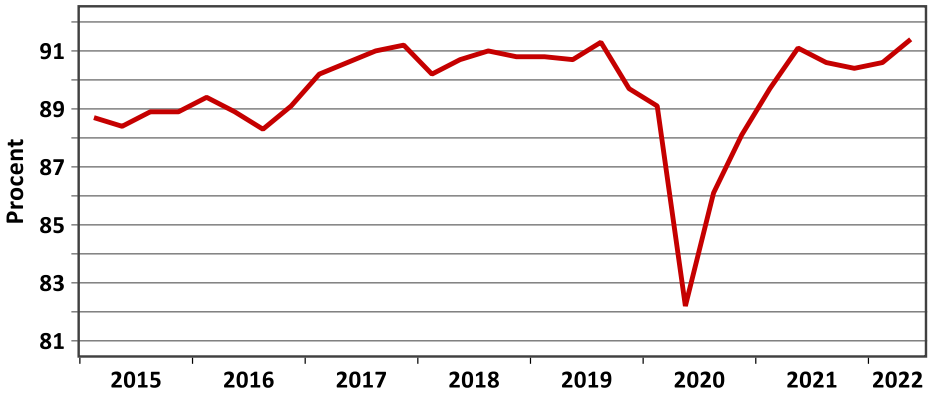

Källa: Macrobond och SCB

[13] Vad som är full potential ändras över tid, då industrier läggs ned och andra dyker upp. Exempelvis är det större chans att närma sig full potential ifall många industrier lagts ner och landet går in i en högkonjunktur.

4.7 Hög investeringskvot

Eftersom det inte finns någon jämförbar statistik att tillgå över investeringarna i tillverkningsindustrin ur ett internationellt perspektiv utan endast för hela ekonomier redovisas de totala bruttoinvesteringarna som andel av BNP (investeringskvoten) i diagram 4.11 för Sverige, euroområdet och Tyskland.

Sveriges investeringskvot uppgår till cirka en fjärdedel, vilket är en relativt hög nivå jämfört med de andra länderna. Sedan 2013 har andelen ökat trendmässigt. De tyska investeringarna låg på en femtedel som andel av BNP år 2015 och har sedan ökat varje år fram till 2020 då ökningen planades ut. Sett till investeringskvoten har Sverige stått sig starkt jämfört med andra länder. Det är bland annat känt att många svenska företag gör stora satsningar på forskning och utveckling och ligger i framkant bland annat vad gäller klimatomställning och digital transformation.

Diagram 4.10 Investeringar som andel av BNP, hela ekonomin, procent, 2000-2021

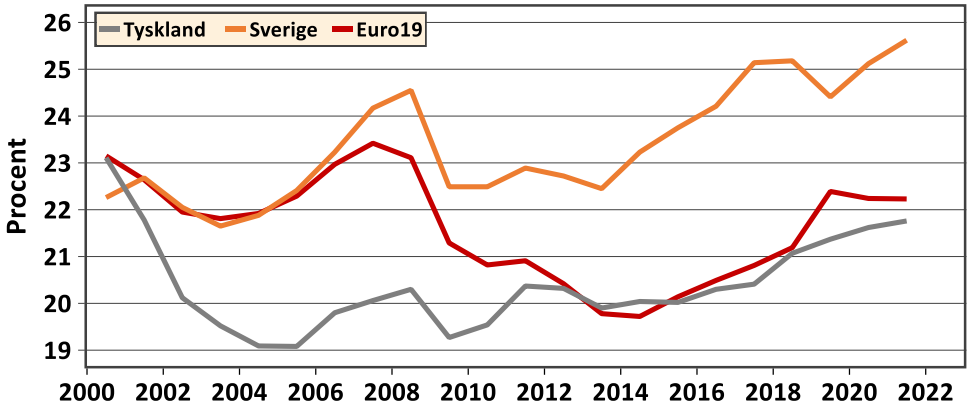

Källa: Eurostat

4.8 Forskning och utveckling

Sveriges forskning och utveckling (FoU) i internationell jämförelse

Satsningar på FoU skapar förutsättningar för ökad produktivitet och tekniledarskap, vilket i sin tur bidrar till bättre utgångspunkter för stärkt konkurrenskraft och möjligheter att förvärva marknadsandelar. OECD mäter investeringar i FoU i relation till BNP i 44 länder globalt (ett urval ses i diagram 4.11). I sammanställningen framkommer att Sverige med 3,49 procent i FoU-investeringar av BNP år 2020 ligger som nummer tre efter Israel och Sydkorea. Sverige har efter en bottennivå på 3,10 procent 2014 höjt sin andel. Israel ligger över fem procent per år och Sydkorea närmar sig fyra procent. Sydkorea passerade Sverige år 2010 och USA och Schweiz närmar sig Sverige. Genomsnittet för OECD låg 2020 på 2,67 procent.

Diagram 4.11 FoU-investeringar som andel av BNP

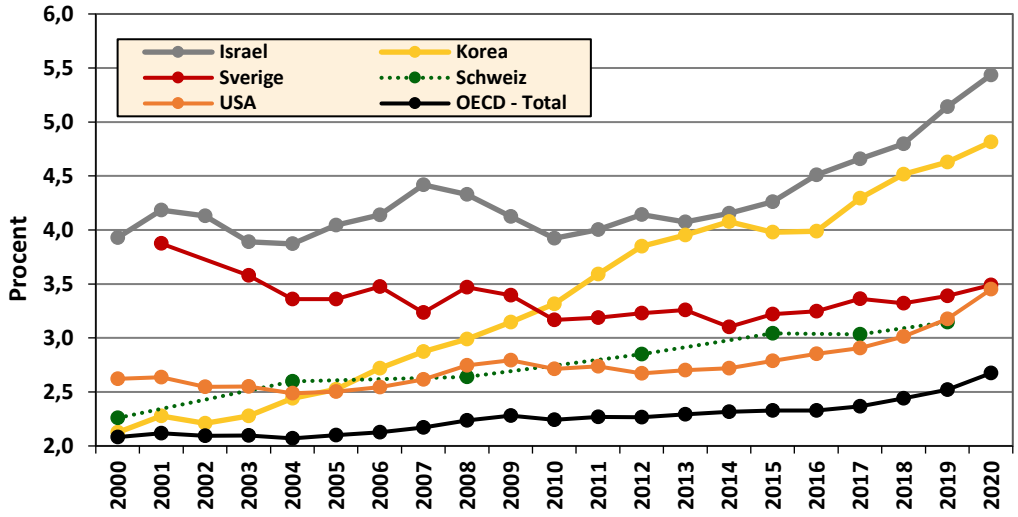

Källa: OECD, 2022

Sveriges FoU uppdelat på sektorer

I Sverige har satsningen på forskning och utveckling ökat de senaste sju åren inom samtliga sektorer, vilket också är en förklaring till att totala andelen av BNP ökat från 3,10 procent 2014 till 3,4 procent[14] 2021, en andel som motsvarar drygt 183 miljarder kronor. Sektorernas investeringar som andel av BNP har sedan 2014 varierat i utveckling. Medan andelen ökat i företagssektorn och offentlig sektor har den minskat något i universitets- och högskolesektorn. Sett till hela perioden sedan 2007 har dock även den ökat (Diagram 4.12).

Diagram 4.12 Utgifter för egen FoU efter sektor och total FoU som andel av BNP, 2007-2021, fasta priser (2021)

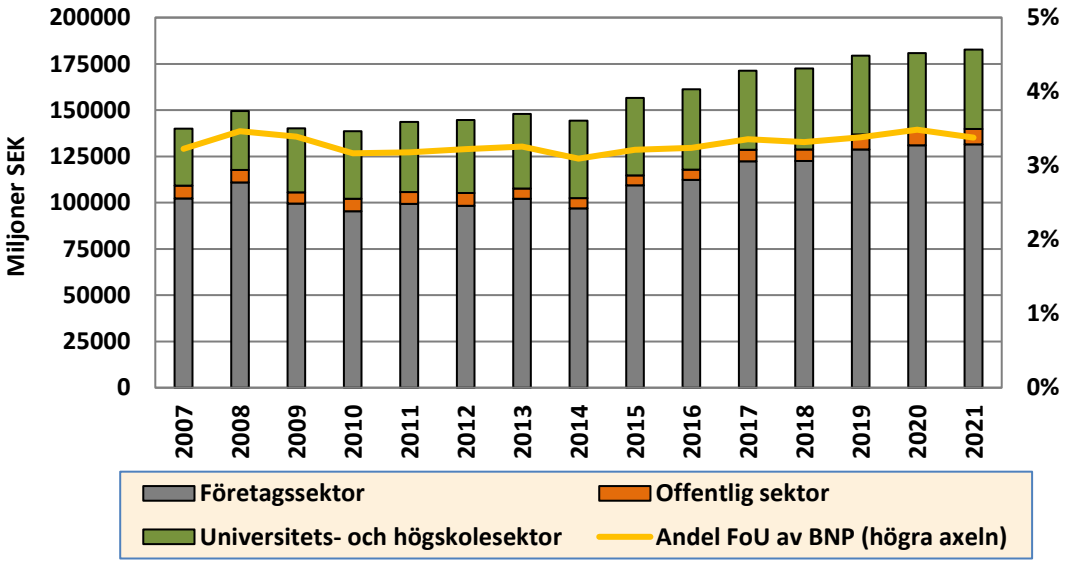

Källa: SCB

[14] Siffran kommer från nypublicerad statistik från SCB och är en minskning på 0,1 procentenhet från andelen 2020, vilken anges i Diagram 4.11. Enligt SCB ska denna minskning bero på att BNP ökat i snabbare takt än FoU under 2021.

Företagssektorn som motsvarar den största delen av de totala FoU-investeringarna uppgick 2021 till 132 miljarder kronor vilket är en ökning som motsvarar 0,4 procent mot föregående år mätt i 2021 års priser. Inom offentlig sektor och universitets- och högskolesektor var motsvarande ökning 3,5 respektive 2,6 procent. FoU-investeringarna inom universitets- och högskolesektorn motsvarade 2021 drygt 8 miljarder kronor och investeringarna inom den offentliga sektorn motsvarade 43 miljarder kronor.

European Innovation Scoreboard 2022

EU-kommissionen gör årligen en sammanställning över innovationskapaciteten i de 28 medlemsländerna baserat på 32 indikatorer. Sverige toppar rankingen före Finland och Danmark. Schweiz, som inte är med i EU men ändå mäts, ligger högre än Sverige.

I en fördjupad jämförelse mellan de fyra länderna står sig Sverige liksom Finland starkt inom området informationsteknologi med högst andel företag som erbjuder digitala tjänster och högst andel anställda experter. Schweiz är starkast inom humankapital med störst andel disputerade forskare. Störst förbättringspotential har Sverige inom området klimatrelaterad teknik, där Danmark är starkt.

Diagram 4.13 Innovationskapacitet enligt European Innovation Scoreboard 2022

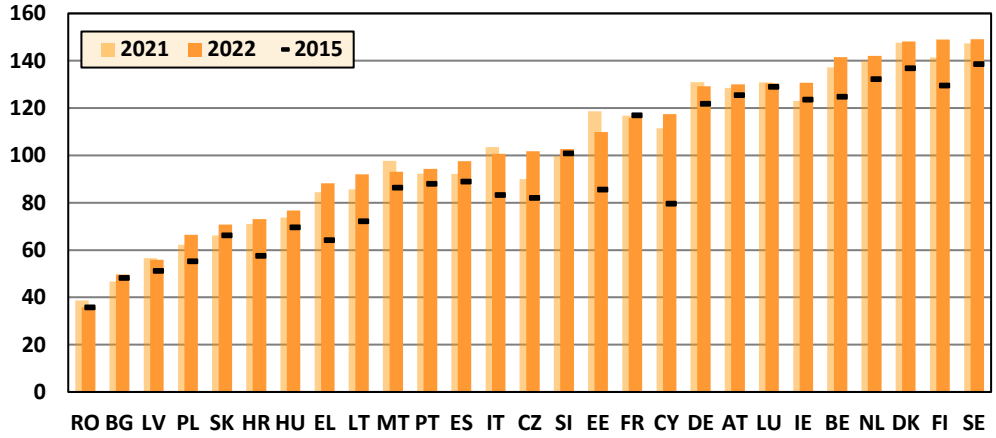

Källa European Commission 2022

4.9 God lönsamhet i svensk industri

Lönsamhet och vinster kan mätas på flera olika sätt. I detta avsnitt redovisas vinst- och lönsamhetsmått baserat både på företagsekonomisk data och nationalräkenskaperna. I diagram 4.14 redovisas utvecklingen av tre företagsekonomiska nyckeltal för tillverkningsindustrin, beräknade utifrån SCB:s Företagens ekonomi.

Företagens ekonomi släpar efter en del och 2020 är senaste året med tillgänglig data. Fördelen med företagens ekonomi är att det är en årlig totalundersökning där samtliga av SCB registrerade företag exklusive de finansiella företagen ingår i undersökningen. Detta ger därför en bra bild över utvecklingen för lönsamheten i hela tillverkningsindustrin, och inte bara de bolag som är noterade på börsen. Lönsamhetens koppling till konjunkturutvecklingen blir tydlig i diagrammet, med ett kraftigt fall i samband med finanskrisen och en fortsatt negativ utveckling i samband med lågkonjunkturen i eurokrisens spår.

Diagram 4.14 Vinst och lönsamhet inom tillverkningsindustrin, 2005-2020, procent

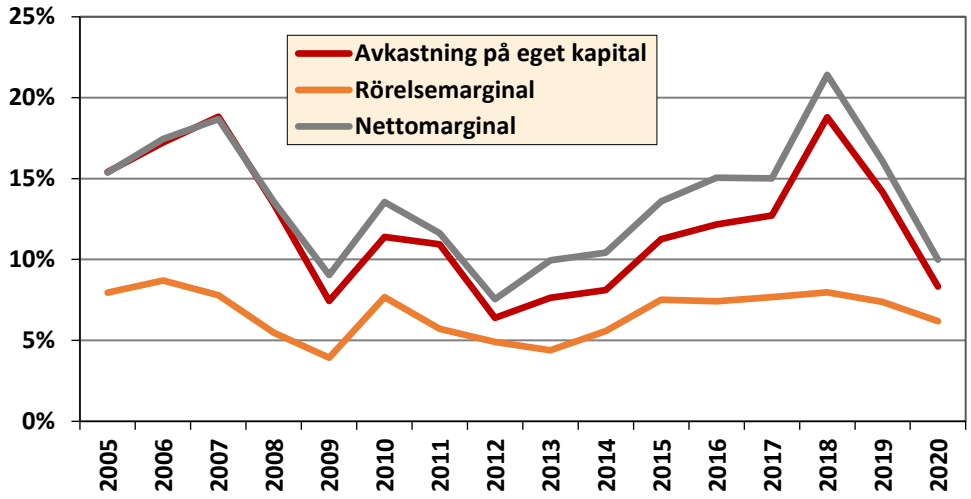

Källa: SCB, Företagens ekonomi och egna beräkningar

Under 2019 sjönk nettomarginalen, avkastningen på eget kapital och rörelsemarginalen men lönsamheten inom tillverkningsindustrin var ändå fortsatt god under 2019. Därefter kom pandemin och nivåerna för nettomarginalen och avkastningen på eget kapital är jämförbara med nivåerna efter finanskrisen medan rörelsemarginalen inte minskat lika dramatiskt.

I Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer ombeds företagen att själva skatta sin lönsamhet. I diagram 4.15 redovisas nettot mellan de som bedömer lönsamheten som god och de som bedömer den som dålig.

Före finanskrisen var uppfattningen om lönsamheten positiv. Därefter kom en längre period då den var övervägande negativ fram till 2017 då lönsamheten återigen upplevdes som god. Pandemin bidrog till negativa siffror men sedan fjärde kvartalet 2020 är bilden övervägande positiv och lönsamhetsbedömningarna har under flera kvartal de senaste åren varit bland de mest positiva som uppmätts under hela perioden sedan 2005. Lönsamhetsomdömet för kvartal tre 2022 sjönk relativt mycket jämfört med perioderna innan men ligger fortfarande på en positiv nivå strax över genomsnittet.

Diagram 4.15 Lönsamhet inom tillverkningsindustrin, nulägesomdöme, 1998K1-2022K3

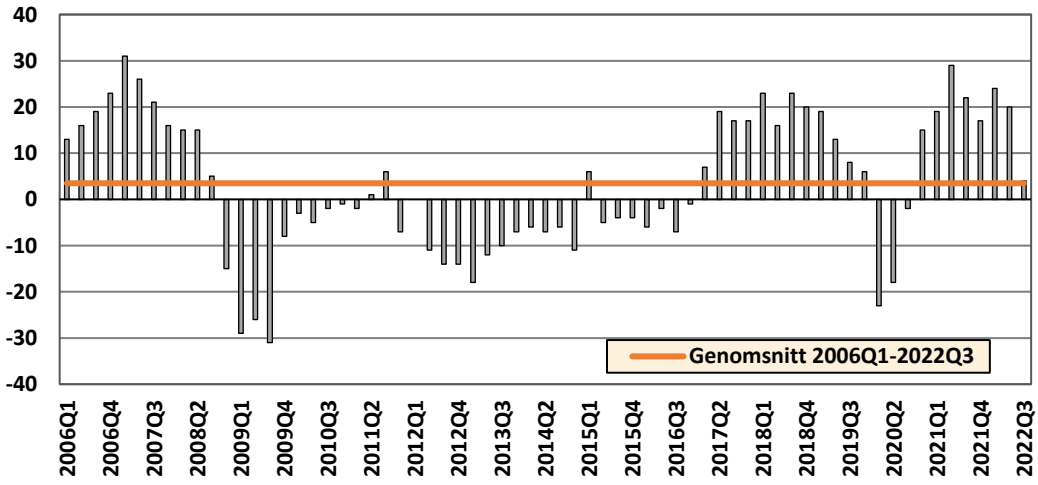

Källa: Konjunkturinstitutet

Utöver de företagsekonomiska mått som redovisas i diagram 4.14 och företagens egna lönsamhetsbedömningar i diagram 4.15 så går det även att ta fram makroekonomiska vinst- och lönsamhetsmått från nationalräkenskaperna. Ett sådant mått är vinstandelen. Det förädlingsvärde, dvs. produktionen minus insatsförbrukningen, som skapas i ett företag går antingen till vinster eller arbetskraftskostnader. Genom att sätta dessa i relation till förädlingsvärdet fås vinstandelen och arbetskostnadsandelen. Om vinstandelen ökar så sker det på bekostnad av arbetskostnadsandelen och tvärtom.

I diagram 4.16 redovisas utvecklingen av bruttovinstandelen i industrin som utgör vinstandelen före kostnader för kapitalförslitning. Industrins vinstandel var nära sitt genomsnitt 2015-2019. Sedan dess har vinstandelen stigit snabbt till att vara på den klart högsta nivån sedan 1998.

Diagram 4.16 Bruttovinstandel, procent av förädlingsvärdet i industrin, 1998-2022

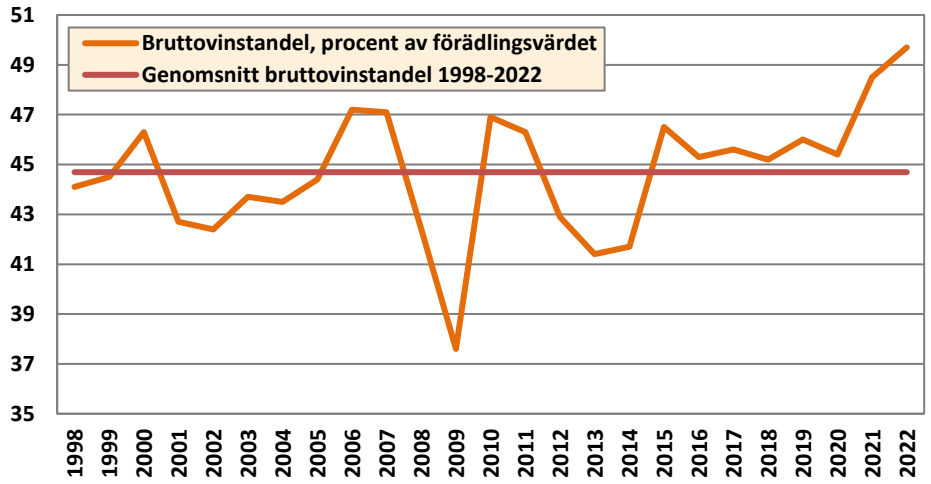

Källa: Konjunkturinstitutet, prognosdatabasen

4.10 Sverige tar marknadsandelar

Hur svensk export utvecklas i relation till tillväxten av den svenska exportmarknaden är en annan indikator på svensk konkurrenskraft. Om exporten utvecklas mer långsamt än exportmarknaden kan det tyda på att landet förlorar exportmarknadsandelar. Ur ett internationellt perspektiv är marknadsandelar ett nollsummespel. Mer utvecklade länder, däribland Sverige, har förlorat marknadsandelar till tillväxtekonomier sedan 1990-talet samtidigt som den globala ekonomin vuxit, men nu tar Sverige marknadsandelar igen vilket är ett tecken på stärkt konkurrenskraft.

Diagram 4.17 Marknadstillväxt och svensk export av varor och tjänster, 2013-2022, årsgenomsnitt per period, procentuell förändring

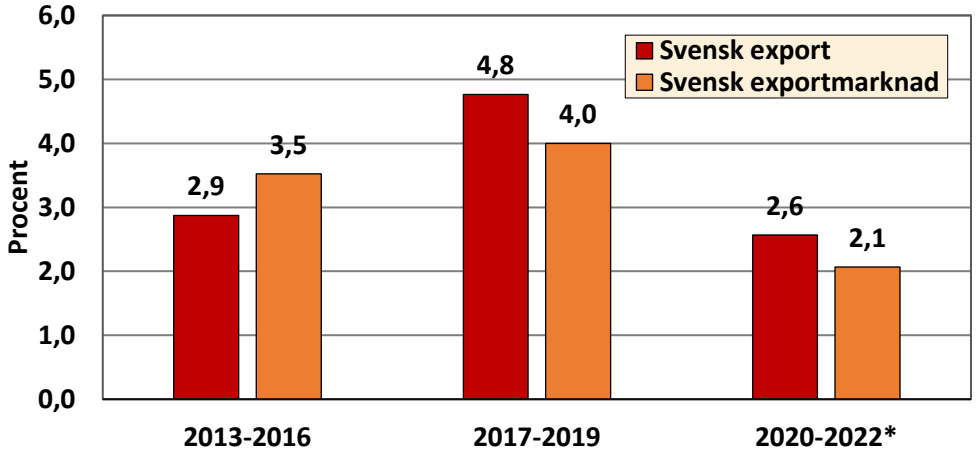

*Källa: Konjunkturinstitutet, prognosdatabasen *Prognos*

Av diagram 4.17 framgår att exportmarknaden ökade mer än exporten 2013-2016 men 2017-2019 ökade istället exporten snabbare än exportmarknaden. Även under perioden 2020-2022 väntas den svenska exporten få en bättre utveckling än den svenska exportmarknaden, det vill säga att Sverige tar marknadsandelar. Exporten och exportmarknaden väntas uppvisa en positiv utveckling under 2022, vilket den även gjorde 2021, men under 2020 minskade både den svenska exporten och exportmarknaden. Exporten sjönk dock i mindre utsträckning än exportmarknaden.

Diagram 4.18 jämför hur exporten har utvecklats i förhållande till hur exportmarknaden har vuxit för Sverige och EU-8[15]. Sedan 2017 har EU-8 haft en fallande utveckling av marknadsandelarna medan Sverige tagit marknadsandelar.

Diagram 4.18 Exporttillväxt i förhållande till exportmarknadstillväxt, index 2015=100, 2015-2022

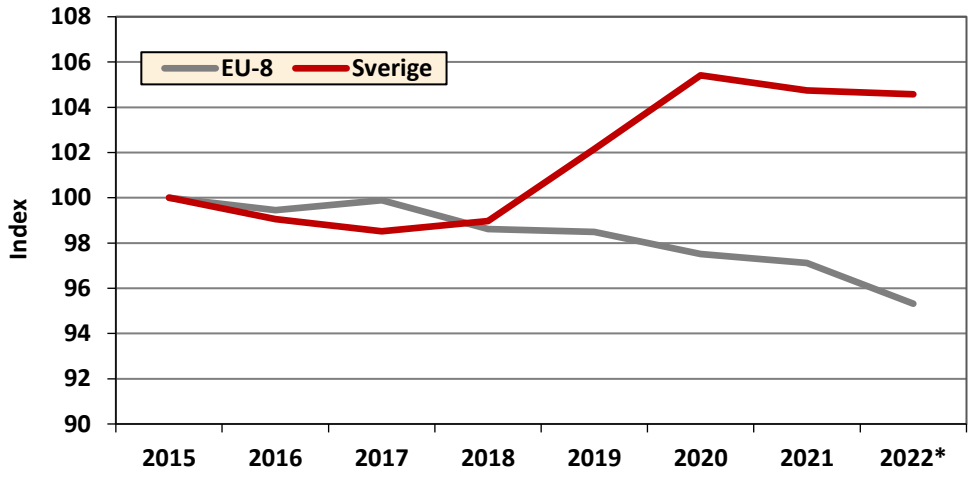

Källa: OECD Economic outlook via Macrobond

[15] EU-8 är en indelning som används i Medlingsinstitutets årsrapport för 2021 och här ingår Tyskland, Nederländerna, Belgien, Frankrike, Italien, Finland, Danmark och Österrike med KIX-vikter.

4.11 Bytesförhållandet oförändrat

Utvecklingen av priset på den svenska exporten påverkar exportföretagens betalningsförmåga. Däremot har exportprisernas utveckling ingen direkt påverkan på den svenska inflationen. Importprisutvecklingen har däremot stor påverkan på konsumentpriserna och det inverkar också på företagens betalningsförmåga. Hur mycket beror på hur beroende företagen är av importerade produkter.

Skillnaderna mellan export- och importprisutvecklingen benämns bytesförhållandet[16]. Om exportpriserna ökar mer än importpriserna förbättras det svenska bytesförhållandet. Det skapar ett realt löneutrymme. Omvänt gäller att det reala löneutrymmet minskar om bytesförhållandet försämras.

Diagram 4.19 visar prisutvecklingen på Sveriges totala export respektive import av varor och tjänster samt bytesförhållandets utveckling med 2015 som basår (index=100). Förändringen av export- och importpriserna följer ett likartat mönster. Både export- och importpriserna steg relativt mycket från 2016 fram till 2019. Under 2020 sjönk såväl export- som importpriserna, men ökade under både 2021 och väntas öka markant under 2022. Eftersom export- och importpriserna har ökat ungefär lika mycket så har effekten blivit att bytesförhållandet i stort sett har varit oförändrat.

Diagram 4.19 Bytesförhållande, export- och importpriser 2015-2022*

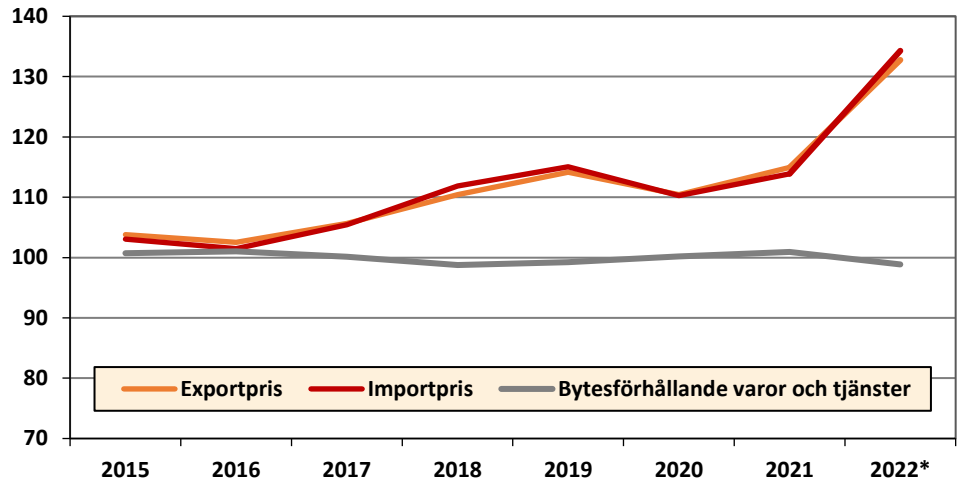

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar

4.12 Bytesbalansen

Bytesbalansen visar skillnaden mellan vad som produceras och vad som förbrukas i ett land. Den består av fyra delar: handelsbalansen[17], tjänstebalansen[18], faktorinkomster[19] och löpande transfereringar[20]. När bytesbalansen är positiv betyder det att landet har ett positivt sparande

[16] ”Terms of trade” på engelska.

[17] Varuexport minus varuimport. I handelsbalansen som avser varor ingår även merchanting. Merchanting innebär att svenska företag köper och säljer produkter som tillverkas i utlandet och sedan säljs utomlands utan att passera den svenska gränsen. Marginalen mellan inköps- och försäljningspriset bokförs som merchanting i varuförmedlarens land.

[18] Tjänsteexport minus tjänsteimport.

[19] Avkastning på kapital och löner.

[20] Bidrag och avgifter till internationella organisationer liksom bistånd.

gentemot utlandet. Så har varit fallet för Sveriges del sedan mitten av 1990-talet och förutspås att vara fortsatt positiv under 2022.

Diagram 4.20 Bytesbalansen i relation till BNP i procent, 2015-2022*

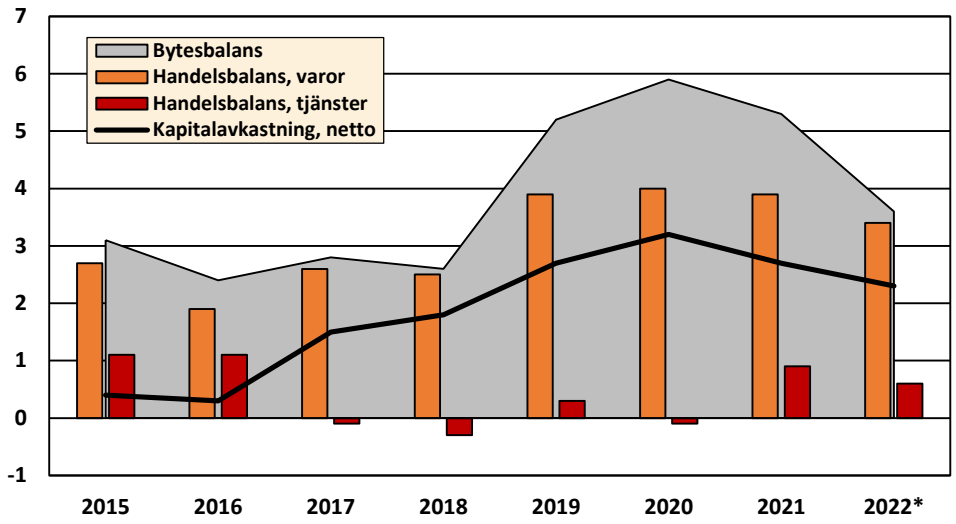

Källa: Konjunkturinstitutet

4.13 Sammanfattning

En genomgång av ett antal konkurrenskraftsindikatorer visar att svensk industri idag hävdar sig väl jämfört med våra viktigaste konkurrentländer. Konkurrenskraften har tydligt stärkts jämfört med Europa under de senaste fyra åren.

Efter en starkare och snabbare återhämtning efter pandemin har den svenska industriproduktionen fortsatt att öka. Sveriges ställning gentemot Tyskland och Euroområdet har sedan dess förstärkts. Förädlingsvärdepriserna har under det senaste året ökat betydligt snabbare i Sverige än i Tyskland och Euro 12. Även den svenska produktiviteten har återhämtat sig snabbt efter pandemin och står fortsatt stark i relation till Tyskland och Euroområdet.

Trots att den pandemidrabbade statistiken skapar osäkerhet kring de exakta uppmätta ökningstakterna av arbetskraftskostnaderna under avtalsperioden 2020-2022 finns det inget som tyder på att Sverige försämrat sitt relativa kostnadsläge i förhållande till Västeuropa. Förbättringarna av kostnadsläget under förra avtalsperioden har gjort att Sveriges relativkostnad varit lägre än Västeuropa sedan 2018. Arbetskraftskostnaden 2021 uppgick till 393 kr i svensk industri och 399 kr i västeuropeisk industri.

Industrin har återigen ett högt kapacitetsutnyttjande som före pandemin och investeringarna har ökat. Sett till investeringskvoten har Sverige stått sig starkt jämfört med andra länder och ligger på en hög nivå. Investeringarna i forskning och utbildning fortsätter att öka inom alla samhällssektorer och European Commission rankar Sverige som landet med störst innovationskapacitet 2022.

En genomgång av olika indikatorer visar att lönsamheten varit väldigt god för Sveriges industriföretag de senaste åren. Ett undantag var de tre första kvartalen 2020, då lönsamheten var sämre men sedan dess har den bedömts som positiv.

Den svenska exporten har på senare år växt snabbare än exportmarknaderna, vilket innebär att Sverige tar marknadsandelar och ökar mer än viktiga konkurrentländer. Bytesförhållandet har utvecklas stabilt och överskottet i bytesbalansen fortsätter att vara positivt.

Fördjupning - Storföretagsindex första halvåret 2022

God konkurrenskraft i storindustrin

En jämförelse har gjorts av den ekonomiska utvecklingen för de 20 största industriföretagen[21] i Sverige baserat på företagens offentliga halvårsrapporter under sexårsperioden 2017 till 2022. Företagen har totalt ca 831 000 anställda i hela världen varav ca 137 000 i Sverige och har stor ekonomisk betydelse för svensk ekonomi.

De stora industriföretagen levererar trots störningar i leveranskedjorna, stigande producentpriser och energikostnader och visar på en kraftfull återhämtning efter pandemin. Företagen har markerat mot Ryssland, där de klivit ur den ryska marknaden, vilket medfört ett visst ekonomiskt tapp. På plussidan ligger att efterfrågan i den nordamerikanska ekonomin varit stark och företagen har gynnats av den svaga kronan. Industriföretagen har också ett starkt teknikledarskap tack vare stora investeringar i elektrifiering och digitalisering. Företag som säljer premiumprodukter till hushåll såsom Electrolux och Husqvarna påverkas negativt av hushållens försiktighet.

Sammantaget signalerar bokslutskommunikéerna optimism för det andra halvåret 2022 baserat på stora orderstockar. Trots att det samlade läget är gott finns branschvisa skillnader och osäkerhetsfaktorer såsom kriget i Ukraina, där Ryssland nu stängt av gasledningar till Europa. Det riskerar att ytterligare driva på de höga elenergipriser som finns i hela Europa och driver på inflationen.

Skogsindustrin går starkt men livsmedelsindustrin utmanas

Några företagsexempel från andra tillverkningsbranscher visar att skogsindustrin går mycket starkt medan livsmedelsindustrin har större utmaningar med stigande priser för insatsvaror som gödsel och spannmål. Stigande elpriser påverkar båda branscherna.

Omsättningsökning från 2017 och återhämtning efter pandemin

Jämfört med indexhalvåret 2017 har de 20 största industriföretagen i Sverige ökat sin omsättning från 1 010 miljarder kr (mdr kr) för första halvåret 2017 till 1 526 mdr kr första halvåret 2022. Det är en omsättningsökning på drygt 51 procent på fem år. Pandemiåret 2020 var en nedgång på grund av nedstängningar men företagen visar på en stark återhämtning efter pandemin. Halvåren 2021 och 2022 har omsättningen återigen ökat kraftigt. En viktig faktor är att exportföretagen gynnats av en svag krona, speciellt med hänvisning till dollarkursen, en annan är att företagen har ett teknikledarskap tack vare tidiga och kraftfulla satsningar på den grön omställning och digitalisering.

[21] Storföretagsindex bygger på en genomgång och bokslutsanalys av Sveriges 20 största industriföretag (förutom byggindustrin) ABB, Alfa Laval, Astra Zeneca, Atlas Copco, Assa Abloy, Autoliv, Boliden, Electrolux, Epiroc, Ericsson, Essity, Husqvarna, SAAB, Sandvik, Scania, SKF, SSAB, Trelleborg, Volvo Cars och Volvo Group. Ägandet är övervägande svenskt men bolag med huvudkontor i andra länder ingår i analysen.

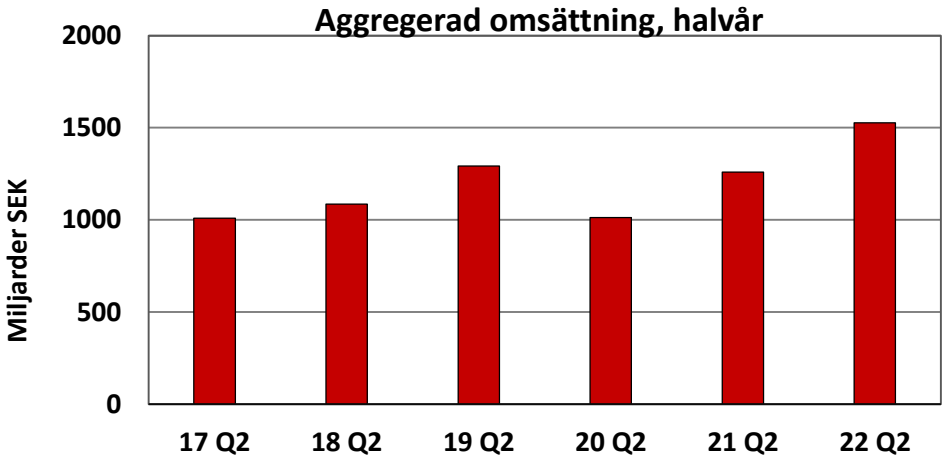

Källa: Egna beräkningar baserat på företagens kvartalsrapporter

God resultatutveckling och återhämtning efter pandemin

Det sammanlagda rörelseresultatet för femårsperioden har ökat från 103 mdr kr 2017 till 183 mdr, en ökning med 78 procent. Efter ett tapp under 2020 har rörelseresultatet återhämtat sig. Den starka återhämtningen efter pandemin är anmärkningsvärd.

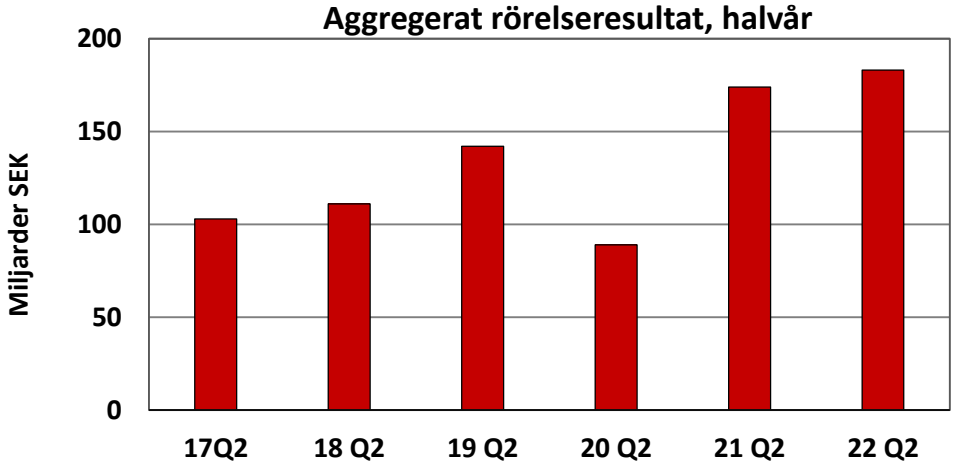

Källa: Egna beräkningar baserat på företagens kvartalsrapporter

Stabil rörelsemarginal och hög nivå efter pandemin

Den genomsnittliga rörelsemarginalen låg stabilt runt 10 procent under halvårsskiftena 2017 till 2019. De stora industriföretagens rörelsemarginal låg på 10,3 procent 2017, 10,2 procent 2018, 11,0 procent 2019, 8,8 procent 2020, 13,8 procent 2021 och 12,0 procent 2022. Rörelsemarginalen har därmed sjunkit något första halvåret 2022 jämfört med första halvåret 2021 men ligger ändå högt i relation till indexåret 2017 och tidsserien som helhet.

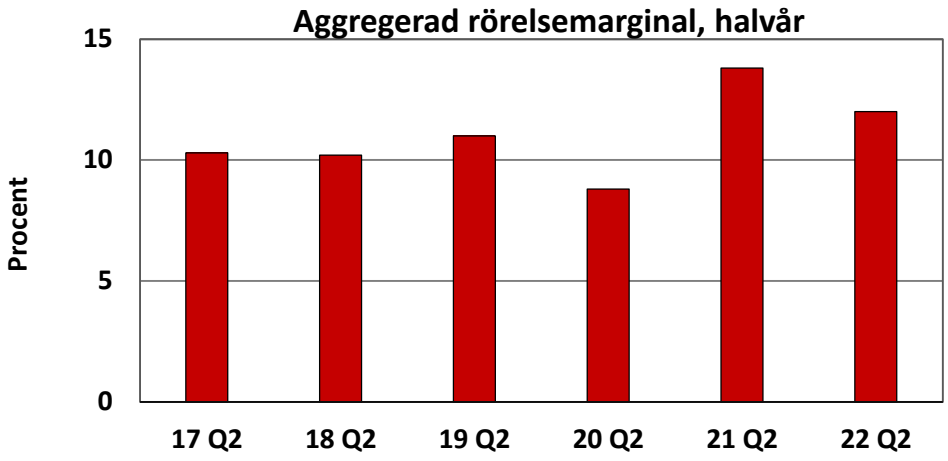

Källa: Egna beräkningar baserat på företagens kvartalsrapporter

5. Inflation

Kapitel 5 behandlar utvecklingen av priser, räntor och penningpolitik i Sverige samt i omvärlden.

5.1 Inflationen på historiskt höga nivåer

Under åren 2017 till 2019 ökade konsumentpriserna mätt som både KPIF och KPI med 1,9 procent per år vilket är mycket nära Riksbankens mål.

Under inledningen av pandemin sjönk inflationstakten kraftigt och låg under hela år 2020 på mycket låga nivåer, under en procent. Runt årsskiftet till 2021 inleddes en uppgång i inflationen i Sverige och i många viktiga handelsländer. Under 2022 fortsatte inflationen att stiga i rask takt. KPIF i januari var 3,9 och är i september uppe i 9,7, en historiskt hög inflation. Mätt som KPI är inflationen nu 10,8, den högsta på tre decennier.

Diagram 5.1 Konsumentpriser, 12-månadersförändring, jan 2017 – sep 2022

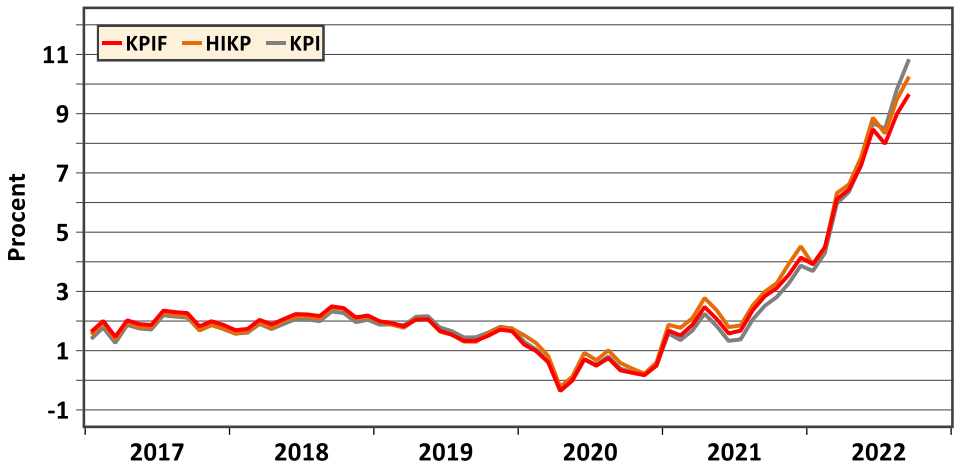

Källa: Macrobond och SCB

5.2 Faktorer bakom den höga inflationen

Det är flera faktorer som ligger bakom den stigande inflationstakten. Pandemin ledde till problem i leverantörsleden då produktionen i flera länder minskade på grund av restriktioner. Detta samtidigt som efterfrågan bland många konsumenter försköts från tjänster till varor då restriktionerna förhindrade konsumtion av många tjänster, bland annat resor och restaurangbesök. I många länder fördes också en expansiv penning- och/eller finanspolitik under pandemin.

Ett minskat utbud av varor kombinerat med en ökad efterfrågan ledde till kraftigt ökande varupriser. Den ökade efterfrågan och logistikproblem ledde också till att transport- och fraktpriserna ökade kraftigt vilket ytterligare ökade varupriserna.

Energipriser

En annan mycket viktig förklaring är den kraftiga ökningen av energipriserna som inleddes redan 2021, se diagram 5.3. Energi är en viktig insatsfaktor i produktionen av många varor och tjänster samt är en stor det av hushållens utgifter. Därför påverkar energipriserna både direkt och indirekt prisutvecklingen i mycket hög utsträckning.

Återhämtningen i världsekonomin efter pandemin har ökat efterfrågan på energi samtidigt som energimarknaden störts av utbudsbegränsningar vad gäller flera energislag. Kriget har på grund av ökad osäkerhet och sanktioner mot Ryssland ökat världsmarknadspriser och europeiska priser på naturgas, kol och olja.

Diagram 5.2 KPIF och KPIF exklusive energi, jan 2017 – sep 2022

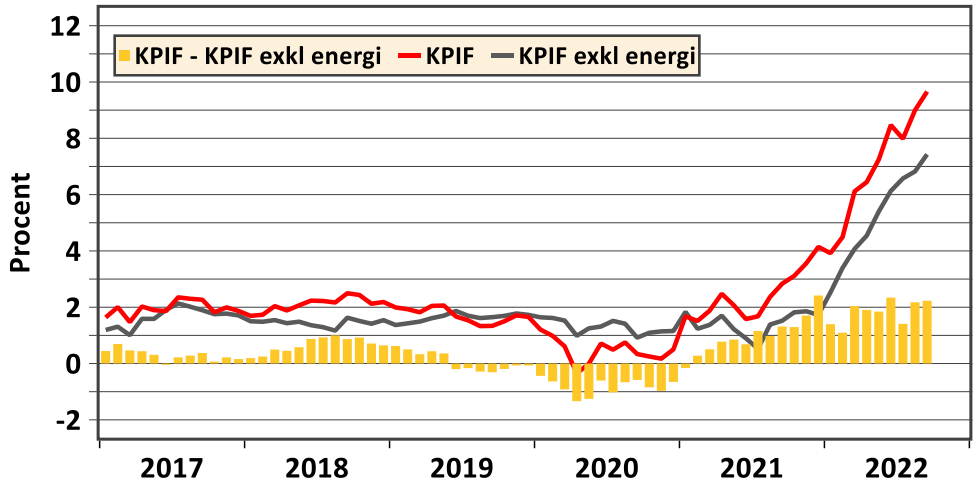

Källa: Macrobond och SCB

De gula staplarna i diagram 5.2 visar energiprisernas direkta bidrag till KPIF-inflationen. Under hela 2020 var energiprisernas direkta bidrag till inflationen negativt för att sedan öka under 2021 och har under 2022 varit på historiskt höga nivåer. I år har energipriserna direkta bidrag till KPIF varit nära 2 procentenheter.

Oljepriset har minskat sedan i mitten på året och förväntas minska ytterligare vilket väsentligt minskar det globala inflationstrycket. Oljepriset har gått ned då osäkerheten om vad krigets konsekvenser blir har minskat och på grund av en mängd aktiva åtgärder från många länder att driva ned priset. Priset närmar sig nu prisläget innan pandemin och krigsutbrottet.

Diagram 5.3 Oljepriset, spot- och terminspriser

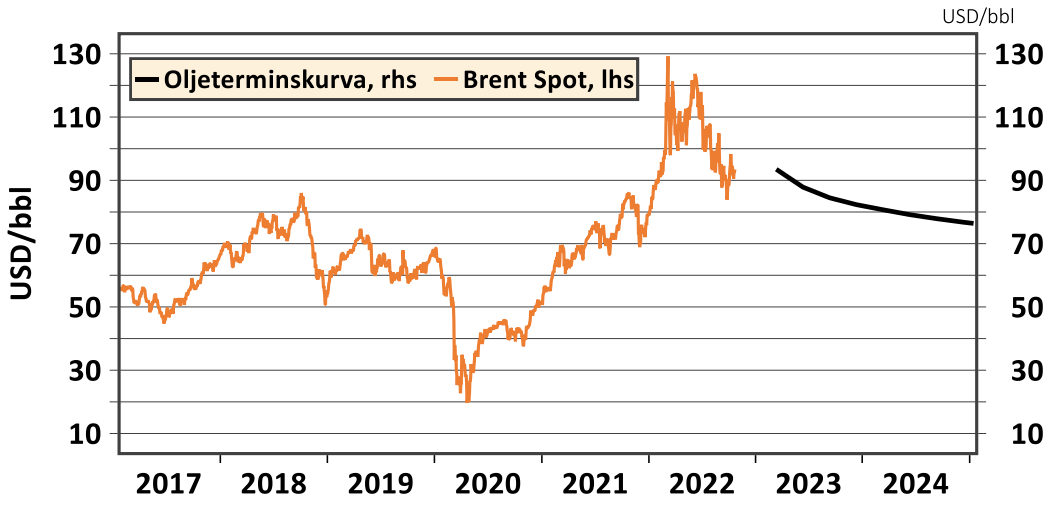

Källa: Macrobond och ICE

I Europa är läget på kort sikt ett annat. Exporten av kol, gas och olja från Ryssland till EU har i stort upphört och många av Europas länder har ett mycket stort gasberoende som på kort sikt inte kan ersättas med olja. Energibristen förvärras också av att kärnkraftverk i flera länder har stått stilla på grund av torka och reparationer samt att nivån i vattenmagasin har varit låg.

Allt detta har lett till att gaspriset i Europa har varit fem gånger högre än normalt men sedan augusti har priserna börjat sjunka. De höga europeiska gaspriserna har en direkt påverkan på svenska elpriser då elmarknaderna är sammankopplade. De nordiska elpriserna har också varit uppe på nivåer fem gånger högre än normalt men har minskat på sista tiden, se den röda linjen i diagram 5.4. Terminspriserna är högre än vad de var innan kriget men också dessa har sjunkit mycket de senaste månaderna.

Diagram 5.4 Nordiska och tyska elpriser, spot- och terminspriser

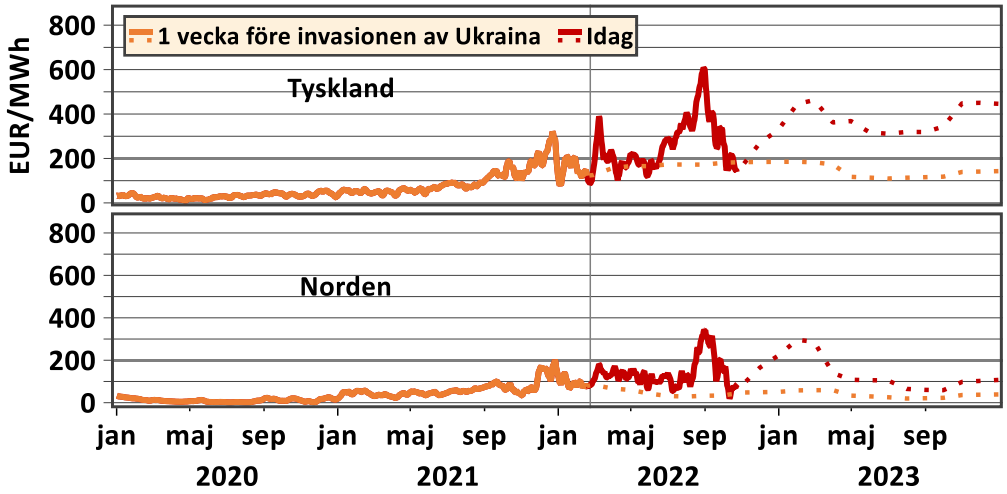

Källa: Macrobond och ICE

Vinterns elpriser i Norden förväntas bli närmare sex gånger högre än normalt de dagar när mest el förbrukas och två till fyra gånger högre sett till hela vintern. Samtidigt är Sverige i en bättre situation än de flesta andra europeiska länder, elpriserna är nu två till fem gånger högre på elmarknaden i viktiga europeiska konkurrentländer jämfört med den nordiska. Även under vintern kommer elpriserna i Norden sannolikt vara lägst i Europa. Under vintern förväntas priserna bli långt lägre än i till exempel Frankrike och Tyskland.

Elpriserna skiljer sig normalt en del åt mellan elprisområden i Sverige men energikrisen har lett till mycket stora skillnader. I augusti till exempel var priset i genomsnitt 18 öre per kilowattimme i elområde 1 samtidigt som det var 305 öre i elområde 4. I Tyskland var priset 446 öre samma period.

Övriga priser

Inflationsuppgången inleddes med stigande priser för värme och elektricitet samt för transport och kommunikation (som använder bensin och diesel) men följdes sedan av prisökningar i alla kategorier (se diagram 5.5)

Diagram 5.5 Inflationen per konsumtionskategori, årlig förändring

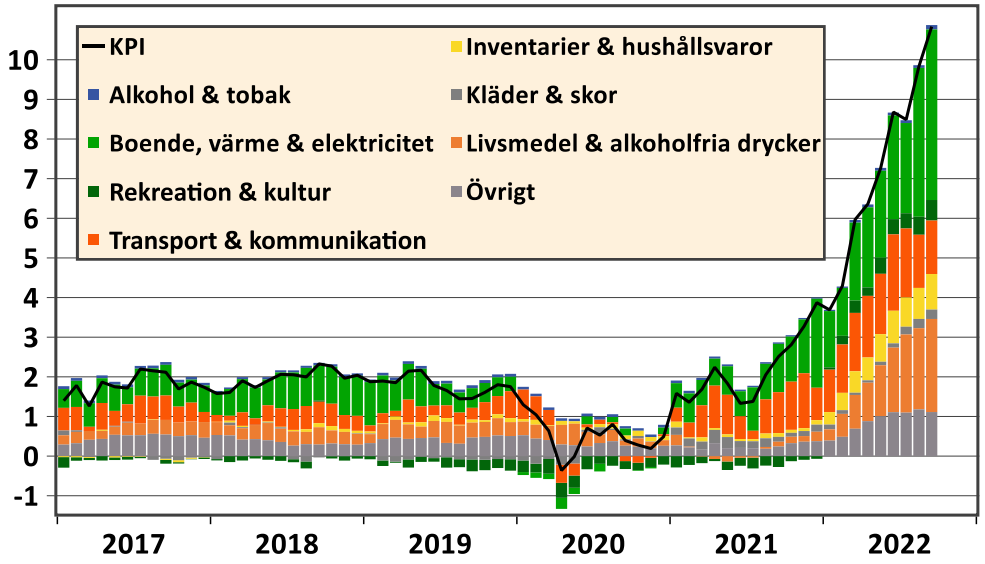

Källa: Macrobond och SCB

Prisökningstakten för transporter och resor har mattats av de senaste månaderna. Detta gäller också internationella flyg- och sjötransportpriser. Priserna för containerfrakt har rasat det senaste kvartalet.

Diagram 5.6 Sjötransportpriser, vägda index

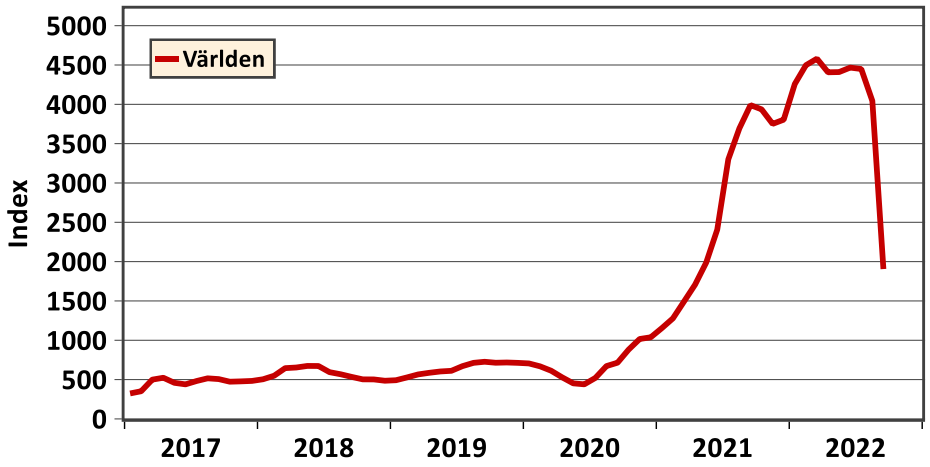

Källa: Macrobond och Harper Petersen & Co

Många viktiga råvarupriser har även minskat det senaste halvåret. Priserna för järnmalm och stålskrot samt industriella råvarumaterial i Europa är lägre än i början på året (se diagram 5.7).

Diagram 5.7 Europeiska råvarupriser, index 2022M1 = 100

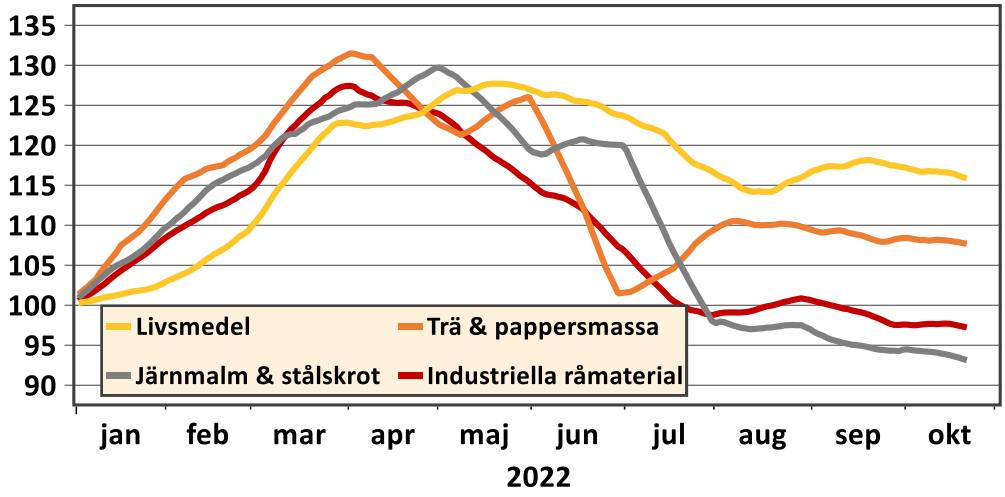

Källa: Macrobond och Hamburg Institute of International Economics

Så småningom kommer detta att synas också i konsumentpriserna. Riksbanken och Konjunkturinstitutet har båda prognoser som visar på snabbt minskande inflation under nästa år, mer om deras prognoser i sista avsnittet.

5.3 Penningpolitik, räntor och internationell inflation

Inflationstakten i USA och euroområdet ha länge följts åt men under pandemin ökade priserna snabbare i USA. Nu när många leverantörs- och transportproblem är lösta och konsumtionen i USA har börjat återgå till ett normalt mönster så har inflationstrycket börjat avta. Den amerikanska centralbanken har också stramat åt penningpolitiken i ett tidigare skede och mer än vad som har gjorts i Europa.

USA avviker sedan i mars i år från Sverige och euroområdet. Inflationen är väsentligt lägre, 8,2 procent att jämföra med euroområdets 9,9 procent. Inflationen i USA visar dessutom tendenser till att stabiliseras eller att vara på väg ned. Förklaringen är främst sjunkande oljepriser och politiska åtgärder för att hålla nere energipriserna i USA samt en mer åtstramande penningpolitik. Europa har haft en annan utveckling främst på grund av energikriget med Ryssland.

Diagram 5.8 Konsumentpriser i olika länder, årlig förändring, jan 2017 – sep 2022

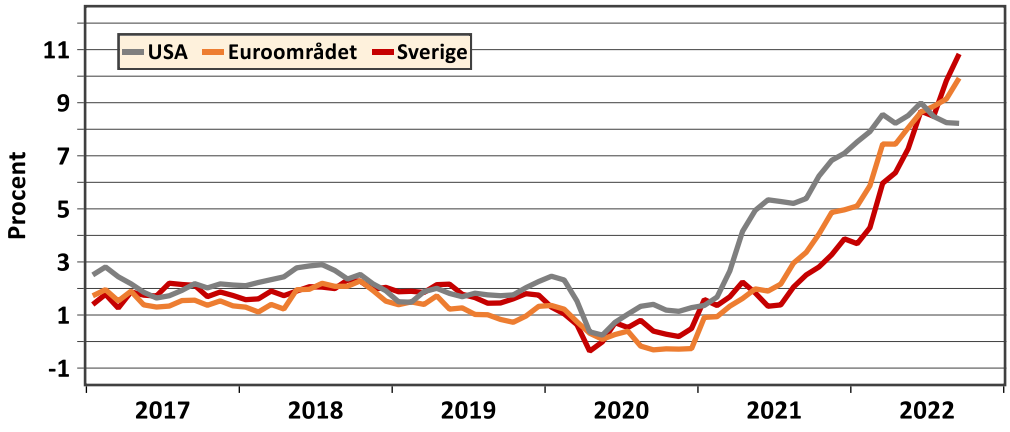

Källa: Eurostat, BLS, SCB och Macrobond

Fed anser att inflationen i USA fortsatt är för hög, framför allt för viktiga varor och tjänster, bland annat boendekostnader. Ytterligare räntehöjningar förväntas.

En undersökning gjord av FED bland prognosmakare i augusti visade att KPI förväntas sjunka från 7,5 procent 2022, till 3,2 procent 2023 och sedan till 2,5 procent år 2024. Också ECB ser framför sig en snabb inflationsnedgång i euroområdet. I ECB:s septemberprognos förväntas inflationen bli 8,1 procent 2022, 5,5 procent nästa år och 2,3 procent 2024.

Penningpolitik och räntor

Under pandemikrisen bedrev många av världens centralbanker en väldigt expansiv penningpolitik med sänkta räntor kring nollstrecket och stora obligationsköpsprogram för att ge stöd till återhämtningen i ekonomin och för att få upp inflationen. När priserna började stiga dröjde det innan de stramade åt penningpolitiken vilket har bidragit till dagens höga inflation.

Till följd av den kraftiga inflationsuppgången stramar nu många centralbanker åt penningpolitiken. Jämfört med tidigare perioder av räntehöjningar sker nu höjningar i snabb takt. Med den stramare penningpolitiken väntas inflationstakten sjunka under nästa år.

På Riksbankens penningpolitiska möte den 19 september beslutade direktionen att höja styrräntan med 1 procentenhet till 1,75 procent. Mot bakgrund av att inflationen blivit högre än väntat och att prisökningarna sprider sig brett i ekonomin var ledamöterna eniga om att penningpolitiken behöver stramas åt mer. De framhöll samtidigt att de långsiktiga inflationsförväntningarna varit relativt stabila och betonade att det är viktigt att slå vakt om förtroendet för inflationsmålet.

Riksbankens prognos är att styrräntan ska fortsätta höjas upp till 2,5 procent under 2023 men man flaggar samtidigt för att inflationsutvecklingen framåt är svårbedömd. Riksbanken ser framför sig att styrräntan ska ligga något över 2,0 procent de närmsta åren men osäkerheten i bedömningen är stor.

Diagram 5.9 Centralbankers styrräntor, jan 2017 – okt 2022

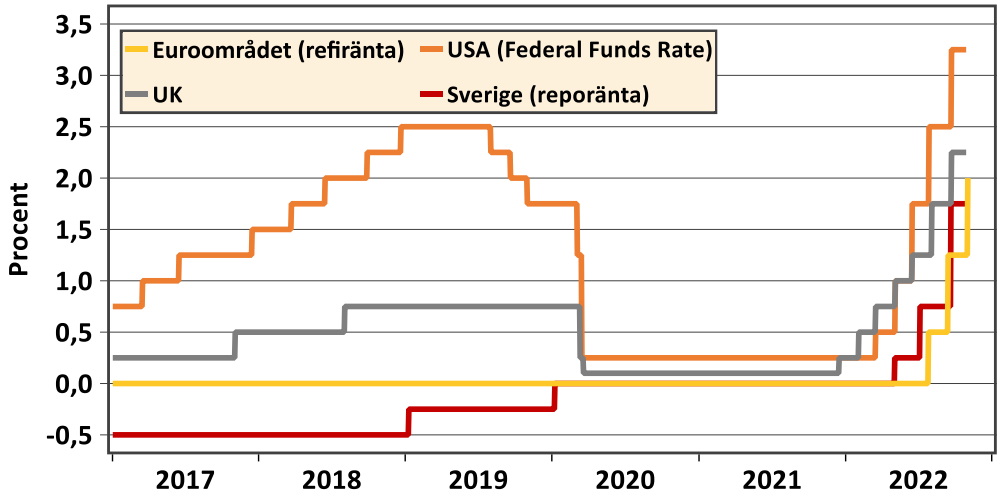

Källa: Macrobond, Sveriges Riksbank, Federal Reserve, Bank of England och ECB

Federal Reserve har höjt räntorna mycket tidigare och kraftigare än Sverige och euroområdet och styrräntan är nu uppe på 3,25 procent, de signalerar att den skulle kunna bli så hög som 4,5.

ECB som var sist ute med höjningar höjde 0,75 procentenheter i september och ytterligare 0,75 procentenheter nu i slutet på oktober. ECB:s styrränta har därför ökat till 2,0 procent.

Långa räntor som till exempel den 10-åriga statsobligationsräntan, är ett vanligt framåtblickande mått för att fånga hur konjunkturen utvecklas. 10-åriga statsobligationsräntorna speglar marknadens inflationsförväntningar. En låg marknadsränta är ett tecken på att inflationstrycket är lågt i ekonomin och vice versa.

Diagram 5.10 Ränta på 10-åriga statsobligationer, jan 2013 – sep 2021

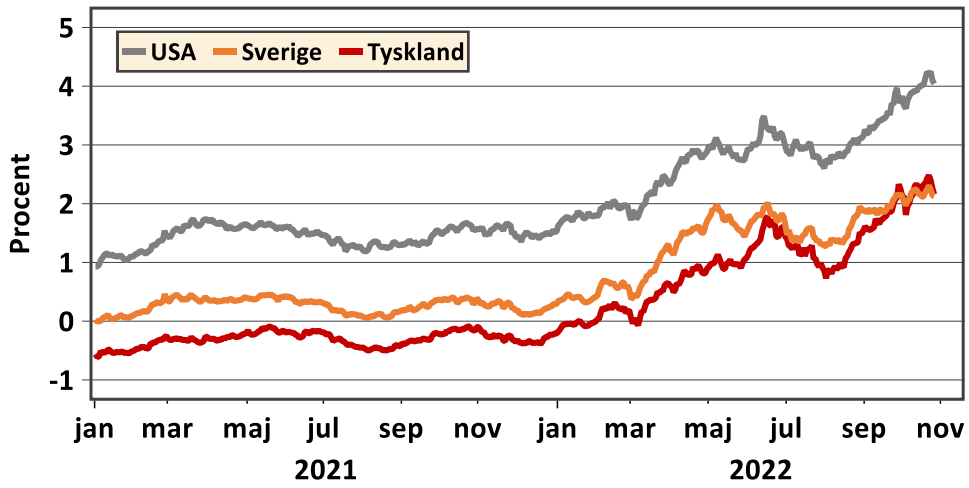

Källa: U.S. Department of Treasury & Macrobond

5.4 Prisutveckling ur företagens perspektiv

Konsumentpriser mäter utvecklingen av priserna på de varor och tjänster som hushållen konsumerar. Det här avsnittet fokuserar i stället på prisutvecklingen på producentpriser och förädlingsvärdepriser - priser av stor betydelse för företagen.

Fortsatt ökning av producentpriser efter 2020 års tapp

Prisindex i producent- och importled (PPI) [22] visar den genomsnittliga prisutvecklingen totalt och produktgruppsvis för svenska producenters försäljning, på olika marknader samt på produkter som tas in till Sverige från utlandet. PPI omfattar produkter som producerats inom näringsgrenarna A-E[23].

Producentprisindex mäter prisutvecklingen på tillverkade produkter och erhålls genom en sammanvägning av de två serierna hemmamarknadsindex och exportprisindex.

[22] Prisindex i producent- och importled (PPI) är benämningen på ett antal olika prisindex och mäter prisutvecklingen i producent- och importled. Priserna mäts i det första distributionsledet då produkterna levereras från svenska producenter respektive första inköpsledet då produkterna kommer in i Sverige. Prisutvecklingen redovisas dels som ett genomsnitt för samtliga produkter och dels uppdelat på olika produktgrupper. PPI omfattar produkter producerade i näringsgrenarna A-E.

[23] SPIN 2015 A-E, produkter från jordbruk, skogsbruk och fiske, utvinning och mineral, tillverkningsindustri, försörjning av el, gas, värme och kyla samt vattenförsörjning, avloppsrening, avfallshantering och sanering.

Diagram 5.11 Producentpriser jan 2017 – sep 2022, jan 2017 = index 100

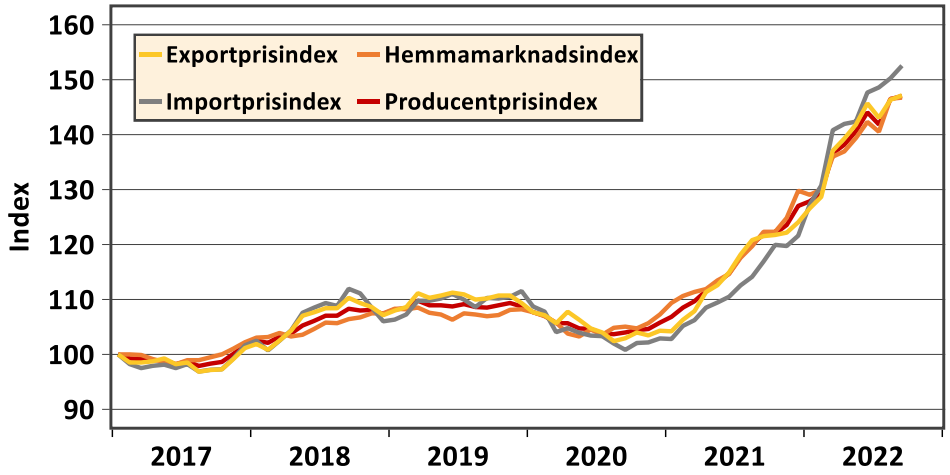

Källa: SCB och Macrobond

Efter fallet i priserna under pandemin har alla index ökat snabbt och långvarigt och priserna är nu nästan 50 procent högre än under pandemin. Producentpriserna har uppvisat en kraftig tillväxt i år och har ökat med 20 procent i september jämfört med samma månad föregående år. På export- och hemmamarknaden steg priserna också med 20 procent i årstakt. Importpriserna steg ännu mer, 29 procent på ett år.

Förädlingsvärdespriser

Förädlingsvärdet är skillnaden mellan värdet av det ett företag producerar och dess insatskostnader. Utveckling av priserna för det som företaget förädlar, förädlingsvärdespriset, är en av flera viktiga nyckelfaktorer för en bedömning av hur mycket lönerna kan öka. Eftersom inte allt svenska företag producerar säljs till svenska konsumenter så skiljer sig utvecklingen av förädlingsvärdespriset och konsumentpriset åt.

Diagram 5.12 Utveckling av förädlingsvärdepris

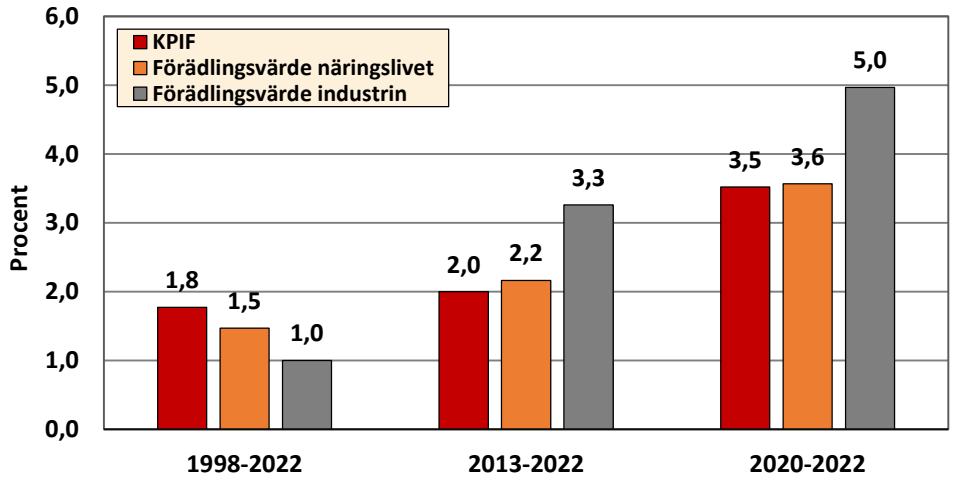

Källa: Konjunkturinstitutet

Förädlingsvärdepriset för hela näringslivet[24] förväntas öka med 3,6 procent under treårsperioden 2020-2022 och med 5,0 procent i industrin. Förädlingsvärdepriset kan variera relativt mycket mellan enskilda år. Diagram 5.12 visar utvecklingen också under perioderna 1998 till 2022 samt 2013 till 2022.

Som framgår av diagram 5.12 har industrins förädlingsvärdespris ökat snabbare än hela näringslivets förädlingsvärdespris under perioden 2013 till 2022 vilken i sin tur har ökat mer än KPIF. Sett över hela perioden från 1998 är utvecklingen den omvända. Konjunkturinstitutets bedömning är att näringslivets förädlingsvärdespris ofta har ökat ett par tiondelar långsammare än konsumentpriserna i genomsnitt.[25]

5.5 Prognoser för inflationen

I Riksbankens respektive Konjunkturinstitutets prognoser som släpptes i september bedöms KPIF-inflationen för år 2022 bli 7,7 respektive 7,8 procent, se tabell 5.1.

Tabell 5.1 Inflationsprognoser, årlig procentuell förändring

	2021	2022	2023	2024
Konjunkturinstitutet (sep 2022)				
KPI	2,2	8,4	6,5	0,9
KPIF	2,4	7,7	4,6	0,5
Riksbanken (sep 2022)				
KPI	2,2	8,6	8,5	2,2
KPIF	2,4	7,8	5,1	1,6

Källa: Konjunkturinstitutet och Sveriges Riksbank

Både Riksbanken och Konjunkturinstitutet bedömer att inflationen kommer att sjunka snabbt under 2023. Konjunkturinstituts bedömning är att KPIF kommer att nå sitt högsta värde i januari nästa år och att 2 procentsmålet kommer att nås i augusti. I slutet av året bedömer de att KPIF vara under 1 procent och bli negativ i december, se diagram 5.13.

Diagram 5.13 Konjunkturinstitutets KPIF-prognos, procent, månadsvis

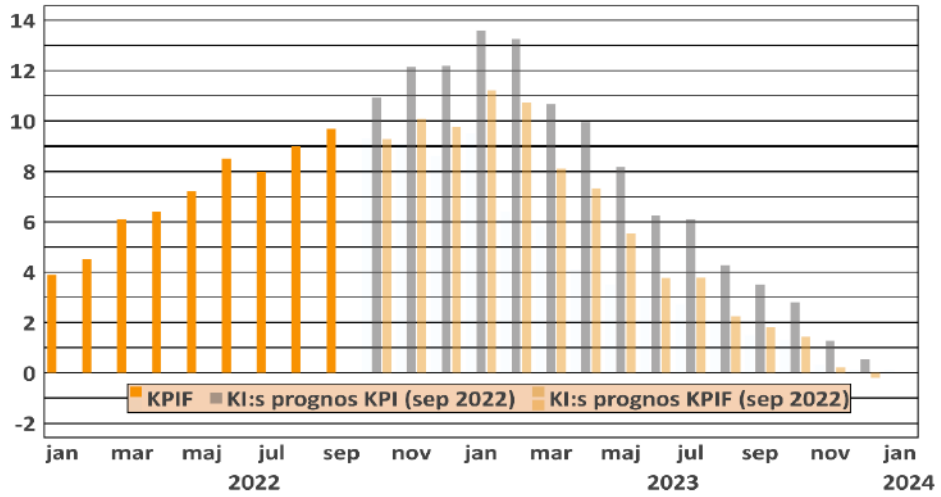

Källa: Riksbanken, SCB och Macrobond

[24] Näringslivet avser näringslivet exkl. småhus och fritidshus
[25] Konjunkturinstitutets lönebildningsrapport 2019.

Riksbanken ser flera faktorer som talar för att inflationen minskar snabbt framöver. De menar att centralbankerna nu agerar kraftfull och att de faktorer som drivit upp priserna kommer att avta i betydelse, flera flaskhalsproblem är på väg bort och det har lett till minskande priser. De skriver att *”Det gäller exempelvis råvarupriserna, som redan har fallit tillbaka. Detta bör efter hand slå igenom även på konsumentpriserna. Osäkerheten kring energipriserna är dock betydande i dagsläget, även om terminsmarknaden indikerar en nedgång. Om energipriserna i stället fortsätter att stiga kan detta dämpa nedgången i inflationen och samtidigt göra att ekonomin i Sverige och omvärlden utvecklas svagare”.*[26]

Konsumenter, företag och andra ekonomiska aktörers förväntningar på framtida inflation har stor betydelse för hur inflationen faktiskt utvecklas. Mätningar av inflationsförväntningar görs uppdelat på olika mått, tidshorisonter och aktörer. Det är framför allt inflationsförväntningarna på längre sikt som anses vara ett viktigt mått på tilltron till Riksbankens förmåga att nå inflationsmålet. Med tilltro till att Riksbanken når sitt mål så kan pris- och lönespiraler undvikas. I oktober 2022 låg penningmarknadsaktörernas förväntningar på KPIF-inflationen om fem år på 2,3 procent, se diagram 5.14.

Diagram 5.14 Inflationsförväntningar KPIF, månadsvis

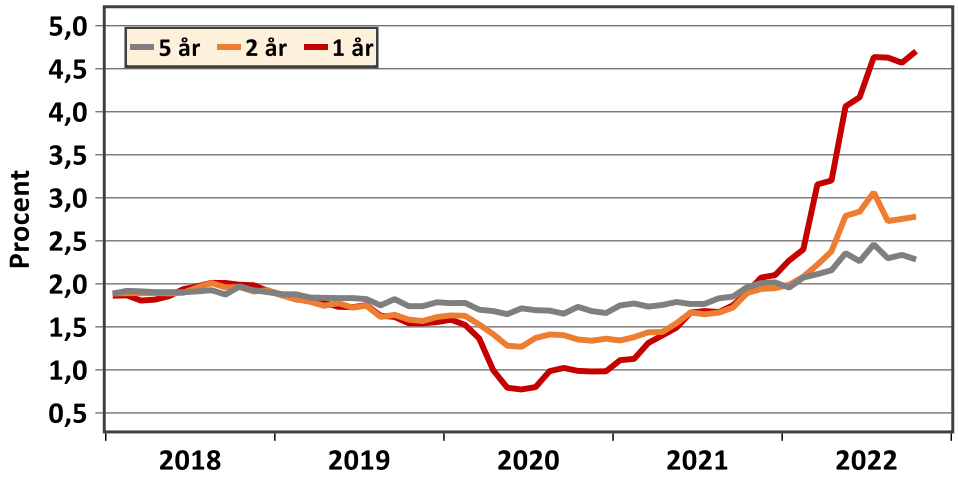

Källa: Macrobond och Kantar Prospera

5.6 Sammanfattning

Inflationen är den högsta på tre decennier. Det är flera faktorer som har bidragit till den höga inflationen. Pandemin ledde till komponentbrist och stigande leveranskostnader. I många länder fördes också en expansiv penning- och/eller finanspolitik under pandemin. Energipriserna började av flera skäl stiga redan innan kriget. Rysslands invasion av Ukraina har därefter lett till en ytterligare kraftig ökning av energipriserna i Europa.

USA avviker sen i mars i år från Sverige och euroområdet. Inflationen är väsentligt lägre, 8,2 procent att jämföra med euroområdets 9,9 procent. Inflationen i USA verkar dessutom stabiliseras eller vara på väg ned. Förklaringen är främst sjunkande oljepriser och politiska åtgärder för att

[26] Se Fördjupningen *” Vad talar för att inflationen sjunker tillbaka nästa år*?” i Riksbankens senaste penningpolitiska rapport.

hålla nere energipriserna i USA samt tidigare räntehöjningar. Europa har haft en annan utveckling främst på grund av Europas stora beroende av rysk energi.

I Riksbankens respektive Konjunkturinstitutets prognoser som släpptes i september bedöms KPIF-inflationen för år 2022 att bli 7,7 respektive 7,8 procent. KPI förväntar de blir 8,4 respektive 8,6 procent.

Inflationen bedöms sjunka snabbt nästa år då faktorerna bakom inflationen håller på att stabiliseras eller minska. Många råvaru- och transportpriser har redan minskat. Inflationsmålet förväntas nås under hösten och kan i slutet av året bli under 1 procent för att i december bli negativ.

De långsiktiga inflationsförväntningarna hos penningmarknadsaktörerna är i linje med Riksbankens inflationsmål.

6. Sysselsättning och arbetslöshet

I detta kapitel analyseras utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet, både totalt i hela ekonomin och i industrin.

I pandemins inledning våren 2020 försämrades läget på svensk arbetsmarknad kraftigt på kort tid. På bara några månader minskade antalet sysselsatta med 150 000 personer och arbetslösheten steg från 7,5 procent till drygt 9 procent. Sedan dess har återhämtningen pågått anmärkningsvärt snabbt. Det stora tappet under pandemin är med marginal återhämtat och antalet lediga jobb är rekordmånga. Problemet på svensk arbetsmarknad har den senaste tiden inte varit att det inte finns några jobb att tillgå, utan att det inte funnits tillräcklig med personal med eftertraktad kompetens att anställa.

6.1 Arbetslösheten

Efter att ha minskat långsamt i nästan tio års tid efter finanskrisen började arbetslösheten öka igen under den konjunkturavmattning som hade pågått i cirka ett års tid när pandemin slog till. Vid pandemins utbrott var arbetslösheten 7,5 procent. I pandemins inledning ökade den sedan snabbt till drygt 9 procent på bara några månaders tid. Men redan under sommaren 2020 påbörjades en återhämtning på arbetsmarknaden som sedan har gått klart mycket snabbare än vad som kunde förutspås då och arbetslösheten är nu lägre än den var innan pandemin.

Diagram 6.1 Arbetslöshet enligt AKU respektive Arbetsförmedlingen

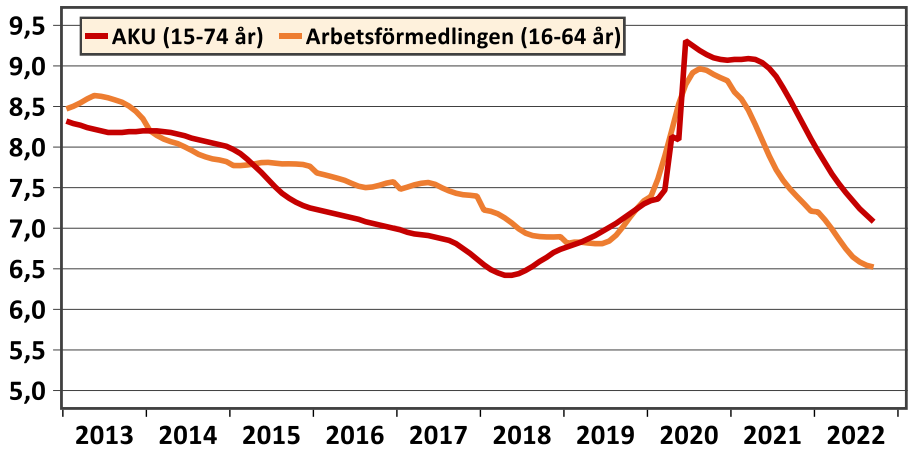

Källa: SCB, Arbetsförmedlingen och Macrobond

Det officiella arbetslöshetstalet[27] var 7,1 procent i september 2022 vilket alltså är lägre än de 7,5 procent som rådde innan pandemin. Enligt arbetsförmedlingens mått, som bygger på antalet personer som är inskrivna som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen, var arbetslösheten i september 6,5 procent. Det var inte bara lägre än innan pandemin, utan även lägre än den nivå som rådde som lägst 2019 och därmed den lägsta arbetslösheten hos Arbetsförmedlingen på över tio år.

Arbetslösheten inom industrins a-kassor har haft en liknande utveckling som arbetslösheten i stort de senaste åren. I samtliga fall är nu arbetslösheten lägre än den var innan pandemin och i nivå med den lägsta nivån som rådde under förra högkonjunkturtoppen 2018-19. Bland

[27] Enligt SCB:s Arbetskraftsundersökningar AKU.

industrikassorna har Livs den högsta arbetslösheten på 7 procent, IF Metall och GS runt 5 procent, Unionen 4 procent och i Akademikernas a-kassa, där Sveriges Ingenjörer ingår, är arbetslösheten knappt 2 procent.

Diagram 6.2 Arbetslöshet per a-kassa inom industrin, procent av medlemsantalet

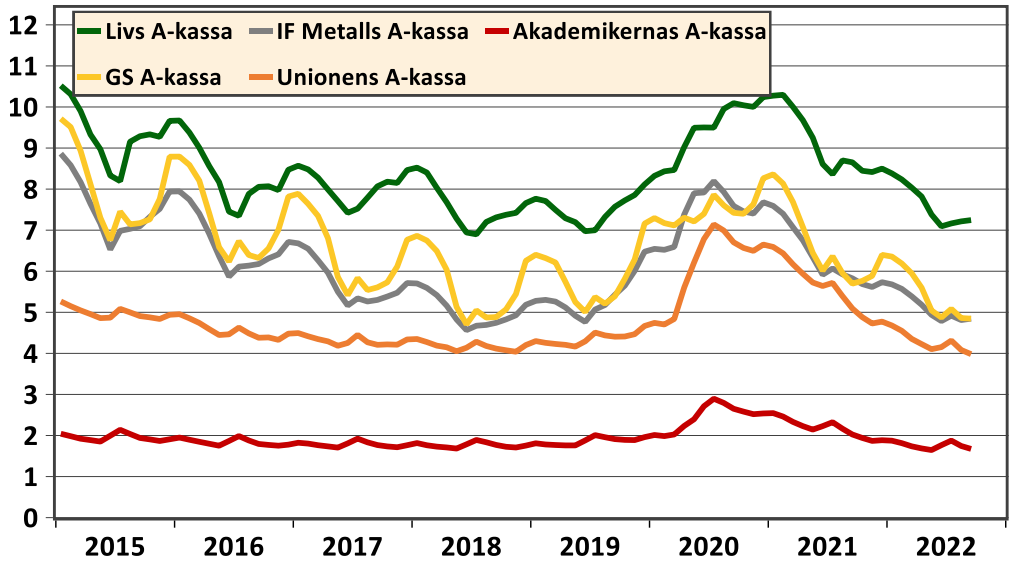

Källa: Arbetsförmedlingen och Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen

Antalet varsel har under hela 2021 och 2022 varit på väldigt låga nivåer. I genomsnitt har drygt 2 000 personer per månad berörts av varsel, det är mindre än hälften än det genomsnittliga antalet under 2000-talet fram till pandemin. Som ytterligare jämförelse berördes 90 000 personer av varsel under bara de första fyra månaderna av pandemin.

De låga varseltalen är ett tecken på att ovanligt få personer har blivit av med jobbet efter den inledande pandemichocken. Istället har antalet lediga jobb ökat kraftigt till att de senaste månaderna vara cirka 180 000.

Diagram 6.3 Antalet lediga jobb, säsongsrensade månadsvärden

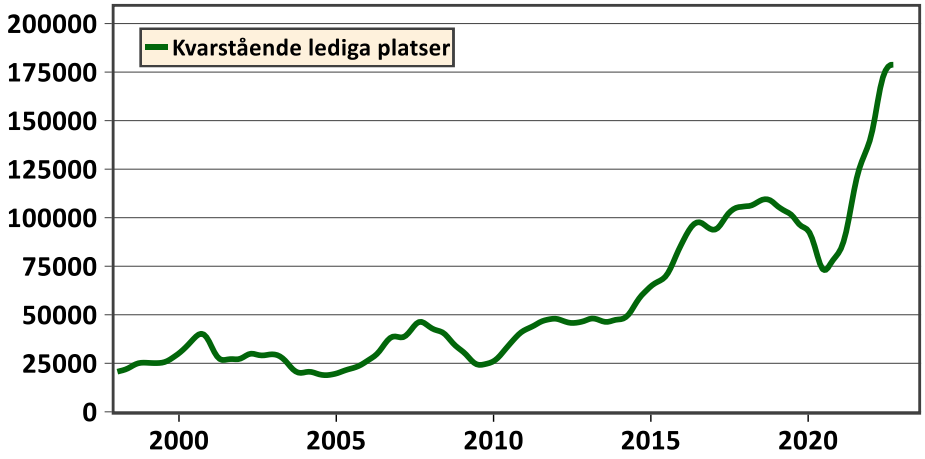

Källa: Arbetsförmedlingen

Drygt två tredjedelar, eller 130 000, av de lediga jobben återfinns i det privata näringslivet. Av dessa är i sin tur är knappt 60 000 det som benämns som rena vakanser, utannonserade jobb där det idag inte arbetar någon på positionen (bland de övriga lediga jobben arbetar det någon idag, till exempel en vikarie eller en tidigare anställd under uppsägningstid). En uppdelning per bransch visar att runt 7 000 av vakanserna återfinns inom industrin. Flest vakanser finns i olika företagsnära tjänstebranscher.

Diagram 6.4 Antalet vakanser per bransch, kvartalsvärden

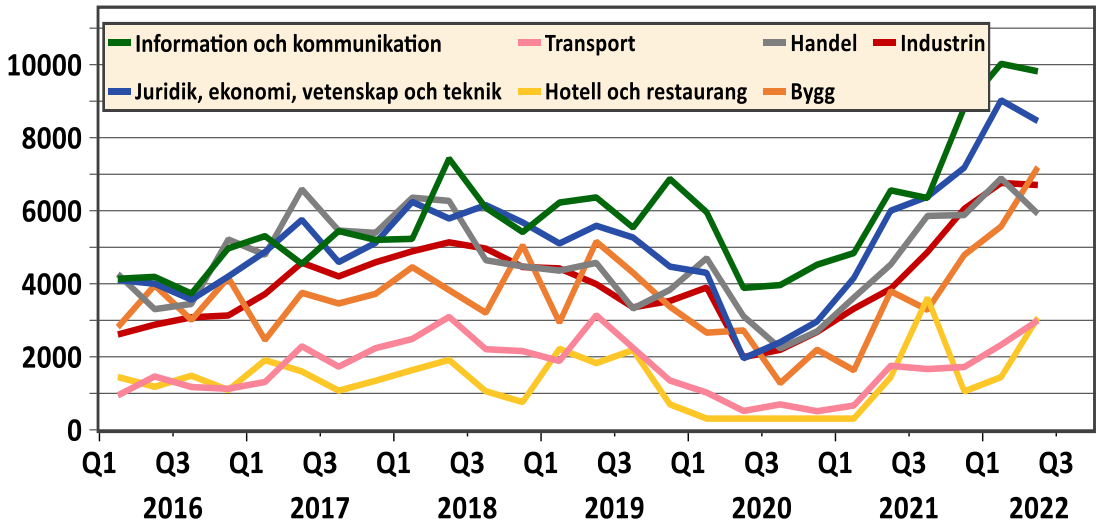

Källa: SCB och Macrobond

Den höga efterfrågan på arbetskraft och svårigheten att hitta personer att anställa återspeglas också i att andelen företag som anger att de upplever brist på arbetskraft stigit till rekordnivåer. Bristtalen minskade något under tredje kvartalet jämfört med kvartalet innan men det var fortfarande 65 procent av företagen inom industrin som uppgav att de hade brist på arbetskraft. Särskilt stor upplevs bristen inom industrin på det som benämns som tekniska tjänstemän (vilket drygt 50 procent av företagen uppger) följt av yrkesarbetare (drygt 40 procent) och annan personal (25 procent).

Diagram 6.5 Brist på arbetskraft, andel ja-svar, kvartalsvis, säsongsrensat

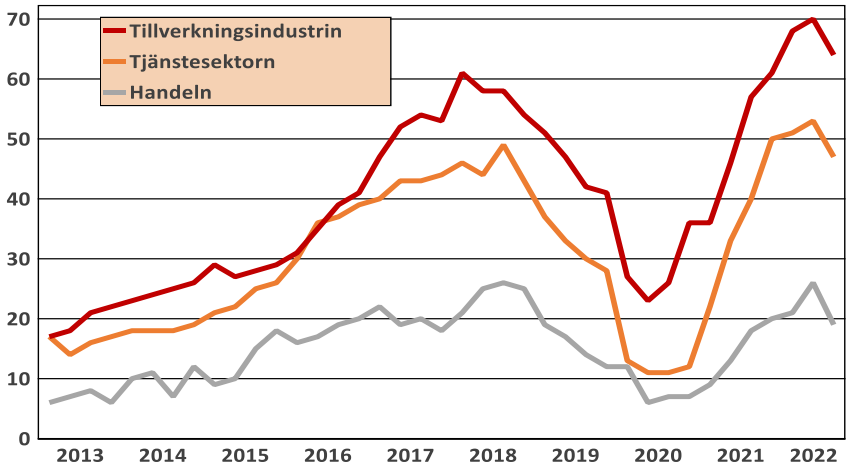

Källa: Konjunkturinstitutet och Macrobond

Långtidsarbetslösheten tillbaka på samma nivå som innan pandemin

Även om arbetslösheten snabbt började minska efter pandemins inledning gällde det till en början inte långtidsarbetslösheten. Långtidsarbetslösheten fortsatte istället att öka fram till sommaren 2021, med totalt 36 000 personer jämfört med innan pandemin. Sedan dess har dock utvecklingen vänt och i september 2022 hade långtidsarbetslösheten minskat med mer än 35 000 personer. I stort sett hela ökningen under pandemin är alltså återhämtad. Det är en stor skillnad mot situationen under och efter finanskrisen då långtidsarbetslösheten ökade med 85 000 personer och sedan inte föll tillbaka igen utan istället fortsatte att långsamt öka under den kommande tioårsperioden.

En motsvarande minskning som för den totala långtidsarbetslösheten har ännu inte skett för de som varit arbetslösa i längre än två år. Den gruppen ökade med cirka 18 000 personer under pandemin. Sedan april 2022 har även den här gruppen börjat minska, i september var den nästan 5 000 personer lägre än i april.

Diagram 6.6 Antal långtidsarbetslösa

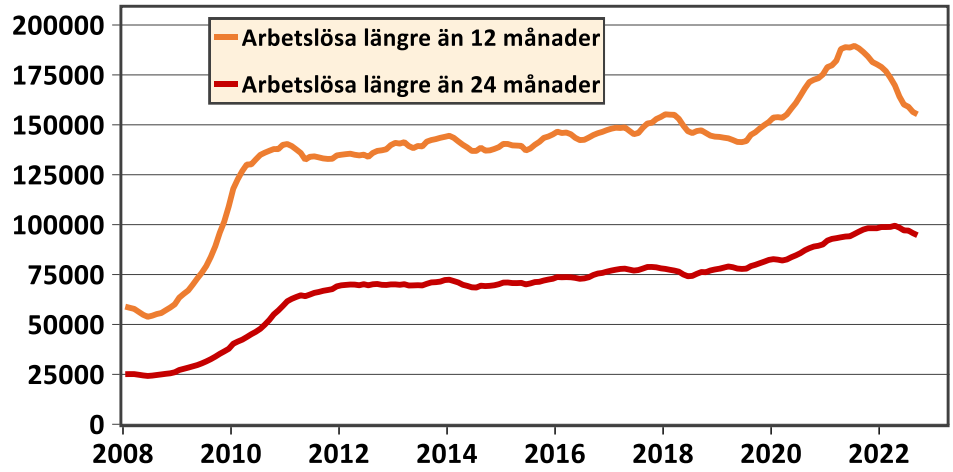

Källa: Macrobond och Arbetsförmedlingen

Att den totala arbetslösheten har minskat snabbare än den långa långtidsarbetslösheten innebär att en allt större andel av de arbetslösa har varit arbetslösa i över två år. De senaste tio åren har den andelen ökat från 15 till 30 procent. Det här är också en grupp som till 90 procent består av personer som Arbetsförmedlingen i övrigt anger har svag konkurrensförmåga på arbetsmarknaden[28].

Även bland de arbetslösa i stort har andelen med svag konkurrensförmåga ökat. Idag utgör de 75 procent av de arbetslösa. För tio år sedan var den andelen 60 procent.

6.2 Sysselsättning

Efter tappet i inledningen av pandemin har antalet sysselsatta ökat med mer än 250 000 personer. 2022 ser ut att bli det år med störst sysselsättningsökning under hela industriavtalsperioden. Även sysselsättningsgraden har stigit snabbt och är nu på den högsta nivån sedan innan 90-talskrisen.

[28] Till dessa grupper räknas personer som saknar gymnasial utbildning, personer födda utanför Europa, personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och arbetslösa som är äldre än 55 år.

Diagram 6.7 Antalet sysselsatta i tusental personer samt sysselsättningsgrad i procent av befolkningen, 15-74 år

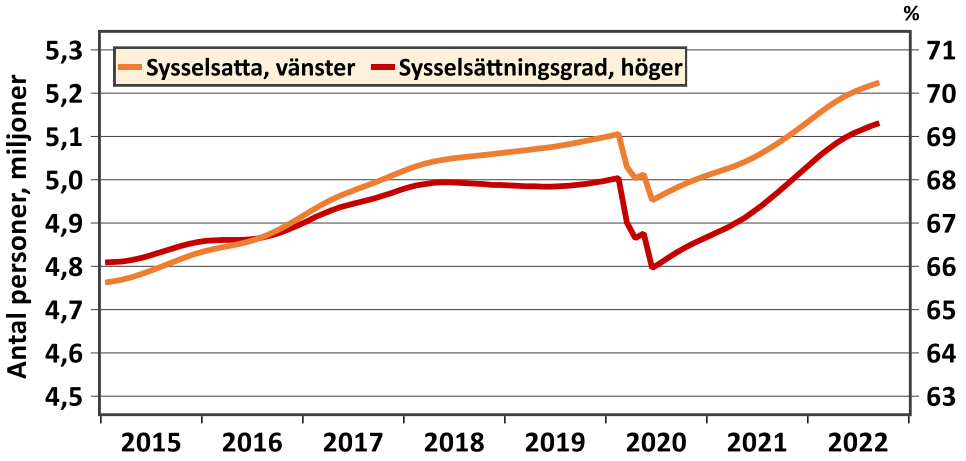

Källa: SCB

Även inom industrin är antalet anställda nu fler än innan pandemin. Efter att ha minskat med över 100 000 personer under och efter finanskrisen har antalet anställda inom industrin ökat något de senaste fem åren. Med de många stora industrisatsningar som har aviserats och påbörjats de senaste åren är en fortsatt ökning att vänta kommande år.

Diagram 6.8 Antalet anställda inom tillverkningsindustrin, kortperiodisk sysselsättningsstatistik, kvartalsvis

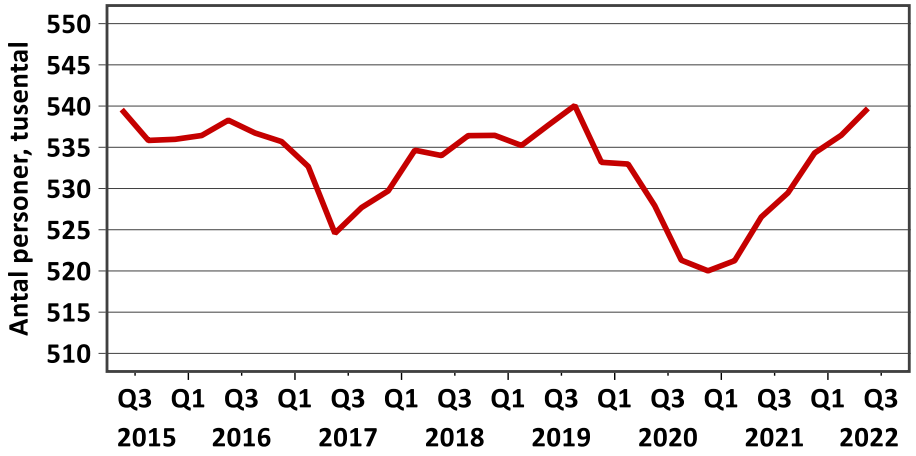

Källa: SCB

6.3 Sysselsättningsökningen avtar och arbetslösheten väntas öka

Även företagens anställningsplaner har legat på höga nivåer under stora delar av 2021 och 2022, vilket också resulterat i att antalet anställda har ökat kraftigt under den perioden. De senaste månaderna har dock anställningsplanerna fallit tillbaka. Det är fortfarande fler företag som anger att antalet anställda kommer att öka än som anger att de kommer att minska framöver men trenden är nedåtgående. Inte minst inom handeln, som är en bransch som ser ut att drabbas tidigt i den pågående konjunkturavmattningen.

Diagram 6.9 Företagens anställningsplaner, nettotal, säsongsrensade månadsvärden

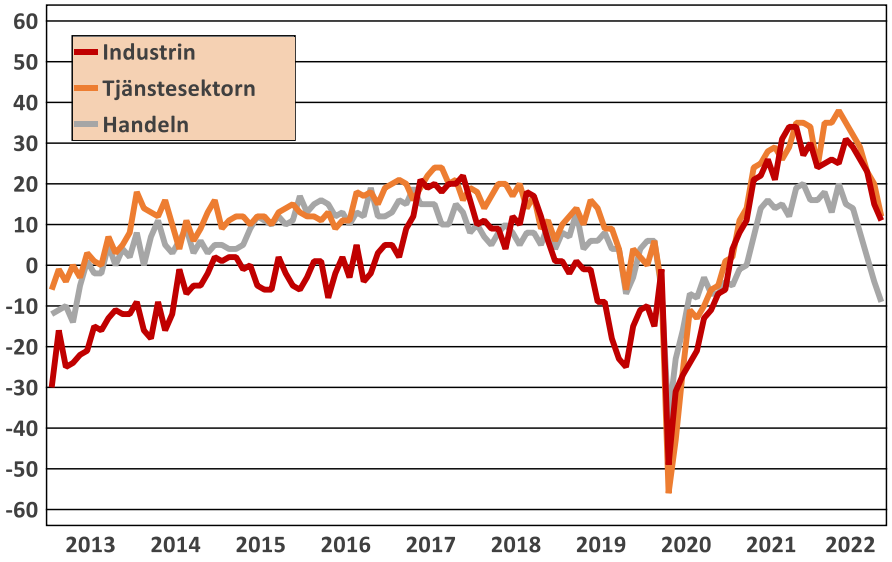

Källa: Konjunkturinstitutet

Konjunkturinstitutet bedömer att sysselsättningen fortsätter att växa i god takt det tredje kvartalet i år men att tillväxten sedan bromsar in under det fjärde kvartalet när den pågående konjunkturförsvagningen medför att efterfrågan på arbetskraft utvecklas svagare. Nästa år minskar sysselsättningen i näringslivet men fortsätter att öka i offentlig sektor. Sammantaget minskar den totala sysselsättningen under de tre första kvartalen nästa år men det genomsnittliga antalet sysselsatta under 2023 blir ungefär detsamma som under 2022. Sysselsättningsgraden minskar något men kommer ändå befinna sig på en högre nivå än före pandemin. Arbetslösheten väntas stiga och närma sig 8 procent mot slutet av 2023.

6.4 Sammanfattning

Svensk arbetsmarknad har återhämtat sig anmärkningsvärt starkt de senaste två åren. Arbetslösheten är nu lägre och sysselsättningen klart högre än innan pandemin. Det är en stor skillnad mot de bedömningar som gjordes i pandemins inledning då försämringen på arbetsmarknaden antogs bli den kvarvarande negativa effekten av pandemin som skulle bestå under längst tid.

Ännu syns heller inga tecken på att en kommande lågkonjunktur har fått några negativa effekter på arbetsmarknaden. Antalet arbetslösa har minskat under september och antalet nyanmälda lediga jobb är fortsatt många.

I takt med att konjunkturen mattas av är dock en försämring även på arbetsmarknaden att vänta. Företagens anställningsplaner har börjat sjunka och antalet varsel kommer sannolikt snart att öka. Hur stora de negativa effekterna blir kommer bero på hur mycket och länge konjunkturen i stort påverkas. Konjunkturinstitutet bedömer att antalet sysselsatta minskar och arbetslösheten ökar under loppet av 2023.

Antalet långtidsarbetslösa har fallit tillbaka igen och är nu ungefär lika många som innan pandemin. Men det är fortfarande en stor grupp människor som har varit arbetslösa under en lång tid och de utgör en allt större andel av de arbetslösa.

Även om arbetsmarknaden generellt kyls av framöver kommer det sannolikt fortsatt vara svårt för många företag att hitta personal med de mest eftertraktade kompetenserna att anställa. Andelen företag som upplever brist på arbetskraft är enligt Konjunkturbarometern på fortsatt höga nivåer.

7. Löner

I kapitlet beskrivs löneutvecklingen inom industrin. Nominella och reala förändringar redovisas. Blicken vänds även utomlands för en jämförelse av löneutvecklingen i Sverige med utvecklingen i Västeuropa.

7.1 Industrins löneutveckling

Avtalsrörelsen 2013 resulterade i ett treårigt avtal med löneökningar i början av varje avtalsår. I 2016 års avtalsrörelse kunde parterna inte enas om ett längre avtal utan avtalet blev ettårigt. Nivån blev i stort sett densamma som i treårsavtalet 2013-2015. I avtalsrörelsen 2017 slöts återigen ett treårigt avtal med överenskommelse om löneökningar på liknande nivå som under de två föregående avtalsperioderna. 2020 sköts avtalsrörelsens slutförhandlingar upp från mars till oktober på grund av pandemin och de befintliga avtalen prolongerades till sista oktober. Detta medförde att inga avtal om löneökningar för 2020 fanns på plats förrän de nya avtalen var tecknade i slutet av oktober. Det totala avtalsvärdet blev 5,4 procent på 29 månader, uppdelat på 3 procent den 1 november 2020 och 2,4 procent den 1 april 2022.

Diagram 7.1 Nominell löneutveckling i gruv- och tillverkningsindustrin

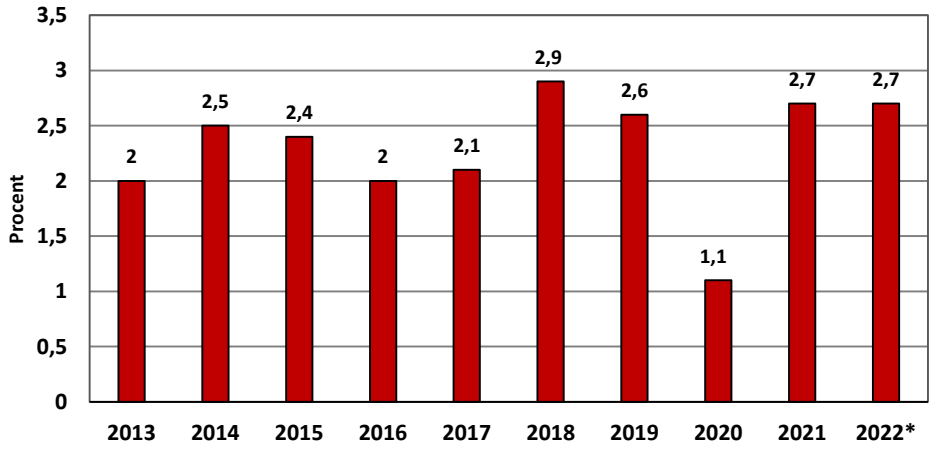

*Källa: Konjunkturinstitutet. *2022 är en prognos.*

Diagram 7.1 visar utfallet av löneutvecklingen[29] i svensk industri för åren 2013-2021 samt prognos för 2022 enligt konjunkturlönestatistiken. Samtliga års löneökningar har legat mellan 2 och 3 procent bortsett från 2020 vars löneökningstakt uppmättes till 1,1 procent, vilket blev resultatet av att de nytecknade avtalen gällde från den 1 november. 2021 års löneökning hamnade på 2,7 procent och enligt Konjunkturinstitutets prognos kommer lönerna inom industrin öka med även 2,7 procent under 2022, vilket betyder att det skett en viss löneglidning 2022.

7.2 Fallande reallöneökningar

När lönerna ökar snabbare än inflationen ökar reallönerna vilket betyder att de anställdas köpkraft förstärks. Diagram 7.2 visar den genomsnittliga nominella respektive reala löneökningen per år

[29] De uppmätta löneökningarna skiljer sig åt beroende på vilken källa som används. I diagram 7.1 -7.3 används Konjunkturinstitutet som källa. I den internationella jämförelsen i diagram 7.4 - 7.5 används LCI från Eurostat som källa.

under samtliga avtalsperioder mellan 1998 och 2022. På grund av inflationen är de reala löneökningarna lägre än de nominella under samtliga perioder bortsett från perioden 2013-2015 då den reala ökningen var 0,1 procentenhet högre än den nominella vilket orsakades av en mycket låg (negativ) inflation. Den reala ökningstakten för innevarande period dämpas kraftigt av den höga inflationen vi har haft sedan andra halvan av 2021. Det blev dock reallöneökning både år 2020 och 2021.

Den årliga reala genomsnittsökningen har varit positiv för alla avtalsperioder sedan Industriavtalet slöts 1997, en trend som nu bryts. Enligt Konjunkturinstitutets prognos antas den höga inflationstakten under det gångna året påverka löneökningsutfallet så pass att reallönerna faller med 5,7 procent 2022 (KPI). Detta gör att den reala genomsnittliga ökningstakten per år för hela avtalsperioden 2020-2022 förväntas bli -1,5 procent.

Diagram 7.2 Nominell och real löneutveckling i gruv- och tillverkningsindustrin

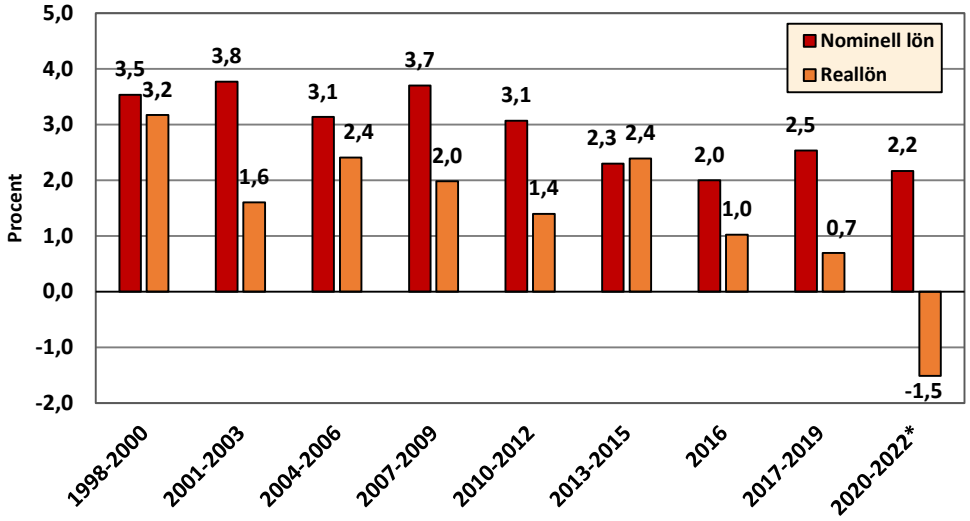

*Källa: Konjunkturinstitutet. *2022 är en prognos.*

Diagram 7.3 Reallöneutveckling i gruv- och tillverkningsindustrin, procent

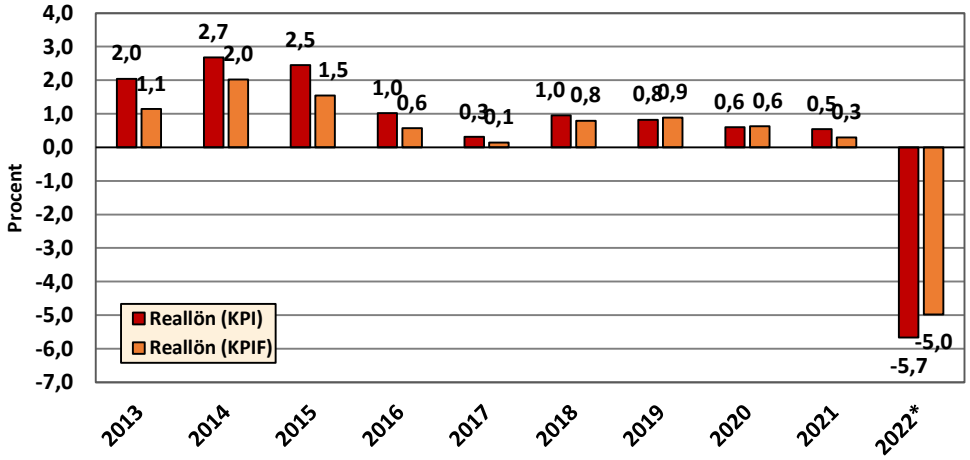

*Källa: Konjunkturinstitutet. *2022 är en prognos.*

Inflationen mätt med KPI påverkas mycket när stora ränteförändringar sker. Om KPIF[30] används istället för KPI vid beräkning av reallönen erhålls reallönen med fast ränta. Utvecklingen av reallönen med fast ränta skiljer sig från den vanliga reallöneutvecklingen och svängningarna mellan olika år är i regel mindre. Diagram 7.3 illustrerar reallöneutvecklingen mätt med både KPI och KPIF under perioden 2013-2022.

7.3 Industrin normerar

2020 års avtal inom industrin gav kostnadsökningar på totalt 5,4 procent över en period på 29 månader (där avsättningar till pension ingår som en del av kostnaden). Denna kostnad blev sedan den norm (märket) som kom att gälla för övriga avtal som tecknades på arbetsmarknaden.

Tabell 7.1 Sektorsvis årlig nominell löneökningstakt 1998-2022

	1998-2020	2020	2021	2022*	2020-2022*
Totalt	3,1	2,1	2,6	2,7	2,5
Näringsliv	3,0	2,0	2,8	2,8	2,5
Varubranscher	3,0	1,2	2,7	2,6	2,2
Industri	3,0	1,1	2,7	2,7	2,2
Bygg	3,1	1,5	2,5	2,2	2,1
Tjänstebranscher	3,0	2,4	2,8	3,0	2,7
Stat	3,2	2,3	1,7	2,5	2,2
Kommuner	3,3	2,3	2,6	2,3	2,4

*Källa: Konjunkturinstitutets konjunkturlönestatistik. * 2022 är en prognos.*

Tabell 7.1 visar löneutvecklingen i olika sektorer för olika perioder och enskilda år. Sett över perioden 1998-2020 har löneutvecklingen i de olika sektorerna varit likartad och rört sig i spannet 3,0–3,3 procent. Under 2020 uppvisade industrin lägre löneökningar än övriga sektorer. Däremot var löneökningen 2021 på 2,7 procent, högre än det totala snittet samma år. Industrins löneökning 2021 var dock lägre än den för näringslivet totalt. I tabellen redovisas även Konjunkturinstitutets prognos för löneökningar 2022. 2022 är industrins ökning på 2,7 procent, det vill säga 0,1 procentenhet lägre än prognosen för näringslivet totalt.

7.4 Sverige och Europa

Under Industriavtalets tid har lönerna i Sverige ökat något mer än i Västeuropa[31]. I diagram 7.4 jämförs den genomsnittliga årliga löneökningstakten i svensk tillverkningsindustri med genomsnittet för Västeuropa under olika perioder som i stort motsvarar de olika avtalsperioderna. Gemensamt för både Sverige och Västeuropa är att löneökningstakten har växlats ned efter finanskrisen. Sverige har haft högre löneökningar under samtliga perioder utom 2004-2006, då ökningstakten var lika hög som i Västeuropa, samt under den senaste perioden 2020-2022, då Västeuropas ökning har uppmätts vara högre. Under 2020-2022, där ökningstakten för 2022 ännu är en prognos, har lönerna inom svensk industri ökat med 1,6 procent[32] i genomsnitt per år jämfört

[30] Sedan 2017 är KPIF riksbankens nya målvariabel för penningpolitiken (tidigare KPI).
[31] Med Västeuropa avses Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark, Storbritannien och Norge. De redovisade siffrorna är KIX-vägda genomsnitt, där länderna ges olika vikt utifrån deras betydelse som marknad för svensk export och konkurrentland till Sverige.
[32] Ökningstakten enligt LCI skiljer sig från konjunkturlönestatstiken vars siffra är 2,2 procent (angivet i diagram 7.2).

med 2,5 procent i Västeuropa (Eurostat LCI). I Tyskland har den årliga genomsnittliga ökningen uppmätts till 1,5 procent under 2020-2022.

De uppmätta ökningstakterna under 2020 och 2021 var kraftigt varierande. Precis som förklarat i arbetskraftskostnadsavsnittet i kapitel 4, återspeglar detta till stor del att de insatser som satts in på arbetsmarknaden runtom i Europa under pandemin, såsom korttidsarbete och permitteringar, fångas upp på olika sätt i statistiken beroende på systemens uppbyggnad i respektive land. Framförallt påverkas det uppmätta antalet arbetade timmar på olika sätt i olika länder, vilket påverkar timkostnaden för arbetskraften. Även här bör därför siffrorna för 2020 och 2021 tolkas med försiktighet. En närmare beskrivning av pandemins påverkan på statistiken ges i Facken inom industrins rapport ”Globala Arbetskraftskostnader 2021”.

Diagram 7.4 Nominell löneutveckling i Sverige och Västeuropa, tillverkningsindustrin, procent

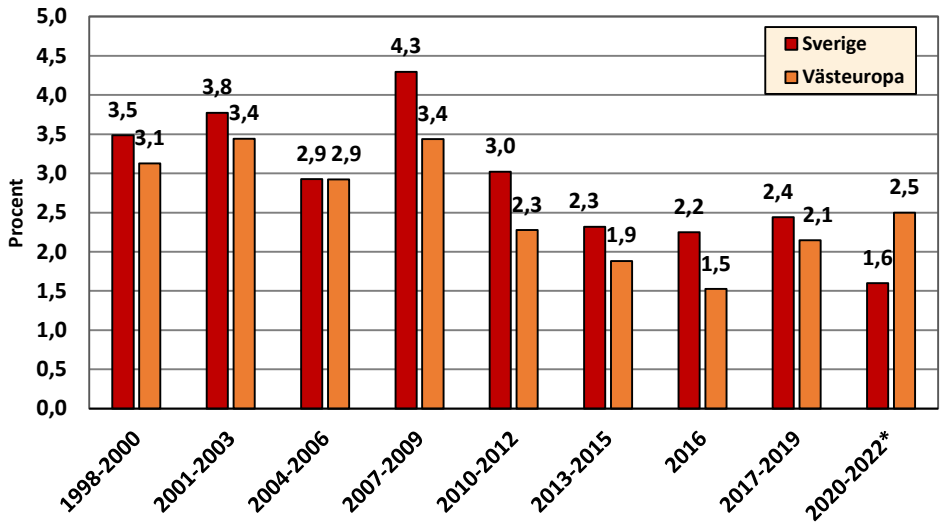

Källa: Eurostat LCI

Även om skillnaderna var mer drastiska 2020[33] var skillnaderna i de uppmätta löneökningstakterna mellan länderna påtagligt varierande även 2021 (diagram 7.5). I Italien minskade lönerna med 2 procent 2021 medan de ökade med 4,1 procent i Storbritannien. Både Spanien och Italien, två länder som uppmättes ha löneökningar nära det västeuropeiska snittet 2020, hade under 2021 negativ löneutveckling. Till skillnad från 2020, då Sverige uppmättes ha den lägsta ökningen av samtliga länder, ökade lönerna i den svenska tillverkningsindustrin med 2,5 procent under 2021. 2021 hamnade det västeuropeiska snittet på 1,3 procent. Pandemins omständigheter gör dock åren 2020-2021 till en mindre mätbar och jämförbar period och dessa årliga skillnader bör därför inte övertolkas.

[33] Löneökningstakterna 2020 varierade mellan Sveriges 0,6 procent och Storbritanniens 11,8 procent.

Diagram 7.5 Nominell löneutveckling Västeuropa, 2021, tillverkningsindustrin, procent

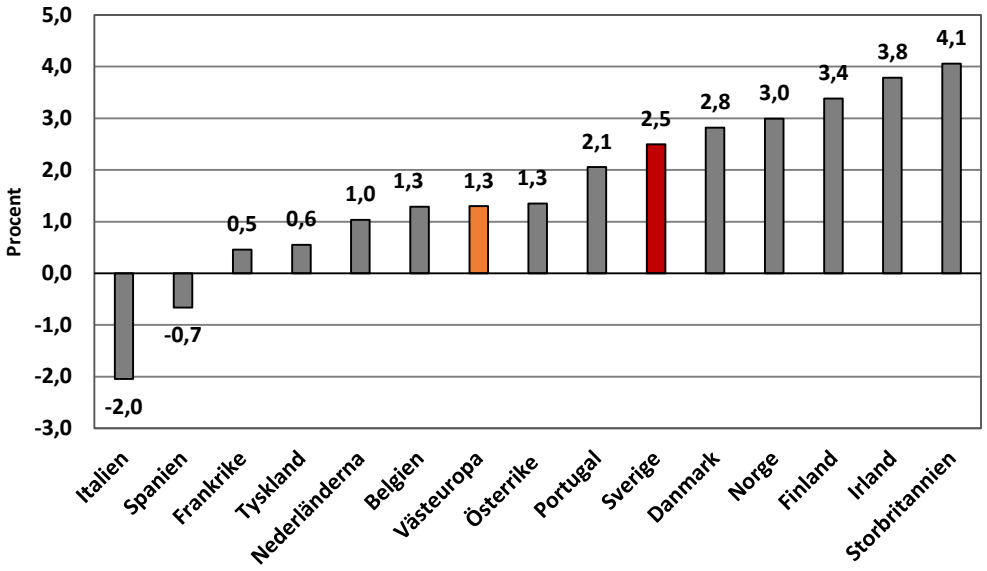

Källa: Eurostat LCI

Under pandemins inledning ökade lönerna långsamt men i takt med att världens ekonomier har börjat öppna upp igen höjs ökningstakten och på flera håll ökar lönerna snabbare än innan pandemin. Under de första två kvartalen 2022 ses en markant ökning i USA och Storbritannien men löneökningstakten har även tilltagit på sina håll i Europa.[34] I Sverige har det dock inte uppmätts något betydande skillnad jämfört med innan pandemin. En bidragande orsak till denna internationella löneökningsupptrappning är den högt pandemipåverkade servicesektorn. Löneökningstakten har i många länder varit högre i tjänstebranscherna än i de varuproducerande branscherna. Enligt Medlingsinstitutet ska den främsta orsaken vara att minskningen i sysselsättningen inom servicesektorn skedde främst bland de med lägst löner[35] vilket inte hade så stor påverkan på snittlönen. När återanställningen inom servicesektorn sedan satte fart i takt med att ekonomierna öppnade upp uppstod en personalbrist som har haft en pådrivande effekt på lönerna.

Precis som för de nominella lönerna har reallönernas utveckling varierat kraftigt mellan de europeiska länderna. Mycket av variationen härrör från pandemiinsatsernas inverkan på de nominella lönerna men här påverkar även inflationen utfallet. Spridningen av de reala ökningstakterna under perioden 2020-2021 är större och det är desto fler länder som har uppvisat en negativ utveckling. Fem av de västeuropeiska länderna, däribland Tyskland som hade den sämsta reallöneutvecklingen, hade under perioden 2020-2021 en negativ årlig löneökningstakt.

I såväl Sverige som resten av Europa har inflationens kraftiga upptrappning sedan hösten 2021 påverkat och fortsätter att påverka reallönerna negativt. Enligt Eurostats LCI har reallönerna fallit kraftigt i hela Europa under första halvan av 2022, trots att de nominella lönerna har utvecklats i liknande eller högre takt än tidigare. I Sverige började reallönerna att falla först i slutet på 2021 medan den negativa reallöneutvecklingen startade tidigare på många andra håll i Europa.

[34] Se Medlingsinstitutets rapport *”Löneutvecklingen i Europa och USA t.o.m. andra kvartalet 2022”.*
[35] Inom de varuproducerande branscherna har de med låg lön lyckats behålla arbetet i större utsträckning.

7.5 Löneavtal utanför Sverige

I detta avsnitt sammanfattas några av de aktuella löneavtalen som gäller eller nyligen slutits i viktiga konkurrentländer i Europa. Även pågående avtalsrörelser berörs.

Tyskland

2022 är ett händelserikt år inom tysk lönebildning. Den lagstadgade minimilönen höjs i två steg, från 9,82 euro per timme till 10,45 i juli och till 12 euro i oktober. Idag har cirka 6,2 miljoner arbetstagare en lön under 12 euro per timme, vilket motsvarar cirka 16 procent av alla anställda. När minimilönen infördes 2015 låg den på 8,50 euro per timme.

Inom industrin är det flera avtal som förhandlas om under 2022. I somras träffades ett avtal för de runt 92 000 anställda inom stålindustrin som gav 6,5 procent på 18 månader plus ett engångsbelopp på 500 euro. Det är det högsta procentuella löneökningen på 30 år och motsvarar 4,3 procent i årstakt (5,1 procent inklusive engångsbelopp[36]). Kravet låg på 8,2 procent för 12 månader. De tyska kraven brukar dock generellt ligga högre än de svenska medan utfallen blir mer lika.

Kemiindustrin är ett annat stort avtalsområde som berör 580 000 anställda. I april kom parterna överens om en engångssumma om 1400 euro som betalas ut senast i maj. Den 18 oktober träffade parterna ett nytt avtal på 20 månader som löper ut sista juni 2024. Lönerna höjs med 6,5 procent i två steg, först med 3,25 procent i januari 2023 och sen med 3,25 procent i januari 2024. De anställda får också en skattefri[37] engångsutbetalning på 3000 euro som betalas ut i två omgångar, 1500 euro senast i januari 2023 och 1500 euro senast i januari 2024. Företag med ekonomiska problem kan skjuta upp höjningarna upp till tre månader. Engångsbetalningarna får inte skjutas upp.

Den största avtalsrundan berör de 3,8 miljoner som arbetar inom metall- och elektronikindustrin. Fackförbundet IG Metall kräver 8 procent i löneökning för 12 månader. Förhandlingarna började i september och fredsplikten går ut 28 oktober. Därefter är det möjligt med varningsstrejker om parterna inte kommer överens.

Norge

Norge har en liknande modell som den svenska där konkurrensutsatt industri förhandlar om löner först och sätter ramarna för resterande branscher. Uppgörelsen kallas för frontfaget och brukar vara vägledande för övriga branschers förhandlingar, likt märket/industriavtalet i Sverige. Det största LO-förbundet Fellesförbundet har tillsammans med arbetsgivarna Norsk industri förhandlat fram löneökningar på 3,7 procent för det första året medan det andra året kvarstår. Avtalet är tvåårigt och gäller från första april 2022 till 31 mars 2024.

Danmark

I dansk tillverkningsindustri tecknades nya kollektivavtal strax före pandemin gick in i ett kritiskt skede för den europeiska arbetsmarknaden. Avtalet tecknades den 9 februari 2020 och omfattar

[36] https://www.mi.se/nyheter/2022/hur-paverkar-engangsbelopp-den-tyska-lonebildningen

[37] Nyligen lanserade den tyska regeringen ett tredje stödpaket som bland annat innehöll en ”inflationspremie”. Premien innebär att företag kan betala ut upp till 3000 euro skattefritt till de anställda. IG BCE nyttjade hela denna premie i sitt avtal.

perioden 1 mars 2020-1 mars 2023. I mars varje år under perioden 2020-2022 höjs lägstalönerna med drygt 2 procent (2,1, 2,05 respektive 2,0 procent).

Danskarna har även ett system som kallas för Fritvalgs Lønkonto (på engelska optional pay account) som infördes 2007 och ger arbetstagarna rätten att välja mellan att öka sin lön, pension eller ta ut ledig tid. Procentsatsen för kontot höjs med 1 procent den 1 mars varje år 2020-2022, från 4 till 7 procent.

Finland

I Finland tecknades ett nytt kollektivavtal för teknologiindustrin i januari 2022. Avtalet är av modellen 1+1 år vilket innebär att endast första årets löneuppgörelse är klar medan det andra året står öppet tillsvidare. För första året nåddes en överenskommelse med en allmän lönehöjning på 1,5 procent och en lokal pott på 0,5 procent där varje arbetstagare ska få minst 0,1 procent av potten. Ifall ingen lokal löneuppgörelse görs upp ska arbetsgivaren höja lönerna med 2 procent. Parterna förhandlar om en löneuppgörelse för andra året under september månad och om ingen överenskommelse nås kan avtalet sägas upp från och med sista november 2022.

Nederländerna

Nederländernas största fackförbund FNV tecknade i september fram ett nytt avtal för metallindustrin som träder i kraft 1 december 2022 och löper till 31 maj 2024. Till skillnad från de senaste åren där långa strejker varit nödvändiga nåddes en överenskommelse på bara två förhandlingsrundor och avtalet kan därför ses som historiskt. Om avtalet godkänds av medlemmarna kommer ca 150 000 anställda få en total löneökning på 9 procent som är uppdelad i två steg under avtalets 18 månaders löptid. Den 1 december höjs lönerna med 5,5 procent och ca ett år efter, 1 januari 2024, höjs lönerna med ytterligare 3,5 procent. Utöver de direkta lönepåslagen, kommer de anställda få en månatlig pensionsavgift på 60 euro betald av arbetsgivaren under hela avtalsperioden, vilket representerar en 2-procentig ökning för medelinkomsttagarna medan det för de anställda i de lägsta löneskalorna innebär en procentuellt högre ökning.

Österrike

Den 19 september startades nya kollektivavtalsförhandlingar för den österrikiska metallindustrin. Den fackliga sidan har lagt fram ett krav som berör runt 200 000 anställda och lärlingar. Kravet innehåller en minimilöneökning samt en generell löneökning, båda på 10,6 procent vardera. De kräver även en betydande ökning av lärlingsersättningen, 50 procents OB-tillägg på lördagar (OB-ersättningen på lördagar är idag obefintlig), en ökning från 50 till 75 procent av övertidspremien för den tionde arbetade timmen dagligen samt större möjlighet för anställda att ta sex veckors betald semester, vilket idag endast är möjligt om en anställd jobbat över 25 år för samma arbetsgivare.

7.6 Sammanfattning

2020-2022 är och har varit en annorlunda avtalsperiod. Pandemin gav upphov till uppskjutna avtalsförhandlingar 2020 som påverkade det nominella löneutfallet i Sverige. De arbetsmarknadsinsatser som gjorts runtom i världen under pandemiåren 2020 och 2021 har också påverkat statistiken olika i olika länder vilket försvårar mätningar och jämförelser. Slutet på perioden har dessutom präglats av en stegrande inflation vilket resulterar i fallande reallöner.

Under 2021 ökade lönerna i svensk industri med 2,5 procent och förväntas öka med 2,7 procent under 2022 enligt Konjunkturinstitutets prognos. Reallönerna ökade med 0,3 procent 2021 men förväntas falla kraftigt under 2022 på grund av den höga inflationen. På grund av det fallet kommer den årliga reala genomsnittsökningen bli negativ för avtalsperioden 2020-2022. Det är första gången den genomsnittliga reallöneutvecklingen blir negativ för en avtalsperiod sedan Industriavtalet tillkom.

Under perioden 2020-2022 har lönerna ökat snabbare i Västeuropa än i Sverige. En genomgång av nya avtal i viktiga konkurrentländer pekar mot en högre löneökningstakt i år och nästa år jämfört med de senaste åren.

Industrin normerar i Sverige och sett över hela industriavtalsperioden överensstämmer löneökningstakten i svensk industri väl med löneökningstakten på arbetsmarknaden totalt.

Facit – 25 år med Industriavtalet

Den 18 mars 2022 var det 25 år sedan Industriavtalet slöts. Tiden innan fungerade lönebildningen dåligt med en skenande löne- och prisspiral som var olönsam för alla. Utöver att inflationen åt upp de höga löneökningarna på 1970- och 1980-talen tyngdes den ekonomiska utvecklingen av näringslivets lönsamhetsproblem och bytesbalansunderskott. Med 1990-talet kom en del förändringar som gav lönebildningen bättre förutsättningar. En central faktor mot en fungerande lönebildning var tecknandet av Industriavtalet 1997. Syftet var att skapa stabila spelregler för riksavtalsförhandlingarna, förbättra partssamarbetet och därmed utveckla svensk industri. Avtalet består därmed av två delar; ett samarbetsavtal och ett förhandlingsavtal.

Industriavtalet har nu funnits i ett kvartsekel och facit är reallöneökningar och en stabiliserad kostnadsutveckling inom näringslivet. Sedan avtalets tillkomst har reallönerna inom Sveriges industri ökat med 60 procent (2021), en siffra som gäller för hela arbetsmarknaden. Detta är ett resultat som är betydligt mycket bättre än det för perioden innan Industriavtalet och en avsevärt starkare utveckling än i de flesta jämförbara länder.

Diagram R.1 jämför löneutvecklingen i Sverige och Västeuropa under perioderna innan respektive efter Industriavtalet. Inom den svenska industrin har lönerna ökat i genomsnitt 3 procent per år under perioden 1998-2021, vilket gav reala ökningar på 1,8 procent per år. I Västeuropa är samma siffror 2,6 respektive 0,9 procent per år. I jämförelse med perioden 1978-1997, då de svenska industrilönerna ökade med 7,1 procent per år i genomsnitt, var reallöneökningarna mer obetydliga; den årliga genomsnittliga ökningen var endast 0,5 procent. Siffrorna för den västeuropeiska industrin under samma period såg liknande ut med höga nominella ökningar och hög inflation men reallöneökningarna var högre än de svenska. I Västeuropa ökade de nominella lönerna med i genomsnitt 7 procent per år och reallönerna med i genomsnitt 1,5 procent per år.

Diagram F.1 Årlig genomsnittlig löneökning 1978-1997 och 1998-2021

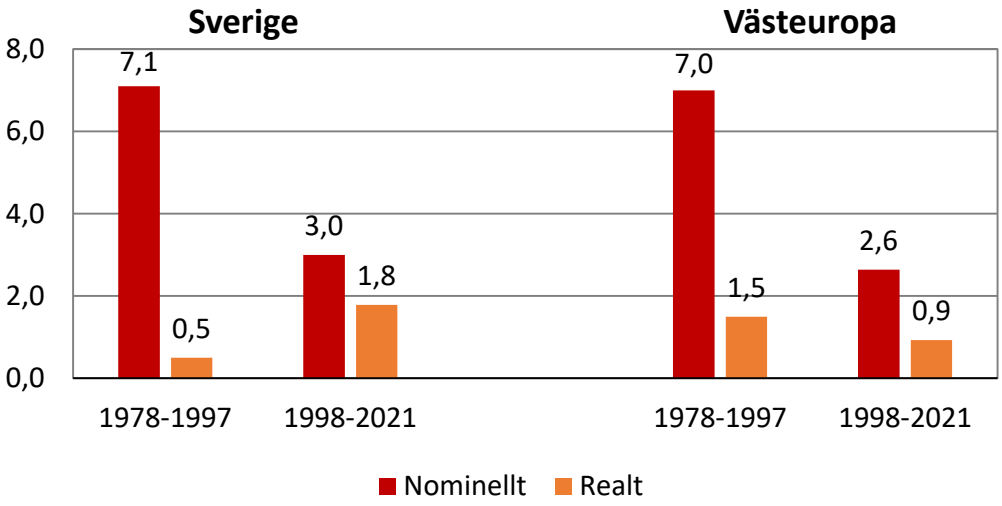

Källa: SCB, Konjunkturinstitutet, Medlingsinstitutet, Eurostat LCI & egna beräkningar

Diagram F.2 Årlig genomsnittlig reallöneökning för industrianställda 1998-2021

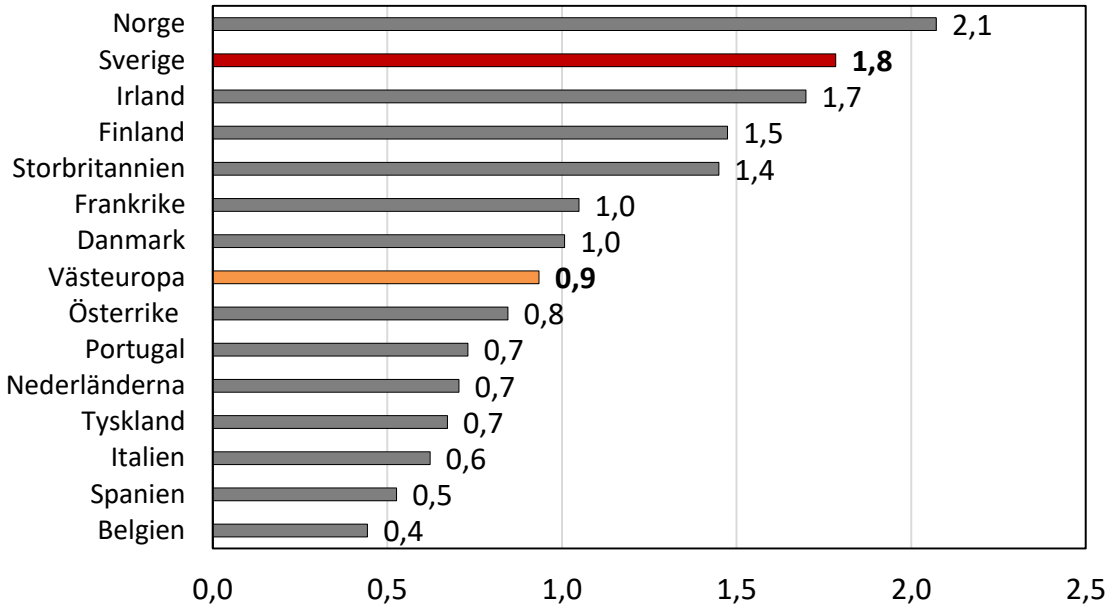

Källa: Eurostat LCI och egna beräkningar

Diagram R.2 redovisar real löneutveckling för alla västeuropeiska länder enskilt under perioden med Industriavtalet. Under perioden 1998-2021 hade Sverige näst högst reallöneökning efter Norge vars årliga ökning var 0,3 procentenheter högre. Det är lika många länder som har haft en lägre respektive högre ökning än det västeuropeiska snittet (0,9 procent). Tyskland, som är ett av de länderna som hamnar under snittet, hade under den givna perioden en reallöneökning på 0,7 procent per år. Belgien hade den lägsta ökningen på 0,4 procent per år.

Trots flertalet globala kriser de senaste decennierna har statistiken påvisat en stark utveckling inom svensk industri. Arbetsmarknadens motståndskraft tycks vara förbättrad och återhämtningsperioderna för den svenska ekonomin har inte varat lika länge. Efter att industriavtalet slöts har den svenska lönebildningen fungerat betydligt mycket bättre och reallöneökningen har varit högre än nästan alla resterande länder i Västeuropa. Sedan 1997 har lönebildningen varit en positiv faktor för svensk industri som bidragit med stabilitet och förutsägbarhet.

www.fackeninomindustrin.se